

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X

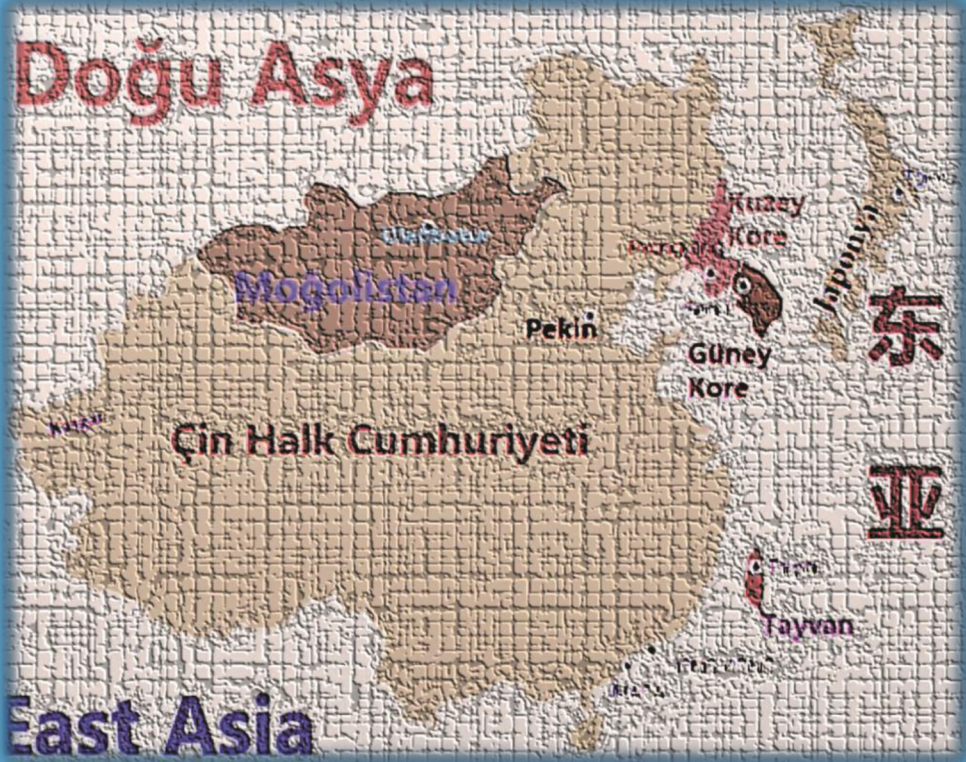
DOĞU ASYA

ARAŞTIRMALARI

DERGİSİ

Journal of East Asian Studies in Türkiye

Yıl/Year/2
Sayı/Issue/3

Uluslararası hakemli dergi yılda iki sayı yayımlanır
International peer reviewed journal, Biannual

Bahar/Spring 2019

DAAD BAHAR/SPRING 2019

DAAD

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X

Doğu Asya Araştırmaları Dergisi

Journal of East Asian Studies in Türkiye

土耳其东亚研究学刊

Bahar/Spring 2019

Uluslararası Hakemli Dergi

International Peer Reviewed Journal

Yılda iki sayı yayımlanır/Biannual

Ankara-Türkiye

Doğu Asya Araştırmaları Dergisi

Yıl/Year/2
Sayı/Issue/3
Ocak 2019

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X

Kurucu/Founder

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

Yayın Yönetmeni/Editor in Chief

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

Yazı İşleri Müdürü/Editorial Assistant

Dr. Öğr. Üyesi Haluk KARADAĞ

İngilizce Editörü/English Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk CANTEKİN

Dergi Sekreteryası/Sekretariat of the Journal

Arş. Gör. Taner SABANCI

Haberleşme adresi: Kardelen Mh.1955. Cad. Batıstar Sitesi B Blok D.40,
Batıkent, Ankara;

E-Posta: editor@daadtr.com, 2017daad@gmail.com, kamucam13@gmail.com

Doğu Asya Araştırmaları Uluslararası hakemli bir dergidir. Altı ayda bir yayımlanır.
Dergide yayımlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar yayıncının
izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz.

Yazıların yayımlanıp, yayımlanmamasından yaygın kurulu sorumludur.

Yayın-Editörler Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

Prof. Dr. Ali Merthan DÜNDAR

Prof. Dr. Mahmut Ertan GÖKMEN

Dr. Öğr. Üyesi Haluk KARADAĞ

Danışma Kurulu /Advisor Board

Prof. Dr. Ablet Kamalov (Turan Üniversitesi, Kazakistan)

Prof. Dr. Chong Jin OH (Hankuk University of Foreign Studies,
Güney Kore)

Prof. Dr. Eyüp Sarıtaş (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. İbrahim Maraş, (Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Luo Shujie (Guangxi Üniversitesi, ÇHC)

Prof. Dr. Mehmet Akif Okur (Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Misawa Nobuo (Tokyo Toyu University, Japonya)

Prof. Dr. Saadettin Gömeç (Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Zhang Mingxin (Minzu University of China, ÇHC)

Prof. Dr. Zhou Shaoqing (Chinese Social Science Academy)

Doç. Dr. Alessandra Cappeletti (Xian Jiaotong Liverpool
University, Çin)

Doç. Dr. Gürhan Kirilen (Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. Sezgin Kaya (Uludağ Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Nimetcan Mehmet (Ankara Yıldırım Beyazıt Üni., Türkiye)

Dr. Anna Hayes (James Cook University, Avusturalya)

Dr. Hidayet Sıddıkoğlu (Hiroshima University, Japonya)

Bu Sayının Hakemleri/Jury for This Volume

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK, (Ankara Hacı Bayram Veli Üni.)

Prof. Dr. Ali Merthan DÜNDAR (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Fırat PURTAŞ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Giray FİDAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Ulaş Başar GEZGİN (Duy Tan University)

Prof. Dr. Varis ÇAKAN (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Gürhan KİRİLEN (Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. Seyfullak YILDIRIM (Ankara Yıldırım Beyazıt Üni.)

Doç. Dr. Yılmaz YEŞİL (Gazi Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Gonca Ünal CHIANG, (Ankara Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Haluk KARADAĞ (Başkent Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Lokman ZOR (Niğde Ömer Halisdemir Üni.)

Dr. Öğr. Ömer Faruk CANTEKİN (Gazi Üniversitesi)

İçindekiler/Contents

Abdürreşit C. KARLUK

Takdim/Editorial

Abdürreşit C. KARLUK

Çin Tarihinde Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan
Stratejiler

Strategies Applied in the Management of Non-Chinese Peoples in
the Chinese History

1-36

Sezgin KAYA, Agil MAMMADZADE

Çin'in Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle İlişkilerinin Akıllı Güç
Kavramı Bağlamında Analizi

Analysis of China's Relations with Central and Eastern European
Countries in the Context of Smart Power

37-55

Ali Merthan DÜNDAR

From Cultural Diversity to Cultural Affinity: Turkey As A
Mediator Between East and West

Kültürel Farklılıktan Kültürel Yakınlığa: Batı ve Doğu Arasında
Bir Aracı Olarak Türkiye

57-64

Habibe KARA

Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The
Perspective of Human Rights Watch and Amnesty International

İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Af Örgütü
Perspektifinden Xi Jinping Döneminde Çin'de İnsan Hakları

65-96

Eylül ARSLAN

Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden
İncelenmesi

A study about common myths of Chinese, Japanese and Korean
mythologies

97-118

Bölge Uzmanı ile Söyleşi / Interview with Regional Expert

M. Ertan GÖKMEN / *Konuşan: Saliha KARAKÖSE*

119-143

Yayın Tanıtımı / Book Review

Aybala Lale: My Counrty and My People/Ülkem ve Halkım

144-157

TAKDİM

Değerli Okuyucular,

Türkiye’de disiplinler arası bakış ile Doğu Asya araştırmaları alanlarında (Çin/Japon/Kore/Moğolistan/Tayvan kültürü, dil-edebiyatı, siyasî tarihi, ekonomisi, sosyolojisi, felsefesi, inanç sistemleri, dış politikası, güvenlik ve etnik/azınlıklar sorunu vb.) yapılan akademik çalışmaları bilim dünyasına ve kamuoyuna duyurmayı amaçlayan *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* (DAAD) ikinci yılına adım atmış üçüncü sayısını sizlerin istifadenize sunmanın mutluluğunu yaşıyor.

Dergimiz yayımlandıktan sonra okurlardan ve alan uzmanlarından olumlu geri dönüş almış, alandaki boşluğun doldurulması yönündeki çabamız takdirle karşılanmaya devam etmektedir. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü tarafından 2019 yılında ilgili devlet kütüphanelerine gönderilecek dergiler listesine alınmıştır. Ayrıca, dergimizin ulusal ve uluslararası dizinlere girme çabası sürmektedir. Başta dergipark ve DRJI (Directory of Research Journal Indexing) üzerinde taranmaya başlamıştır. Doğu Asya üzerine araştırma ve inceleme yapan bilim insanları tarafından dergimize gönderilen yazılar, alan editörleri tarafından incelendikten sonra uzman hakemlere gönderilmektedir. Üçüncü sayımızda, hakem değerlendirmelerinden geçen sosyal bilimlerin farklı alanlarında birbirinden kıymetli 5 makale ve bir alan uzmanı ile yapılmış derinlemesine söyleşi ile birlikte bir adet kitap tanıtım yazısına yer verilmiştir.

DAAD olarak bilimsel çalışmalarını dergimizde yayınlanmak üzere gönderen yazarlara teşekkür ederiz. Aday makalelerin incelenerek değerlendirilmesi işini üstlenerek özenli eleştirileri ve değerlendirmeleriyle makalelere değer katan hakemlerimize ve ayrıca DAAD sekteryasını titizlikle yürüten Arş. Gör. Taner SABANCI’ya, teknik desteği sağlayan Derviş Ulaşhan ERARSLAN’A da teşekkür ederiz.

Üçüncü sayımızda yayımlanan bilimsel çalışmaların Türk okurlarına ve akademisine mutlaka faydalı olacağı inancıyla yeni sayımızın bilim camiasına hayırlı olmasını diliyoruz. 2019 Güz sayısında buluşmak umudu ile,

Yayın/Editörler Kurulu adına
Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK
DAAD Yayın Yönetmeni

EDITORIAL

Dear Readers,

We are content to announce the publication of the third issue of at the beginning of the second year of *Journal of East Asia Studies in Türkiye (JEAST)*, which aims to cover and analyze with a multidisciplinary approach a wide range of academic topics in East Asia studies, such as Chinese/Japanese/Korean/Mongolian/Taiwanese cultures, languages and literatures, political histories, economies, sociologies, philosophies, belief systems, foreign policies, security and ethno-religious issues.

We have received positive feedback from the readers, academics, and specialists after publishing previous issues. It must be emphasized that our concern about the collection of related works under a common roof continues to be appreciated. JEAST was included in the list of journals to be sent to the relevant state libraries in 2019 by the Ministry of Culture General Directorate of Libraries. Moreover, the attempts of our journal to be on national and international indexes continues. It was started to be indexed on particularly Dergipark and then DRJI (*Directory of Research Journal Indexing*). The manuscripts on East Asia sent to our journal are carefully evaluated first by our field editors and then by our reviewers. In this second issue, we present 5 articles in different disciplines of social sciences, an in-depth interview, and a book review.

We are thankful to the authors who have sent their manuscripts to our journal for publication, and our reviewers who have contributed significantly to the improvement of the texts, as well as Research Assistant Taner SABANCI who has studiously conducted the Secretariat of the JEAST.

We hope that the academic works presented in third issue will provide tremendous benefit for the Turkish and international readers, and the scientific community. We expect to meet you in June 2019 with the next issue.

On behalf of the Editorial Board
Prof. Dr. Abdürreşit Celil Karluk
Editor in Chief

Çin Tarihinde Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan Stratejiler

Abdürreşit Celil KARLUK*

Öz: Çin tarihi, farklı millet veya toplulukların Huaxia eksenli kaynaşma ve nihayetinde Çinleşmesi ile doludur. Erken dönemde yerleşik hayata geçerek geliştirdiği yazı sistemleri ile özgün bir uygarlık oluşturmayı başaran Huaxia topluluğu, Chunqiu/ 春秋 (İlkbahar-Sonbahar) döneminde (M.Ö. 770-M.Ö. 476) Çin milletinin düşünce, felsefe ve zihniyetinin temellerini oluşturarak Zhanguo/ 战国 (Savaşan Beylikler) döneminden (M.Ö. 476-M.Ö. 221) sonra Sarı Irmak kenarında merkezi ve birleşik bir feodal devlet (Qin sülalesi, M.Ö. 221-M.Ö. 207) kurmayı başarmıştır. Sarı ırmak ile Uzun Irmak (Yangtze) arasındaki bereketli topraklarda yaşayan farklı kökenlere sahip toplulukları yöneten merkezi Çin devletleri birbirinden farklı ama sürekliliği olan yönetim stratejilerini geliştirmiştir. Bu yönetim stratejileri, Çin'in çevre toplum veya ülkeler ile olan ilişkilerinde de etkin kullanıldığı tarihi kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ayrıca, günümüzdeki Çin Halk Cumhuriyeti Mançu-Qin imparatorluğu (1644-1911) sınırları içinde kurulurken Mançular tarafından istila edilen gayri Çinli toplum ve toplulukları yönetmeye başladığında tarihsel hafıza ve yönetim bürokrasisinden beslenerek daha etkili yönetim sistemlerini geliştirdiği ve uyguladığı bilinmektedir. Bu çalışma, Çin'in tarihte sınırları içindeki veya çevresindeki Çinli olmayan halkların yönetiminde uygulamış olduğu çeşitli yönetim stratejileri ve uygulamaları hakkında bilgi vermek sureti ile Çin Halk Cumhuriyeti'nde emsallerinden farklı fakat etkili biçimde uygulanmakta olan Çin tarzı özerk bölge sistemi ile Çin'in komşu ülkeler ile kurduğu ilişkilerinin anlaşılmasına ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çinli Olmayan Halkların Yönetimi, Çinliler, Huaxia, Dünürleşmek, Duhufu, Tusi, Jimi, Çin Tarzı.

* Prof. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bölgesel Araştırmalar ABD öğretim üyesi. abdurreshit.karluk@hbv.edu.tr, kamucam13@gmail.com. Gönderim Tarihi: 28.10.2018, Kabul Tarihi: 19.11.2018

Strategies Applied in the Management of Non-Chinese Peoples in the Chinese History

Abstract: The Chinese history is full of the coalescence based upon Huaxia and then ultimately Chineseization of different nations and communities. Huaxia community, which adopted a settled life in early times and successfully formed a civilization with a writing style, constituted the basis of philosophy, thought, and mentality of Chinese nation in the epoch of Chunqiu/ 春秋 (Spring - Autumn, BC770-476). After the epoch of the Zhanguo/ 战国 (Warring Chiefdoms, BC 476-221), the Huaxia community managed to constitute a central and feudal state (Qin Dynasty, BC221-207) near the yellow river. The central Chinese states live between Yellow River and Yangtze River where on fertile fields, developed different but sustained administration strategies. It is understood by the historical records that these strategies were effectively used for China's relations with the surrounding societies and countries. Additionally, it is known that while current People's Republic of China is constituted in the border of Manchu-Qing Empire (1644-1911) and while it administers non-Chinese societies and communities invaded by Manchu, it developed and implemented more efficient systems by using historical memory and the bureaucracy of administration. This study aims to clarify the matter by understanding China's relationship with neighboring countries through the current Chinese type autonomous region system, with a focus on various administration strategies and practices that China implemented, and the administration of Non-Chinese peoples around itself and within the border in its history.

Key Words: The Administration of Non-Chinese Peoples, Chinese, Huaxia, Becoming Alliance, Duhufu, Tusi, Jimi, Chinese Style

Giriş

Geleneksel olarak Çinlilerin, çevresinde bulunan Çinli olmayan halklara yönelik değerlendirmeleri Konfüçyüs klasiklerinde kendi ifadesini bulmuştur. Dikötter're göre (1999: 4), "Wu jing/ 五经 Beş klasik" yani, "Shujing/ 书经", "Shijing/ 诗经", "Yijing/ 易经", "Lijing/ 礼经" ve "Chunqiu/ 春秋", Konfüçyüs düşüncesinin temelini ve işbu zihniyetin sürekliliğini koruduğu ideolojik ilkelerini oluşturmuştur. Önceleri daha çok dışlayıcı

görüşleri geliştiren Konfüçyüs taraftarları, “Chunqiu/ 春秋” dönemindeki kültürel ve fikrî gelişmelere paralel olarak, daha farklı düşünceleri de geliştirmişlerdir. Özellikle, Huaxialar ile Huaxia olmayanların ilişkilerini düzenlemeye yönelik olan, “Huaxia’lar ile Barbarları dönüştür” teorisi (Chen, 1999: 336) daha çok dikkat çekicidir. Bu teoriye göre, Barbarların kültürel açıdan asimile edilmesi mümkündür. Onlar Çin toplumunun içine alınarak eritilebilir, daha doğrusu Çinleştirilebilirdi. “Chun qiu” geleneği ise, Konfüçyüs’ün hazırladığı kültürel asimilasyon düşüncesi Chunqiu dönemi (M.Ö. 722–M.Ö. 481) yıllıklarının temel çekirdeğini teşkil etmiştir. Onlara göre, istikrar ve barış zamanlarında, Barbarlar kendiliğinden içeri giriyorlardı. Bu durumda Çin’in bütünlüğünün sağlanması için onları yeniden örgütlemek, düzenlemek mümkün oluyordu (Dikötter, 1999: 5). Ayrıca Konfüçyüs, ilk önce eğitimin farklılıkları ortadan kaldıracığını fark etmiş ve eğitime çok önem verilmesi gerektiğini savunmuştur (Chen, 1999: 336).

Zhou döneminde, geliştirilen düzen ve sisteme dair olan “Kural-kaide veya Töre” anlamına gelen “Li/ 礼”¹, Çinliler açısından, Çinliler ile çevresindeki diğer milliyetlerin ilişkilerini özellikle, onların Çinleştirilmesi ve Çin toplumuyla kaynaştırılmasında belirleyici bir ölçüt olmuştur. Çinliler, Çinli ile “Dört barbar” arasındaki ilişkileri “Li” kategorisinde çözmeye çalışmışlardır (Fei, 1999: 223-224). Çinlilere göre, “Yi, Man, Rong ve Di’lerin fertleri ve grupları öğrenme yolu ile “Li”yi benimseyebilirler. “Li”yi özümseyen bir yabancı veya Barbar farkında olarak veya olmayarak Huaxia kültürünün içine girmiş oluyordu. Çin filozofu Mengzi’ye göre, Yi, Man, Rong ve Di, sadece “Çin’in kültürü”nü öğrenirse/benimserse, otomatik olarak Huaxia’ya – Çinliye dönüşüyordu” (Wang, 2001: 40). “Li” düzeni, yani Huaxia’ların düşünce sisteminin belirleyicisi olan “Cihan/ 天下” Düşüncesinde, çevresindeki dört yabancı (Yi, Man, Rong, Di) dışlanmasını değil, aksine Çinleştirilmesini öneriyordu (Wang, 2001: 43).

1 “Li/ 礼” ise, bir çeşit düzendir. İnsan ile insan arasındaki ilişkinin işlevini belirleyen aile düzenini, tabaka ve sınıf düzenini, sosyal düzeni dolayısıyla Çin cihanının düzenini kapsayan bir çeşit Çin merkezli nizamdır (Wang, 2001:39, Fei 1999: 225).

Çin’de ilk olarak birleşik ve merkezi devlet otoritesi şeklinde ortaya çıkan Qin Hanedanlığı (M.Ö. 221-M.Ö. 207) dönemindeki yaygın zihniyete göre, herhangi bir bireyin “Li”yi edinmesi ya da terk etmesi, onun Çinli ya da barbar (Siyi), uygar veya bedevi/barbar olarak değerlendirilmesinin ölçütü idi. Onlara göre “Li”ye sahip olan biri, “Çinli” idi ve aynı zamanda uygar olarak kabul ediliyordu. Onlara göre, *Yi, Man, Rong, Di*’ler öğrenme yolu ile yerleşik tarımcı uygar toplumun “Li”sine tamamen hâkim olabiliyorlardı. Dolayısıyla uygar bir “Huaxia”ya dönüşebilirlerdi. Bu çeşit düşünce yapısı, Çin tarihinde çok derin izler bırakmıştır. Bu nedenle, Kuzey Wei ve Mançu-Qing sülâlesi gibi *Yi, Man, Rong, Di* halkları tarafından Çin ana karasında kurulmuş olan fetihçi sülâleler bile Çin’in ortodoks sülâlesi olarak kabul edilebiliyordu. Çünkü onlar Çinlilere özgü olan “Li” ve benzeri kültürel değerleri tamamen kabullenmişlerdi. Böylelikle Çin’de, *Yi, Man, Rong, Di*’lerin sürekli “Zhongyuan”laşması” yani Çin toplumuyla bütünleşmesi, Çin kültürü ile sosyalleşmesi ve nihayetinde “Huaxia”laşması”² ile Çin ve Çinli sürekli büyüyordu (Wang, 2001: 56).

Geçmişteki, *Yi, Man, Rong, Di*’ler, Zhongyuan (中原) bölgesine göç ettikten sonra ya da Çin idaresini kabul ettikten sonra “Huaxialaşma” olayı, Çinli yöneticiler ve bilim adamları tarafından genellikle şu şekilde yorumlanıyordu (Wang, 2001: 49): “Barbarların Huaxia’laşmasının temel nedeni aslında, Huaxia uygarlığının çok özel ve üstün olmasındandır. Zhongyuan, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak onlardan çok daha ileri konumda bulunuyordu...”. Bundan başka yine Çinli olmayanların Çinlileşmesiyle ilgili şöyle bir kanaat de yaygındır (Wang, 2001: 49): “Huaxia milletinin büyümesi/genişlemesi, Huaxia ulusunun diğer ulusları zorla asimile etmesiyle değil, aksine asimile edilen ulusun kendiliğinden “itaat etmesi” ile gerçekleşmiştir”.

Sarı Irmak çevresinde bulunan bereketli topraklara erken dönemde yerleşen ve burada egemenlik kuran Huaxia toplulukları

² Huaxia’laşma süreci aslında insan türünün de dönüşme sürecidir. Yani bu süreçte ırkı dönüşüm tamamlanmış oluyordu. Özellikle karışık evlilikler sonucu Çinli olmayanın Çin aile sistemine ayak uydurması, aslı özelliğini tamamen yok etmesi ve kendi aslı özelliklerine utanç ile bakması, üst medeni basamağa yükselmiş olma kompleksine sahip olması... sürecidir.

çevresindeki topluluklara nazaran daha erken dönemlerde geliştirdikleri tarımcı kültürüyle nispeten gelişmiş bir yaşam tarzına ve yazılı kültüre dolayısıyla daha sistematik bir düşünce-felsefe sistemine sahip olmuşlardı. Yerleşik hayatı benimseyen Çinliler, çevrelerindeki göçebe kavimler ile sürekli mücadele içinde olmuşlar ve bu mücadele sürecinde sürekli tecrübe kazanarak, onlara üstünlük kurmanın çeşitli yollarını aramışlardır. Savaşçı kavimlere yönelik derinleşen nefreti ile kinini kalıcı stratejiler ve yönetme, idare etme yöntemi geliştirmede itici güç kaynağı olarak kullanmayı başarmışlardır. Konfüçyüs filozoflarının büyük katkılarıyla sistemleşen stratejiler, yönetici sınıf tarafından çevresindeki Çinli olmayan kavimler ile olan ilişkileri kendi lehinde çözmede ustaca kullanılmıştır. Bu doğrultuda, bir taraftan Çin Seddi gibi dev yapıtı yapma azmini gösterirken, diğer taraftan çok verimli asimilasyon politikalarını da uygulamışlardır. Örneğin, “Dünürleşmek”, “Gem-Yular Sistemi”, “Koruyucu Sistemi”, “Tusu Sistemi” gibi farklı politika ve yönetim stratejilerini geliştirerek uygulamış ve çok başarılı olmuşlardır. Çinliler bu sistemleri uygulamak suretiyle, kendilerine düşman ve tehdit olan toplumları bir müddet sonra, Çin’in ateşli savunucularına dönüştürebilmişlerdir.

Çinlilerin çevresindeki ya da komşu ülkelerdeki Çinli olmayan halkları asimile etmede genellikle aşağıdaki gibi bir yöntemi de uyguladığı de bilinir (Eberhard, 1995: 112): *Çinli olmayan millet mensupları, önce gruplar halinde Çin sınırları içine alınır, sonra etrafta bulunan idare merkezlerinin nüfuzu onlar üzerinde gittikçe artar, kendi değerlerini yavaş yavaş empoze etmeye başlar. Sonunda, yabancılar tamamen kendi özelliklerini kaybederek Çinli olurlardı. Çinli olunca, Çin’in menfaatlerini Çinliden daha fazla savunan gruplar haline gelebiliyorlardı. Ya da şöyle bir yol da izleniyordu (Cagnat-Jan 1992: 74): Çin’in etkisi altına alınmış bölgelere gönderilen göçmenler, Çinlilere özgü olan hemşericilik – aynı köy, bölgeye mensubiyet anlayışının verdiği avantajlar ile kendi bölgesi ile bağlarını sürdürüyor ve orasıyla her alanda bütünlüğün korunması için çeşitli loncalar ağını örerek geldikleri bölgeye, aslî bölgesinin değerlerini, yaşam ve üretim tarzlarını taşıyarak bulunduğu bölgenin ileride ana Çin ile tamamen bütünleşmesi için alt yapıyı hazırlıyordu. Bu süreç işlerken Yönetim, Çinli olmayanların*

Çinlilere yaklaşması ve Çin değerlerini kabul etmesi için çeşitli yöntemleri uygularken diğer taraftan yerlilere çeşitli kısıtlamaları da getiriyordu.

Aşağıda Çin'in modern çağ öncesinde Çinli olmayan halkların yönetiminde uyguladığı stratejik uygulamalardan en önemlileri üzerinde durulacak ve ana hatları ile açıklamaya çalışacağız.

Dünürleşmek /He qin(和亲)

Bu uygulama Çinlilerin, daha çok komşu millet ve devletler karşısında zayıf kaldığında, onlarla baş edemediği veya kendisine yönelik tehlike oluşturmaya başladığında uygulanmıştır. Yani zayıf düşen Çin hanedanları kendi mevcudiyetini korumak ve fırsat kollamak amacıyla karşı tarafın liderleri ile prenseslerini veya yakınlarının kızlarını evlendiriyor, dolayısıyla kendi güvenliğini garantiye almış oluyorlardı. *Dünürleşmek*, hedef toplumu kendine yaklaştırarak denetime alma stratejisidir. Dünür olmak sadece bir şekilden ibarettir (Zhang, 1984: 66). **Bu uygulamanın Amacı**; karşı tarafın iç sırlarını ele geçirmek, onları içerden yıkmaya çalışmak, sonunda kendisine bağımlı hale getirmek veya sosyo-psikolojik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan Çinleşmeye mecbur bırakmaktır.

Bu uygulamayı, Çinlilerin ilk olarak Han Sülâlesi döneminde Hunlara karşı uyguladığı bilinir. Hunların sürekli akınlarıyla baş edemeyen Han sülâlesinin Kralı Han Gaozu, Hunların akınlarını durdurduğu halde, arzu ettikleri gıda maddelerini ve kumaşları onlara vermeye hazır olduğunu bildirerek Hun Tanrıkutu Mete ile bir anlaşmaya varır. Çinliler bu antlaşmayı, Mete ile bir prensesini evlendirmek suretiyle sağlamlaştırır. Bu antlaşma, Doğu Asya'da bağımsız ve eşit sayılan iki büyük devlet arasında yapılmış olan ilk uluslararası antlaşma niteliği de taşıyordu (Eberhard, 1995: 89). Gerçi antlaşma, hükümdarlar değiştiğinde sürekli yenileniyorsa da Çinliler verdikleri sözü tutmamaya, Hunları kandırmaya çalışmışlardır. Yani bir taraftan antlaşma gereği vermesi gerekenleri geciktirirken ya da az vermeye çalışırken diğer taraftan, öcünü almanın yollarını gizlice aramaya başlamıştır (Eberhard 1995: 89). İlk olarak sınırlarının kuzeybatısına, yani bugünkü Kansu'ya, çok sayıda göçmen Çinlileri yerleştirerek, onlara bir taraftan Çin Seddini yaptırırken, diğer taraftan Hunlara karşı geniş çaplı saldırı

için hazırlanmışlardır. Bu “askeri göçmen”lerin yerleştirilmesi stratejisi, 20. yüzyılın ortalarından sonra bu bölgenin batısında bulunan Doğu Türkistan’da yeniden tekerrür etmiş, Çin Halk Kurtuluş Ordusu’nun Doğu Türkistan’da kurduğu “İnşaat ve Üretim Ordusu” nam-ı diğer Bingtuan’a (兵团) esin kaynağı olmuştur (Cagnat-Jan 1992: 75). Ayrıca Çinli elçiler Kuzeybatıdaki (Bugünkü Doğu Türkistan) Hun yönetimine tabii küçük beyliklerle ittifak yapmak için ciddi girişimlerde bulunuyorlardı³ (Eberhard 1995: 89-90, Wang, 2001: 70-72).

Bu tarihten itibaren etkili politika haline gelen “Dünürleşmek”, daha sonra Çin ana karasında kurulan diğer sülaleler için önemli taktik haline gelmiştir. Bu uygulama en fazla Han ve Tang döneminde uygulanmıştır. Bu uygulamanın en çok Hunlar ve Türklere uygulandığı bilinmektedir. Örneğin: Prenses Wendi ve Jingdi’lerin ayrı ayrı dönemlerde Hun Tanrıkutlarına gönderilmesi; Kuzey-Güney sülaleler döneminde, Batı Wei prensesi Changle’nin Türk Kağanı Tümen’e, Prenses Zhou Jindi’nin yine bir Türk Kağanı’na gönderilmesi; Sui (581-618) ve Tang’ dönemindeki kız göndermeler. Çinlilerin, Hun ve Türklere başka Tibet ile diğer kavimlere de birçok prensesi gelin olarak gönderdiği tarih kitaplarında belirtilmektedir. (Wang & Ning, 1995: 88-89).

Koruyuculuk Sistemi /Duhuzhı (都护制)

Duhuzhı/都护制(Koruyuculuk Sistemi), Batı Han döneminde uygulamaya konulmuştur. Han Sülâlesi hükümdarı Han Wudi, Hunları mağlup ederek, Günümüzdeki Kansu ve Doğu Türkistan bölgelerinin önemli bir kısmını kontrol ettikten sonra, Kuzeybatı Duhufu’sunu kurmuş ve asker göndererek denetim yapmıştır. Ancak bölgede bulunan kavimlerin iç işleri ve iktisadî yaşam tarzı

³ Günümüzde adı sıklıkla telaffuz edilen yeni İpek yolunun eskisi işte bu dönemde askeri ve güvenlik kaygıları sonucu açılmış veya başlatılmış idi. Daha geniş bilgi için bakınız: Karlık, Abdürreşit Celil, İpek yolunun Başlangıç Güzergâhında Tehlikedeki Türk Toplum ve Kültürleri, *Uluslararası İpek Yolunda Türk Dünyası Ortak Kültür Mirası Bilgi Şöleni Bildiriler Kitabı*, Türk Yurdu Yayınları 2014, Sayfa: 56-76. Yine bakınız: Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi ve Gerekçeleri Üzerine, Denge,2017/1.

eskisi gibi kalmıştır. Böylece bu sistem, Türkistan'dan başka birçok bölgede de kurulmuştur (Wang & Ning, 1995: 89).

Duhu'nun birinci önemli görevi ise, Çevredeki "İtaat etmiş ülkeleri" dış saldırılardan korumaktır. Batı Han sülâlesi döneminde Duhu'ların yetkileri dahilindeki "İtaat etmiş ülkeler" sayısının 50'ye ulaştığı bilinmektedir. Duhu'ların bu "İtaat etmiş ülkeler" den asker toplayarak askerî hareketlerde bulunduğu da görülmüştür. Duhu'nun ikinci görevi ise, Han sülâlesi ile bağlılık ilişkisi olmayan yabancı komşu ülkelerin hareketliliklerini gözlemlemek, hem de fırsat kollayarak saldırmaktır. Dolayısıyla Duhu, bir taraftan bulunduğu bölgeyi tam kontrol altında tutarken diğer taraftan, ülke sınırlarının genişlemesi ve komşu ülkeleri iyi analiz ederek sırası geldiğinde tek saldırı ile ele geçirme görevine de üstleniyordu (Wang, 2001: 68).

Kendine Bağlayarak Yönetme/Gem-Yular Sistemi (Jimifu zhouzhi/羈縻府州制度)

Jimi /羈縻, Cimi olarak okunan bu sözcüğün kelime anlamı ise, şöyledir: Gem-Yulardır. Tang sülâlesi (618-907) dönemindeki Çinliler, çevresindeki Çinli olmayan milletleri, tıpkı at ve danaların gem ve yular ile kontrol edildiği gibi kontrol edebilmek için "Jimî politikası" dedikleri yönetim stratejisini geliştirmişlerdir (Sun, 1984: 123). Bu stratejinin uygulanmasıyla Tang yönetimi, "Barbar"ların tekrar büyük tehdit oluşturmasının önüne geçmiş, Çinli olmayan ilgili millet gruplarının kendileriyle olan ilişkilerinde, çok ustaca bir şekilde onları kendilerine ne çok yakın ne de çok uzak tutmayı sağlamışlardır.

Jimî uygulaması, bir çeşit kendine bağlama, bağımlı hale getirme ve denetimde tutma politikasıdır. Bu politika, doğrudan yönetilemeyen ve daha çok Çin'in çevresinde bulunan Çinli olmayan millet ve topluluklara uygulanıyordu (Sun, 1984: 124). Bu uygulamanın kökeni, Han ve Qin dönemlerindeki Çinli olmayan topluluklara yönelik uygulamalara dayanmıştır. Ancak Tang ve Song döneminde pratik olarak yaygın halde uygulamaya konulmuştur. Bu çeşit uygulama, politik olarak denetime alınmış olan Çinli olmayan milletlerin bölgelerinde uygulanmıştır. Bu bölgeler, Baş komutanlık, İl ve İlçe gibi idarî birliklere ayrılarak

yönetilmiştir (Wang & Ning, 1995:89). Bu sistem ilk olarak, 630 yılında, Doğu Köktürkler mağlup edilince, onlara uygulanmıştır. Yani Doğu Köktürkleri önce Doğu ve Batı diye ikiye ayırdıktan sonra Bugünkü Shanxi (山西), Shaanxi (陝西) ve Ningxia'nın kuzeyinde dört Jimi idaresi tesis edilmiş ve başına Türk kökenli, ancak Çin'e tam bağlılığını bildiren sadakati kanıtlanmış Kağanlar getirilmişti. (Wang, 2001: 111).

Çin tarihindeki en parlak sülale olan Tang sülâlesi Jimi uygulaması ve politikası ile çevresindeki Çinli olmayan milletler ve devletler ile olan ilişkilerini çözmeye çalışmıştır. Tang döneminde uygulanan bu politikanın özellikleri ise, aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir (Wang, 2001: 112-114, Sun, 1984: 122):

1. Bu sistem ile, Çin'e itaat eden, Çin'in çevresindeki Çinli olmayan millet gruplar, topraklarının büyüklüğüne göre birkaç Jimi idaresine yani Baş Komutanlık (Dudufu/都督府), İl, İlçelere bölünmüş ve bu bölgeler Tang devletine sadakati tam olan yerlilerce yönetilmiştir.
2. Başkomutanlığın komutanı ya da İl ve İlçelere atanan yetkililerin tamamı yerli aşiret/boy reislerinden oluşuyordu. Bununla birlikte Tang sülâlesi, düzenli olarak onların unvanlarını terfi ettiriyordu. Ayrıca, Tang Hanedanlığı onların yetkilerinin Ata'dan oğula geçmesini de kabul ediyordu. Tang ve Song yönetimi, "Gem-Yular/Jimi" uygulaması ile denetimde tuttuğu toplumların iç işlerine doğrudan karışmıyordu. Bu toplumların geleneksel sosyal sisteminin devam etmesini de belirli düzeyde onaylıyordu.
3. "Jimi" yönetiminin, Tang ve Song'da geçerli olan bürokrasi kurallarına uymak, düzenli olarak hükümdarı ziyaret etmek, hediyeler sunmak gibi yükümlülükleri bulunuyordu. Bundan başka, "Gem-Yular/Jimi" yönetiminin, dış düşman saldırısına uğradığında, Tang ve Song'un koruyuculuğuna sığınma yetkisi de bulunuyordu.
4. "Jimi/Gem-Yular" yönetiminin Tang merkezi hükümetine, yönettiği ahalinin nüfus sayımını bildirme zorunluluğu ve Tang hükümeti için vergi toplama mecburiyeti yoktu. Onların kendi ordularını oluşturabilme yetkileri vardır. Tang Sülâlesi istediği takdirde, asker gönderme yükümlülükleri de bulunmaktaydı. Ayrıca, "Gem-Yular" yönetiminin, Çin'in iç bölgeleri ile sınır düzeyde belirlenen bölgelerde ticaret yapma yetkisi de bulunuyordu.

5. Tang Hanedanlığı, “Gem-Yular” yönetiminde, temsilci, elçi gibi bu bölgeyi ve yönetimi denetleyen kendi adamlarını bulunduruyordu. Onlar bu bölge hakkında sürekli bilgi toplayarak merkezi hükümete aktarıyorlardı.

Çinliler, Çinli olmayan halklar ile olan ilişkilerinde, yabancı grupların İmparatorluk merkezi ile uzak ve yakınlığa göre, farklı politikalar uygulamıştır. Yani karşı taraf kendisinden ne kadar uzakta bulunuyorsa, ona o kadar yumuşak ve gevşek politika uygularken, yakın olanlara ise, daha farklı ve gerektiğinde sert politikalar uygulamıştır. Örneğin, Tang sülâlesi, “Gem-Yular” yönetimindekilerden vergi toplamazken, bu bölgelerden Çin’in iç bölgelerine ya da yakınlarına göç eden Çinli olmayan gruplardan vergi toplamıştır. Onlardan, Çinlilerin yerine getirdikleri yükümlülükleri yerine getirmesini istemiştir (Wang, 2001:114). Bu durum Bilge kağan yazıtlarındaki şu satırları hatırlatmaktadır: “Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştırp, konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmemiş. Bir insan yanulsa, kabilesi, milleti, akrabasına kadar barındırmazmış. Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok çok Türk milleti, öldün; Türk milleti, öleceksin! Güneyde Çogay ormanına, Tögültün ovasına konayım dersen, Türk milleti, öleceksin!” **BKK6-7.**

Tang Hanedanlığına göre, çevresindeki “Barbar’ların “itaat” ederek Çin’e baş eğmesi, yurdun asayişiydi”. Dolayısıyla, “Gem-Yular” sistemi bu ülküyü gerçekleştirebilecek masrafı az, kârı büyük olan yönetim stratejisiydi. Bu sistem, yabancı millet toplumlarına göre, Çinlilerin çok eskilere dayanan “yabancıyı yabancı eliyle idare etmek” ve “yabancıyı, yabancı ile kontrol altında tutmak” politikasından başka bir şey değilken, Çin imparatorluğu açısından, Çin merkezine itaat ettirmenin “Yabancı/Barbar” bölgelerindeki diğer çeşidiydi. Yani “Gem-Yular” sisteminin uygulandığı bölgeler, bu dönemlerde Çin’in bir parçası olarak görülmemiş sadece, Çin’e göre “hafif içselleştirilmiş” ve gelecekte Çin’e eklenilebilecek, Merkez Çin ile bütünleştirilebilecek topraklar idi (Wang, 2001:115).

“Gem-Yular” sistemi sırasıyla, *Duhufu* (都护府-Koruyucu

İdaresi), Dudufu (都督府 -Baş komutanlık idaresi), Jimi yönetimi (羁縻州-Gem-yular yönetimi) gibi üç dereceye ayrılmıştır. Çinli olmayan milletlerin temsilcilerinin idareciliğini yaptığı Başkomutanlık ve Jimi yönetimin üstünde, Tang Hanedanlığı tarafından tesis edilmiş olan, bölgedeki tam yetkili Hanedanlık temsilcilerinin görev yaptığı *Koruyucu İdaresi (Duhufu 都护府)* vardı. Koruyucu idarenin hepsinde belirli sayıda hazır askeri güç bulunuyordu. Bu idare, bir taraftan "Gem-Yular" yönetimi dahilindeki halklar içindeki farklı sesleri hatta bağımsızlık taraftarlarını bastırma, yok etme görevlerine üstlenirken, diğer taraftan bu yönetime karşı dışardan yapılacak saldırılara karşı koyma işlevini de yerine getiriyordu. Çinlilere göre, "Gem-Yular" yönetimini kabul edenler, Çinlilere itaat etmiş Çinli olmayan millet grupları, yani yabancılar idi (Wang, 2001: 116).

Tang sülâlesi dışarıya yönelik genişlemede, silah kullanmak yerine, kültürel genişlemeyi seçmiştir. Tang sülâlesinin kültürel güce dayanarak çevresindeki yabancıları Çinlileştirmesi, aslında Çinlilerin, kökleri çok eskilere dayanan "Huaxia'lar ile Barabbarları Dönüştür" düşüncesinden esinlenmiştir. Ancak Huaxia kökenlilerin kurdukları sülalelerin en önemli özelliklerinden biri, Çin ana karasında devlet kuran Çinli olmayan milletlerin aksine, "İçeri ve dışarı" ayırımı üzerinde ısrarcı olmalarıdır. Buna göre, öncelik Çinlilerin tam egemen olduğu iç bölgelerdeki siyasal, kültürel ve sosyal birliğinin ve bütünlüğünün sağlanması ve savunulmasıdır (Wang, 2001: 137). Tam egemen olduğu bölgelerde siyasal, kültürel ve sosyal bütünlüğü sağlamış olan Çin, "Çevre" denilen dışarıda, yani bir önceki Çinli olmayan sülale döneminde⁴ Çin topraklarına eklenen veya eklenmesi muhtemel bölgelerin kademeli olarak Çin

⁴ Günümüzdeki Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içindeki geniş topraklarda tarihte çok sayıda hanedan ve sülaleler kurulmuştur. Bunların içinde çok sayıda Çinli olmayan milletler veya halklar özellikle Çin'in kuzeyinde yaşamış olan Altayistik halklar örneğin, Hunlar, Türkler, Moğollar ve Mançuların Çin sınırları içinde hatta bütün Çin topraklarında devlet kurduğu bilinmektedir. Örneğin Çin tarihindeki en son feodal sülale olarak adlandırılan Qing Sülalesi (1644-1911) Mançular tarafından kurulmuştur. Yuan Sülalesi ise Moğollar tarafından kurulmuştur. Bugün bu sülaleler Çin'in Ortodoks sülaleleri olarak kabul edilmektedir. Her şeyden önemlisi Bugünkü Çin Halk Cumhuriyeti'nin sınırlarını Han Çinlileri değil Mançular şekillendirmiştir. Mançulardan önceki Ming Sülalesini (1368-1644) kuran Han Çinlilerin sınırları içinde Tibet, Doğu Türkistan ve Moğolistan hatta güneydeki birçok bölgeler, Mançurya yoktu. Bu bölgeleri Mançular istila etmiş idi.

toplumuyla bütünleştirilmesi için ilgili bölgelerin merkez Çin'e siyasi, ekonomik, kültürel ve psikolojik açıdan bağımlı hale getirilmesine çalışılıyordu.

Çinlilerde ve Çin kökenlilerin kurduğu sülâle ile Hanedanlıklarda çoğulculuğa müsaade etmemek, homojenliği savunmak gibi bir anlayış ve düşünce geleneği vardır. Bu nedenle Jimi politikası ile özerklik statüsünde yönetilen bölgeler, çoğu zaman Çinlilerin saldırısına bilhassa yetkilerinin kısıtlanmasına, kendi değer ve anlayışlarının zorla dayatılmasına maruz kalabiliyorlardı. Hatta Jimi yönetimindeki Çinli olmayan halklar her açıdan Çin'e bağımlı hale getirildiğinde, Jimi politikası aşamalı olarak yürürlükten kaldırılıyor ve Çin'in iç bölgeleriyle aynı politika uygulanmaya başlıyordu. Bu çeşit politikalar baskıcı olmaya başlayınca Çinlilere karşı isyanlar gerçekleşirdi. Bu isyanlar her zaman Çinlilerce kanlı bir şekilde bastırılıyordu. Bastırılan topluluk, her seferinde yapılan Çin müdahalesi ve baskılamaları sonucunda güç kaybederek direnci kırılmış oluyor ve Çinlilere daha bağımlı hale gelmeye başlıyordu. Dolayısıyla Çin merkezi yönetimi bu bölgenin yönetiminde daha aktif olabiliyordu (Tian, 1984: 84).

Tusı Sistemi/ Tusı Zhıdu(土司制度)

Tüm Çin anakarasına hâkim olmuş ve bu topraklar üzerinde eskisinden farklı yönetim tarzı sergileyen ilk yabancı halk Moğollardır. Onlardan önceki yabancıların çoğu, Çin'in bazı kısımlarına hâkim olabilmişlerdi. Moğolların tüm Çin'e hâkim olabilmesindeki belirleyici nedenlerin başında, Moğolların başta Uygur Türkleri olmak üzere Türkistanlılar, Ön Asyalılar ve hatta Avrupalılar ile kurdukları güçlü siyasî ittifaklarının bulunmasıydı (Eberhard 1995: 258-259).

Moğollar geniş Çin coğrafyasına ve güney Asya'nın önemli bir kısmına hâkim olduktan sonra geniş topraklardaki farklı köken ve inançtaki milletleri yönetebilmek için çok daha farklı bir yönetim politikası daha doğrusu ırklar/milletler politikası uygulamıştır. Buna göre Moğollar tebaasını dört gruba ayırmıştır (Eberhard, 1995: 259): Birinci tabakada dört tâli gruba ayrılmış olan Moğollar: en eski Moğol kabileleri, beyaz Tatarlar, siyah Tatarlar, Vahşi tatarlar; İkinci tabakadakiler, Türkistanlı yardımcı kavimler: Naymanlar,

Uygurlar, Çeşitli Türk Boyları, Tunguzlar ve başkalar; Üçüncü tabakadakiler: Kuzey Çinlileri; Dördüncü tabakadakiler ise Güney Çinlileri ve diğer Güneyli kavimlerden oluşuyordu. Moğollar en üst tabakada bulunuyorlardı. En alt katmanda ise Çinliler bulunuyordu ve yasalara göre, onların hemen hemen hiçbir hakkı bulunmuyordu. Onların başkalarıyla evlenmeleri ve silah taşımaları yasak edilmişti. Başka dilleri özellikle Moğolca öğrenmeleri yasaklanmıştı. Onların siyasete ve bürokrasiye katılmalarının önü kesinlikle kapalıydı. Böylelikle Moğollar, Çinliler üzerinde tam hakimiyet kurmaya çalışmışlardı.

Moğollar döneminde uygulanmaya başlanmış olan ve Ming döneminde Çinlilerin daha fazla işine yarayan Tusi sistemi(土司制度), Çin tarihindeki Çinli olmayanları idare etmenin bir diğer versiyonunu oluşturmuştur. Moğollar, asırlardan beri Çinlilerin baş edemediği bugünkü güney ve güneybatı Çin çevresindeki bölgeleri istilâ ederek, bu bölgelerde Tusi sistemini uygulayarak bölgenin zamanla Çinlileşmesi ve Çin kültürünün bu bölgelerde hâkim olmasında önemli roller oynamışlardır. Tusi sistemini, Moğollar ilk olarak bu bölgelerde uyguladı. Bu sistemin amacı: işgal edilen bölgelerdeki halkları, kendi bölgesinde, Moğollara sadık olan yerlilerce yönetmek ve onlardan vergi toplamaktı. Yani, İmparatorluk tarafından tanınan yerli başkanın idaresinde bu bölgeyi yönetmekti. Merkezi yönetim, tanıdığı başkanın yetkisinin oğluna doğrudan geçmesini kabul ediyordu. Ayrıca bazı sınır bölgelerdeki Tusi'lerin asker bulundurmasına da imkân tanıyordu. Bu sistem, yerli halkın lideri açısından bakıldığında, kendisinde Çin imparatoruna karşı koyabiliyor, yeterli güç olmadığından, sadece Çin sarayından elde edeceği bir Tusi unvanı ile kendisi ve evlatlarının, kendi halkı arasındaki siyasî nüfuzu ve konumunu korumuş olacak, hatta bir adım ilerleyerek halkı arasındaki itibarını yükseltebiliyordu (Wang, 2001: 142).

Şüphesiz, Tusi sistemi, Çin imparatorluğunun geleneksel *“Yabancıyı yabancı eliyle yönet”* ideolojisinin uzantısıdır ki, Tang ve Song döneminin *“Gem-Yular”* sisteminin etkisinde kalmıştır. Ancak hem şekil, hem içerik bakımından Tusi sistemi ile *“Gem-Yular”* sistemi arasında büyük farklılıklar vardır. Bu farkları ve Tusi sistemin özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür

(Wang, 2001:145, Wangj & Ningxiao, 1995 :89-90):

1. Tang ve Song dönemlerinde, hanedanlık tarafından atanmış “Gem-Yular/Jimi” yönetimi başkanları, kendi halklarının başkanları olma durumunda ve aynı zamanda Çin hanedanlıkları tarafından da tanınıyor ve kabul ediliyordu. Hanedanlık, bu bölgelerden vergi toplamıyor ve ahalinin nüfusuyla da ilgilenmiyordu. Üstelik bu bölgelerde Çin yasaları geçmezdi, kendi törelerine göre idare ediliyorlardı. Bölgeler arasında çatışma çıktığında, hanedanlık sadece arabulucu rolünü oynuyordu. Yani Tang ve Song hanedanlıkları dönemindeki “Gem-Yular/Jimi” sistemine tabi olanlar bağımlı devlet statüsündeydiler. Bu ülkeler, Çin’in egemen ülke olduğunu kabul etmek kaydıyla nispi bağımsızlığı olan, Çin’e bağımlı ülke yönetimleriydi. Fakat, Tusı sisteminin uygulandığı yabancı halk bölgeleri ise, açıkça Çin sülalelerinin bir parçası olarak belirtilmiş bölgeler idi.
2. Tusı sistemindeki bölgeleri yöneten başkanlar, yönettiği bölge nüfusunu ve ekilebilecek arazilerin miktarlarını Çin merkezi yönetimine bildirmek, nüfusa göre vergi vermek zorundaydı. Ming dönemine gelindiğinde bu bölgeler, fazlasıyla vergi ödemek ve Çinceyi mecburi olarak öğrenmek zorunda kalmışlardır. Oysa bu durum “Gem-Yular” yönetiminde geçerli değildi.
3. Tusı sistemi, uygulandığı bölgeler ve yönetilen halkların her yönüyle Çin’e daha sıkı bağlanmasına, Çinli olmayan milletlerin Çinleşmesine vesile olmuş veya zorlamıştır. Özellikle Moğol döneminde başlayan Çince eğitim ve Çin felsefesini yayma (önceleri sadece yönetici konumunda bulunan yerlilerin çocuklarına yönelik) girişimi, Ming döneminde özellikle, 1382 ve 1395 yıllarındaki fermanlar ile bu bölgelerde, Çincenin ve Konfüçyüs felsefesinin öğretilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Konfüçyüs eğitim sisteminin, bu bölgelerde yaygınlaştırılmaya çalışmanın amacı çok açıktır: Çin kültürünün yaygınlaştırılması ve Çinli olmayan milletlerdeki farklılıkların ortadan kaldırılmasını hızlandırmak idi.
4. Konfüçyüs değerler eğitiminin Tusı bölgelerinde yaygınlaştırılmasıyla, sınır bölgelerin Çinleştirilmesi hızlanmıştır. Ming döneminde, Guizhou bölgesinde Konfüçyüs eğitimi veren toplam 69 farklı düzeylerde okul bulunmaktaydı. Bu dönemden itibaren, Miyav, Buyi gibi Çinli olmayan milletlerde Çince ad ve soyadı alma alışkanlığı, Çinliler gibi şecere yazma geleneği

şekillenmeye başlamıştır. Özellikle Kecü⁵ sınav sisteminin, Tusu bölgelerinde uygulamaya konulması, Önce yönetici tabakasının Çinleşmesini hızlandırdı. Yunnan, Guizhou gibi bölgelerde Kecü sınav sistemi 1408 yılında uygulanmaya başlandı. Bu tarihten itibaren, Tucia ve Zhuang milletleri içinden çok sayıda Kecü sınavını kazananlar çıkmaya başlamıştır (Wang, 2001: 149).

5. Kecü sınav sisteminin uygulanması, yönetilmekte olan azınlık gençlerinde, yönetimde iş bulabilmenin ve yükelebilmeyen tek yolunun Kecü'den geçtiği düşüncesinin derinden yerleşmesine; Çinliler nezdindeki haklarında oluşan "siyasî güvensizlik"i kırmanın yolunun Konfüçyüs felsefesini öğrenmek ve değerler sistemini benimsemekten dolayısıyla Çin'in siyasal, sosyal kültürüne hâkim olmaktan geçtiği anlayışının yerleşmesinde büyük katkı sağlamıştır. Böylelikle, Çinli olmayanlarda kendiliğinden Çin kültürünü benimsemeye ve bürokrasi sınıfına katılmaya başladığında, otomatik olarak Çinleşme gerçekleşmeye başlıyordu (Wang, 2001: 149).

Ming sülâlesinin ortalarında, Ming yönetimi çeşitli endişelerle gücü nispeten büyük olan bazı Tusu reislerinin güçlerini kırmak ve tamamen kendine bağlamak için, bu bölgelere doğrudan kendi

5 Kecü, Çince yazılışı 科举/Keju olan bu sistem, Sui ve Tang dönemlerinden itibaren Mançu-Qing sülâlesinin sonlarına kadar 1000 yıldan fazla zaman zarfında yönetici ve bürokratları seçmek için uygulanmıştır. Kecü, bir çeşit memur, yönetici seçmek için uygulanan sınav sistemi idi. Yani pratik ve geleneksel bilgiler üzerine yapılmış olan imtihanla bürokrat, asker, katiplik ve kalem işleri yapacak olanlar seçiliyordu. *Kecü sistemi* Tang döneminde resmî olarak uygulamaya konulmuştur. Bu sistem, Çinlilerin "Çin asilzadeleri doğuştan değildir" şeklindeki temel inancı esasında şekillenmiş, Çinlilerin yaygın deyişleriyle "İnsan aslında aynı" akidesini esas almıştır. Bu sistemin köklerinin Han sülâlesi dönemindeki mülki yöneticileri seçme-yükseltme sistemine kadar gidebileceği ve onun temelinde şekillenmeye başladığı bilinir (Lin, 1995: 48). *Kecü sistemi*, Tang döneminde mükemmelleşerek 1905 yılına kadar devam etmiştir. Sonraki sülâlelerde bazı değişikliklere uğramış olmakla birlikte, genellikle yoksulluktan yetki-şöhrete uzanan, toplumdaki herkese açık bir yol olmuştur. Dolayısıyla bu sistem, her zaman gerçek kabiliyet sahiplerini seçemezse de genellikle yetenekli insanları yönetici olarak seçiyordu. Bu sistem köylerdeki yetenekli insanların şehre girmesine, üst tabakalardaki yaşam gücünü yitirmiş olanları eleyerek ve diğer boşlukları doldurarak, toplumun selameti için zarurî olan, içsel yeniden üreme yeteneğinin daimiliğini ve sistemin bütünlüğünü temin ediyordu. Asırlardır devam eden bu sistem, yönetici sınıfın kalitesi için çok önemli olan seçici ve seçkinleştirici işlevini üstlenerek toplumun istikrarını sağlamıştır (Lin, 1995: 49). Kecü sınavıyla herhangi bir Çin vatandaşı, kendi sosyal konumunu yükseltebiliyordu. Dolayısıyla Çin'de sabit bir sınıfın oluşmamasını sağlayarak, Çin toplumundaki sosyal istikrarın önemli bir kültürel unsurunu temin ediyordu. Çinin Soy Sistemi, nüfusun çoğalmasını dolayısıyla ırkın ebedi devamlılığını garantiye alırken, Kecü Sınav sistemi ise, devletin nüfusunun kalitesine yönelik seçmesini sağlayarak sağlam yönetici kadronun tekrar çoğalmasını, evlattan evlada devam ettirmesini temin etmiştir.

yöneticilerini göndererek, uygulanmakta olan Tusu sistemini tamamıyla kaldırmıştır. Bu tarihten sonra Çin ile bu bölgeler arasındaki idarî, sosyal ve kültürel bütünlüğü sağlamak için daha farklı yöntemlere başvurulmaya başlandı. Bu uygulamanın adı, Çin yıllıklarına “改土归流 *gaitu guiliu*” yani “Tusu’yi değiştirerek umumi akıma uydurmak” diye adlandırıldı. Bunun ikinci bir anlamı ise Çin hanedanlığı, Çinli olmayan milletler bölgesindeki dolaylı yönetime son vererek doğrudan Çinlilerin yönetimine geçmek manasında idi. Çünkü ilk dönemlere göre, Çinliler, bu Çinli olmayan toplulukları daha yakından tanımış ve daha fazla kendine bağımlı hale getirmiştir. Ayrıca, bölgedeki Çin kökenli göçmenlerin sayısı da nüfus dengesini etkileyebilecek düzeye gelmiştir. Zaten Çinli yöneticilerin Tusu sistemi uygulanan bölgelerdeki nihaî amaçları da bu sistemin tamamen ortadan kaldırılması ve bölgeyi kendi adamlarıyla kendi istekleri doğrultusunda doğrudan yönetmekti (Wang & Ning 1995: 89-90). Tusu sisteminin uygulanmasıyla, Çin’in toprakları fiziki olarak genişlemekle birlikte “kültürel Çin”de ona paralel olarak genişledi, devlet tarihinde görülmemiş derecede geniş topraklarda sosyo-politik ve sosyo-kültürel birliği sağlamış oldu.

Moğollardan önceki Çin’in hanedanları/sülaleleri çevresindeki Çinli olmayan halklara yönelik olarak genellikle “Gem-Yular” politikasını uygulamıştır, dolayısıyla bu bölgelerde Çin’in “Cihan düzeni” tam uygulanmamıştır. Ancak Tusu sisteminin uygulanmasıyla, Çin’in yöneticileri, Çinli olmayan halkları dolaylı olarak yönetmiştir. Fakat bu bölgelerin Çin’in iç bölgeleriyle bütünleşmesi ve Çinli olmayan halkların Çinlileştirilmesi için aktif uygulamalara müracaat edilmiştir. Özellikle Ming Hanedanlığı, Moğolların Tusu uygulamasına varislik etmiş ve daha ileri götürerek bu bölgelerin kendi idarecileri tarafından doğrudan yönetilmesini sağlamıştır. Bu bölgelerde kendi idaresini tam oturtuktan sonra, yerli halklara yönelik çeşitli kısıtlamaları getirerek sonunda tamamen Çinlileştirilmesi yoluna gidilmiştir. Yani Moğol dönemindeki Tusu sistemini tamamen değiştirerek, bu bölgelerdeki Çinli olmayan yabancı milletleri doğrudan yönetmiş ve bu bölgelerin Çin’in iç kısımları ile bütünleşmesini ve Çinleşmesini hızlandıran uygulamaları ısrarla icra etmiştir (Wang, 2001: 159).

Çinliler kendilerini hep yabancıardan tecrit ediyordu; yabancılara aşağı kültürde insanlar, sulh bozanlar ya da kötüler gözüyle bakıyordu. Bu hissini bütün Ming devri boyunca devam ettiği bilinir (Eberhard, 1995: 270). Bunun en somut uygulamaları, Çinlilerin Moğollara ait her şeyi yasaklaması ve çıkarttığı hükümdarlık fermanları ile Çinli olmayanların kendilerine özgü gelenek-görenek, örf-adet ve dillerini zorunlu olarak Çinlileştirmesidir (Fei, 1999: 18). Özellikle Mingli'ler, Moğol döneminde fazlasıyla Çinli olmayan unsurların Zhongyuan'a girmiş olmasını tehlikeli gidişat olarak algılamıştır. Bu durumu "barbarların" Çin'de çoğalmasının ve bir arada yaşamasının Konfüçyüscü değerleri bozabileceği ve Çinlilerin geleneklerini tehdit edebileceği yolundaki geleneksel korkudan hareketle sınırları içindeki Çinli ve Çinli olmayanların ülke sınırları dışıyla ilişkilerini keserek toplumunun iç bütünlüğü ve birliğini kesin olarak sağlama yönünde politikalar uygulamıştır. Örneğin, Ming Sülalesinin kurucu hükümdarı Zhu Yuanzhang'ın sınırları içindeki Müslümanlara yönelik tutumu günümüzdeki Çin Komünist Partisinin Doğu Türkistan'daki Müslüman Türklere yönelik uygulamaları ile paralellik göstermesi düşündürücüdür. Bahsi geçen Ming Hanedanının meşhur hükümdarı Zhu Yuanzhang/ 朱元璋 1372 yılında yayımlanmış olduğu fermanında şu hususlara yer vermiştir: "Moğol Renklileri Çin'de yaşıyorlar, Çinliler ile evlenmelerine müsaade edilir, kendi halkı/türündekilerle karşılıklı evlenmeleri men edilmiştir/ 蒙古色目人现居中国, 许与中国人结婚姻, 不许与本类自相嫁娶"⁶. Ayrıca, Müslümanların kendi dillerinde konuşmaları, kendi yazısının kullanmaları ve kendi dini ve milli kıyafetlerini giymeleri, İslami ad ve soyadlarını kullanmaları külliye yasaklanmıştı⁷. Mançuların da tamamen aynı olmamakla beraber benzeri uygulamalara başvurduğu söylenebilir (Cagnat-Jan 1992: 78).

⁶ Orijinal tarihi belge için bakınız: Büyük Ming Kanunları/大明律, &. Cilt/卷律, "Moğol Renklilerin Evlilik Maddeleri/蒙古色目人婚姻條", Ayrıca bakınız: Zhou Jianxin (周建新), Döngenlerin Oluşumunda Karışık Evlilikler/回族形成发展过程中的族际族内通婚, Merkezi Milliyetler üniversitesi Dergisi/中央民族大学学报, 2001/3, s.54

⁷ Daha geniş bilgi için bakınız: Ma Mingda (马明达), Zhu Yuanzhang'ın Renklilere Ayrımcılığı/朱元璋 歧视色目人, Döngen Araştırmaları/回族研究, 2006/1. Ayrıca, bakınız: Karluk, Abdürreşit Celil, Çin Halk Cumhuriyeti'nde Dini Yapı ve Müslüman Milliyetler, TYB Akademi Dergisi, 2017/20, Çin Özel Sayısı. Sayfa: 9-48.

Moğol döneminin bir başka özelliği, dine karşı hoşgörülü davranış gibi kozmopolit bir anlayışa, daha önce ve sonraları Çin’de hiç rastlanılmamış olmasıdır. Moğolların bu tutumu sayesinde Müslüman Türklerin, ta Türkistan’dan başlayarak Çin’in iç bölgelerine kadar yerleşmelerini mümkün kılacak elverişli şartları yaratmışlardı. Bu sayede İslâm, Çin’de hızla yayılmaya başlamış idi (Brakär, 1988: 75).

Mançu – Qing Döneminde Çinli Olmayan Halkların Yönetimi

Mançu Qing sülâlesi (1644-1911) Altay kavimlerinden olan Mançular tarafından kurulmuştur. Mançular, Ming topraklarını fetih etmekle kalmamış Asya kıtasının Doğu, Güney ve Orta Asya bölgelerine kadar genişlemiş, Çin anakarasında Moğollardan sonra çok geniş topraklarda devlet kuran ikinci büyük yabancı kavimdir. Mançular Çin’e hâkim olduktan sonra Ming Hanedanlığına ait birçok idari uygulamalara aynen devam etmiştir. Mançular, Qing sülâlesini kurduktan sonra sınırları içindeki etnik çoğunluk olan Çinlilerin tam desteğini almak için, Çinli olmayan bölgelerin her açıdan Çinlileşmesi ve Ortodoks Çin toplumuyla bütünleşmesi için de Çinli düşüncesi ve yönetim kültürüne müracaat etmiştir. Ming döneminde hızlanan Çinlileştirme ve kültürel sınırları sürekli genişletme ülküsü Mançular döneminde de devam etmiştir (Wang, 2001: 159, Wang & Ning, 1995: 90). Bu doğrultuda, Ming döneminde başlayan İslâm karşıtı politikalara da devam edilmiş, İslâmiyet’i sürekli olarak baskı altında tutmuştur (Brakär, 1988: 176). Bu doğrultuda Mançular, tamamen kendi kontrolünde bulunan Müslümanlara yönelik şöyle bir uygulamaya başvurmuşlardır: *Eğer bir Müslüman yasalara aykırı davranırsa, cezası kat be kat ağırlaştırılarak cezalandırılacaktır. Bu yasa, yerel idarelerde değişik şekilde yorumlanarak şu şekilde uygulanmıştır: “Müslüman, bir Çinliyi yaralarsa, onun cezası bire on olur. Çinli bir Müslüman’ı yaralarsa, onun cezası ona birdir”.* Mahkemeler karar verirken her zaman kendi keyiflerine göre davranabiliyorlardı. *“Eğer bir Müslüman, bir Çinliyi öldürürse, cezası mutlaka ölüm olurken, bir Çinli, bir Müslüman’ı öldürürse, sadece cenaze giderleri olarak 24 ser gümüş ödemesi yeterli oluyordu”* (Huang, 1984: 395).

Mançular, Çin sınırları içine Türkistan’ın doğusunu Tibet ve

Moğolistan'ı da dahil ederek adeta merkez Çin'e bir çevre bölge kazandırmıştır. Mançuların egemenliği süresinde (1616-1911) Çin sınırları içine alınan diğer Çinli olmayan milletlere göre, Moğol, Türk ve Tibetlilere yönelik uygulamalar farklılık arz etmiştir. Yani, bu bölgelerdeki yerlilerin eski sosyal örgütlenme tarzına fazla karışılmamıştır. Sadece, Türkistan'ın Ürümçi ve civarındaki doğu bölgelerde Çin'in iç bölgelerinde olduğu gibi nahiye, aymaklar tesis edilerek Çin tarzı yönetimi uyguladığı bilinmektedir. Türkistan'ın geç istilâ edilmesinden özellikle, Türkistan'ın her yönüyle Çin'den çok farklı bir toplum ve kültür yapısına sahip olmasını göz önünde bulunduran Mançular, bölgenin Çinli toplumundan uzak kalmasına ve Çinli göçmenlerin özellikle Tanrı dağının güneyine, yerleşmesine pek müsaade etmemiştir. Bu bölgelerde bulunan Mançu ve Çin kökenli asker, idareci, tüccarlar ile yerli Türklerin yerleşim birimlerinin bir birinden ayrı olmasına özen gösterilmiştir. Dolayısıyla, Türkistan'da toplam 18 Çin şehri inşa edilmiştir. Yani Türkler, Yöneticiler tarafından "Laocheng (eski şehir)" ya da "Huicheng (Müslüman Şehri)" diye adlandırılan şehirlerde yaşarlarken, Çinliler, Döngenler ve Mançular ise sonradan inşa edilmiş olan "Xincheng (Yenişehir)" ya da "Hancheng (Çinli/Hanzu Şehri)" dedikleri şehirlerde yaşıyorlardı (Wang, 2001: 164-170).

Çinlilere göre, Mançular Türk, Moğol ve Tibetlileri, Çinliler karşısında, kendine—Kuzeyli kavime--yakın görmüş, her zaman onlara ayrıcalıklar tanımıştır. O bölgelerden gelen heyetleri hep Çin Seddinin dışında—kuzeyde-- kabul etmiştir. Türk Begleri ve Tibet Laması kendi bölgesinden Mançu imparatoruna ziyarete geldiğinde, mümkün olduğunca Çinlilerin bulunmadığı, kuzey yollarından gelmesine özen göstermiştir. Tüm imparatorluk mensuplarına özellikle, Çinlilere zorunlu kıldığı Mançu tarzı giyim-kuşam ve örülmüş uzun saç bırakma zorunluluğunu, Müslüman Türklere zorunlu kılmamış, sadece yönetici Beglere mecburi kılmıştır. Ayrıca Konfüçyüs eğitimi ve Çince zorunluluğunu Türklere zorlamamış aksine, Beglerin çocuklarının Mançu dilini öğrenmesini istemiş ve özendirmiştir. Bu bölgelerin kendi para biriminin kullanılmasına da müsaade etmiş, Çin kültürünün yayılmasını engellemiştir. Bu durum Çinlilere göre, bölgenin

Huaxialaşması ve Çinlileşmesini engellemiş hatta Türklerde Çin vatandaşlık bilincinin bugüne kadar gelişmemesine de neden olmuştur (Wang, 2001: 170-173,184).

Mançuların başlangıçta gerçekten buna benzer politika uyguladıkları görülmüştür. Yani, Çinli olmayan milletlerin denetimini yavaş yavaş Çinlilerin elinden almaya çalışmışlardır. Mançular ilk olarak, Moğol İşleri Bakanlığını genişleterek yeni istilâ edilen Tibet, Türk ve diğer kuzey kavimleri ile Ruslarla ilişki kuran bir Orta Asya Bakanlığı haline getirmiştir. Ayrıca bu kurumun yöneticilerinin tamamen Mançu olmasına özen göstermiştir. Mançular, bu bakanlığın yetkilerinden yararlanarak, Çinlilerin diğer Çinli olamayanlarla kaynaşmasını ve onların dillerini öğrenmelerini yasaklamıştır. Bu uygulama başlangıçta çok ciddi olarak uygulandıysa da, sonraları Mançuların eski dinamizmi kaybetmesiyle ilgili uygulamalar eskisi gibi uygulanamaz olmuştur (Cagnat-Jan 1992: 78). Ancak, Mançuların Türkler arasında uyguladığı Beglik sistemi, Türklerin güçlü bir birlik oluşturmasını her zaman engelleyerek dağınık halde kalmalarına neden olmuştur. Diğer taraftan Mançulara karşı girişilen her eylem, davranış süratle ve acımasız bir şekilde bastırılmış, bazı köklü aileler yok edilmiş ya da göçe zorlanmıştır. Hatta emin olamadıkları bazı Türk ileri gelenlerini Pekin'e götürerek kendi nezaretinde tutmuştur (Wang, 2001: 174).

Modern Çin'de Çinli Olmayan Halkların Yönetimi

Milliyetçi Çin Dönemi

Çin'in dışarıya kapalı olan binlerce yıllık kalın duvarları ve kapıları Batılıların top ve tüfekleri ile açılmasından sonra (1840) Çinliler Batı'ya ve dış dünyaya açılmaya başlamışlardır. Özellikle Japonya ve ABD'ye gidenler içinde, okuyanların sayıları çoğalınca kültür merkezci geleneksel Çinlilik, Batı tarzı etnos merkezli milliyetçilik fikirlerinden etkilenmeye başlamıştır. Bu etkileşim sonunda kültürel Çincilikten beslenen ırkî Çin merkezli milliyetçilik fikri gelişmiştir. Önceleri Mançu düşmanlığı, daha sonra başta Japon düşmanlığı olmak üzere yabancı düşmanlığı üzerinden inşa edilen Han milliyetçiliği ortaya çıktı. Onlara göre, kültür ve medeniyet olarak kendilerinden çok geride bulunan "Barbar"

Mançular tarafından asırlarca yönetilmek, fazlasıyla gurur kırıcıydı. Mançulardan kurtulmak için halkı-kitleyi harekete geçirmek gerekiyordu. Bunun için Çin felsefesinden esinlenen ancak, Batı metotlarıyla süslenmiş yeni Han şovenizmi nam-i diğer Çin milliyetçiliği güzel bir ilaç olarak belirmiş idi. Sun Zhongshan nam-i diğer Sunyatsan liderliğindeki devrimci-milliyetçiler 1911 yılında Mançu-Qing imparatorluğuna son vererek, Çin Cumhuriyetini kurdular (Mackerras 1994: 54, Wang & Ning, 1995:90).

Çin geleneğinden kopmayan fakat Batı tarzı ulus devlet kurmayı planlayan milliyetçiler arasında, Mançu imparatorluğunun bakiyesinden, yeni bir ulus devlet yaratmanın ideolojik tartışmaları çok keskin bir şekilde sürmüştür. İlk zamanlarda “*Küçük Çin Milleti*” ideolojisi üzerinde yani 1616 yılından beri Çin’i idare etmekte olan Mançuları dışlayarak sadece Çinlilerden (Huaxia) oluşacak millî devlet kurma ülküsü üzerinde tartışıldıysa da sonunda “*Büyük Çin Milleti*” ideolojisinde birleşmişlerdir. Buna göre, Çin Cumhuriyetinin “*Beş Uluslu Cumhuriyet*” olacağına karar verilmiştir. Bu beş ulus; Hanzu (Çinli), Mançu, Moğol, Hui⁸ ve Tibetten oluşuyordu (Mackerras 1994: 54, Wang & Ningxiao 1995:90, Gladney 1998: 19). Bu tasarım aslında Mançuların yönettiği tüm toprakları Çin cumhuriyeti toprakları olarak kabul etme içgüdüsünden kaynaklanıyordu.

Milliyetçi Çin dönemindeki bazı resmî görüşler, Çin’in çokuluslu ülke olduğu gerçeğini inkâr etmiştir. Bu görüşü savunan yöneticiler, Sunyatsan ekibinin ortaya attığı “*Beş Uluslu Cumhuriyet*” ideolojisinin gerçekleşmesini de engellemişlerdir. İlerleyen zaman diliminde milliyetçilerin lideri konumundaki Sunyatsan’ın da eski görüşlerinden geri adım atarak büyük Çin milliyetçiliği ideolojisinin işlenmesi ve yaygınlaştırılması taraftarı olmuştu (Yang, 1984: 57). Onlar Hanzuları, yani Çinlileri devletin esas milleti, diğer Çinli olmayan milletleri klan olarak görmüş, hatta “*Onlar, sadece Çinlilerin büyük-ufak klanları*” olduğunu iddia

⁸ Türkistan Türklerini kastettiği yorumlanır, ancak çok muğlak bir kavram olan Hui/回, Huijiang/回疆 zaman zaman Müslüman Çinliler ve onların yaşadığı bölgeler için de kullanılmıştır. Ancak, Milliyetçi Çin döneminde, Döngenlerin yani Müslüman Çinlilerin ayrı bir milliyet olarak görülmediği sadece İslâm dinindeki Çinli olarak kabul edildiği de bilinmekte idi.

etmişlerdir. Onlara göre “*Bu klanlar arasındaki farkın ortaya çıkmasındaki önemli etken farklı coğrafya ve dinî inanç idi*” (Fei, 1988: 158, Wang & Ning, 1995: 91).

Milliyetçi Çin yönetimi döneminde, devlet ideolojisi olarak kabul edilen “*Büyük Çin Milleti*” ideolojisinin hedefi, Çinli olmayan bütün milletlerin Çinlileştirmek ve Çin kültürü içinde kaynaştırmak idi. Bunun için onlar Amerikan usulü asimilasyon–Melting pot/eritme potası-- uygulamasını örnek almışlardı. Onlar geleneksel Çin’in asimilasyon metotlarıyla aile ve soy sistemi⁹ içinde eritmeyi sonunda tek bir Çin milleti yaratmayı

⁹ Çinlilere özgü olan Soy Sistemi (Jiazu zhıdu/ 家族制度), açık tanımlı, yüksek örgütlenme sistemine sahip, insanların kolay kolay kendi soyunu unutmamasını sağlayan bir sistemdir. Çinlilerde çok erken dönemlerde yaygınlaşan soyadı kullanma geleneği ve seçere yazma alışkanlığı gelecek nesillerin atalarını bilmesini sağlamakla kalmamış, bireyin soyunun devamlılığı ve itibarının yükselmesi, toplumda yer ve şan-şeref edinmesi için sürekli çalışmasına da sağlamıştır. Bu çeşit silinmez sosyal örgütlenme şekli, Çinlilerce bir cevher, her çeşit dünyevi zenginliklerden daha pahalı hatta bir çeşit dinî kokusu olan değişmez değer olarak kabul edilmiştir. Atalar kültürüyle ilgili çeşitli uygulamalar ve töreler onun dinî rengini daha da koyulaştırmıştır. Bu sistem, esasen dinin yerine alarak, insanlara toplumun mevcudiyeti ve ailenin devamlılığı duygusunu vermiş, insanın ebedi kalmak –ölmek-- arzusunu belirli düzeylerde tatmin etmiştir. Bu sistemdeki atalara tapmak, insanlara ebedi ölmek arzusunun o kadar gerçek, o kadar canlı olduğunu gösteriyordu. Bu sistem ailenin şan-şeref duygusunu yetiştirmiş, soylu ve şerefli bir ailenin üyesi olmak Çinliler için ideal bir yarış olmuştur (Lin, 1995: 182). İyi örgütlenme yapısı ve koyu dinî rengi olan Soy Sistemi, Çinliler ile başka soy suuru güçlü olmayan dışardan gelen milliyetler karıştığında, güçlü bir çekim gücüne sahip oluyordu. Böyle bir örgütlenme sistemi hâkim olan toplumda, geri kalmış milletlerin mensupları ve karışık evliliklerden olmuş melez çocuklar, bu soy sistemine katılmak için acele etmiş hatta bir adım ileri giderek kendilerini bu sistemin bir ferdi olarak görmüşlerdir. Bu sistem içinde yer alan fert, her zaman ve hatta nefesi kesildiğinde bile gerçekte ölmediğini, soy sisteminde sürekli olarak yaşayacağını tasavvur etmiştir. Bu çeşit Soy Sistemi, soya mensup fertlerin çoğalmasına–çok çocuk yapmasına doğrudan etki yapmıştır. Örneğin, Lin soyunun uzun bir süre mevcut olabilmesi için, dünyaya çok sayıda Lin soyadını taşıyan çocuklar gelmesi gerekiyordu. Çinliler bu soy sistemi sayesinde, Henen’daki Yahudileri asimile edebilmişlerdir. Henen’daki Yahudiler, tamamen Çinlileşmiş bulunmaktadırlar. Onların domuz etinin yenmemesi gibi inancı artık sadece hatıralarında saklı kalmıştır. Sadece Çinlilere ait olan bu Soy Sistemi ve güçlü ırk şuuru, Yahudilerde de var olan güçlü ırk şuurunu yavaş yavaş gevşeterek sonunda tamamen yok etmiştir. Kuzeyde yaşayan Türklerin ırkı şuuru ve gurur duyguları Yahudiler kadar değildir. Ondan dolayı Hunlar, Türkler Çinliler ile temasa geçtiğinde genellikle asimile oluyorlardı. Bundan dolayı Orhun yazıtlarında Çin’den ve Çinliden uzak durulması özellikle ihtar edilmiştir. Bu durumda, Çinin yerlisi olan Çinliler asimile edebilme yönünden dışardan gelen herhangi bir gruptan daha üstün idi (Lin, 1995: 48). Çin Komünist Partisi (ÇKP) iktidarı sonrasında özellikle “*Kültür Devrimi*” döneminde Çinlilerin Soy Sistemi ağır darbe almıştır. Ancak 1990’lı yıllar sonrası esmeye başlayan “*millî değerleri geri dönüş*” rüzgarlarının etkisiyle unutulmuş veya ağır tahrip edilmiş olan Soy Sistemi tekrar diriltilmeye, ihya edilmeye ve geliştirilmeye başlanmıştır.

öngörmüşlerdi (Yang, 1984: 58). Örneğin, fizyolojik görüntüsü başta olmak üzere dil, din ve kültürel olarak tamamen farklı olan Müslüman Türkleri *asimile* edebilmek için, Müslüman Türk çocuklarına kendi dillerinde kısmi eğitime izin verilmekle beraber tamamen Çince eğitim yapılması, Çin ad-soyadının yaygınlaştırılması ve Çinlilerin kontrolünde eritilmesi öngörülmüştü. Diğer taraftan bu bölgelerin tamamen Çin toprağına dönüştürülmesi ve Çin kültürünün bölgede hâkim kılınması için, hızla ve çok sayıda Çinli göçmenleri yerleştirerek bölgenin etnik yapısını ve nüfus dengesini Çin lehine çevirme yönteminin “*Xinjiang sorununu*” temelden çözmek için en iyi çözüm yolu olduğu kabul edilmişti (Wang, 2001: 29, 230, 232). Bu yöntem daha sonraki ÇKP döneminde aynen ve daha geliştirilmiş versiyonu ile icra edilecekti.

Kısacası, milliyetçi Çin döneminde ister politikacılar ister bürokratlar ya da bilim çevreleri olsun hepsi ülke çıkarlarını her şeyin üstünde tutmuştur. Bu doğrultuda Çin ile çevresinin siyasal, sosyal ve kültürel birliği ve bütünlüğünü gerçekleştirmek için¹⁰, çevresindeki ve içindeki Çinli olmayan milletlerin zorunlu kültürel asimilasyon politikasına tabi tutulmasını savunmuş ve buna uygun

¹⁰ Çin tarihinde, Çin/Huaxia kökenlilerin kurduğu ilk sülâlerden itibaren tekrarlanan bir gelenek vardır. Huaxia kökenliler, Çin anararasında devlet kuran ve Çinlileri yöneten Huaxia olmayan (Çinli olmayan) milletleri yendikten sonra kurduğu hanedanlıklarda uygulamalarında değişmeyen ve tekrarlanan şöyle bir daimi gelenek vardır: ilk olarak yapılan uygulama; topraklarını genişletmek değil, bir önceki “Barbar” ulusun –Huaxia olmayan millet- idare ettiği sınırları içindeki tüm Çinli olmayan halkları – etnik-kültürel-sosyal-siyasal – ortadan kaldırmak ve sosyo-politik ve sosyo-kültürel bütünlüğü sağlamaktır. Dolayısıyla yönettiği Çinli olmayan topluluklara yönelik baskıcı, aşağılayıcı ve her alanda sömürücü politika uyguluyordu. Ancak doğrudan yönetemediği, fakat etkisi altına alabildiği toplum ve ülkelerde ise, Jimi ve Tusi benzeri stratejik politikalar uyguluyorlardı (Tian, 1984: 84). Bu gelenek, etnik Huaxia’ların kurmuş olduğu Qin sülâlesi (Milattan önceki 221-Milattan önceki 206), Han sülâlesi (Milattan önceki 206-222), Tang sülâlesi (518-907), Song sülâlesi (1127-1279) ve Ming sülâlesi (1368-1644) ve hatta Milliyetçi Çin ve ÇKP dönemlerinde de tekrarlanmıştır. Buna benzer Çinli olmayanları aşağılayıcı ve göz ardı edici zihniyet onların tarih yazıcılığına da yansımıştır. Yani, Çin’deki tarih ile ilgili kayıtların büyük çoğunluğu Çince ve Çin kökenliler tarafından yazılmıştır. Yazarların zihniyeti her zaman Çin yanlısı ve meşhur ortodoks anlayışın egemenliğinde olmuştur. Dolayısıyla, bu tarihi kayıtlarda vatansever ve kahramanların çoğunun her zaman Çinli olduğu görülür, Çinli olmayanlar yok denecek kadar az veya onlara hiç değinilmez (Tian, 1984: 82). Ancak Çinli olmayan milletler içinden çıkmış olan aynı nitelikteki insanlar, temsilciler her zaman “Bölücüler, Karışıklık yaratıcılar”, “Milletin çöplükleri” ...gibi genel karalamalarla dolu olmuştur (Liu, 1984: 178).

uygulamaları ısrarla icra etmişlerdir.

Çin Komünist Partisi Döneminde Milliyetler Politikası

Çin Komünist Partisi (ÇKP) küresel sosyalist hareketlere paralel olarak özellikle Rus Bolşeviklerinin zaferinden de ilham alarak 1921 yılında Şanghai’da kurulmuştur. ÇKP kuruluşunun başlangıcında Çinli olmayan milletler ile pek ilgilenmedi ise daha sonra ister istemez onlarla ilgili söylem geliştirme ihtiyacı hissetmiştir. ÇKP iç savaşı bitirerek Çin ana karasına hâkim olduğu Ekim 1949 yılına kadar olan zaman zarfında, Çinli olmayan milletlere yönelik politikasındaki vaatlerinde ve icraatlarında sürekli değişim gösterdiği bilinmektedir. Bu değişim genel olarak aşağıdaki üç aşamadan geçmiştir (Wang, 2001 266):

- 1.1922-1937 dönemi, bu dönemde ÇKP *“Milliyetlerin kendi kaderini kendileri belirleme (Self Determinasyon)”, “Çinli olmayan milliyetlerin kendi millî devletlerini kurmalarını ya da “Millî Özerklik” cumhuriyetleri kurmaları”, Çinli ve Çinli olmayan Milliyetler birlikte Federasyon oluşturmalarını”* teşvik ve teşebbüs etmiştir. Bu tarz söylemler ilgili döneme ait ÇKP dokümanlarında görülmektedir.
- 2.1937-1945 dönemi; bu dönem Çin-Japon savaşının devam ettiği dönem olup, bu dönemde ÇKP kendi ordusunu kurmuş ve Çin’in belirli bölgelerinde kurduğu kendine özgü hakimiyetini pekiştirmeye başladığı dönemdir. Bu dönemde, ÇKP *“Milliyetlerin kendi kaderlerini kendileri belirlemesi”* politikasında değişikliğe gitmiş, *Çinli olmayan milletlerin bağımsız milli devlet kurmalarına karşı* olduğu yönünde söylem geliştirmeye başlamıştır.
- 3.1946-1949 dönemi, bu dönem Çin-Japon savaşının son bulduğu ve ÇKP ile Milliyetçi Çin arasında iç savaşın patlak verdiği dönemdir. Bu dönemde, ÇKP yönetimi *“Federasyon”* fikrinden vazgeçerek giderek Çinli olmayan milliyetlere *“Bölgesel Özerklik”* tanıma yönünde söylem geliştirmeye başlamıştır.

ÇKP’nin egemen olduğu veya olacağı sınırlar içinde yaşayan farklı kökenlerden milletlerin yönetiminde nasıl bir tavır takınılacağı ve hangi uygulamalara baş vuracağı hakkındaki söylemleri esasında ÇKP yönetiminin aşağıdaki yıllarda aldıkları

resmi kararlar sonucunda ortaya çıkmıştır¹¹ (Li, 1993: 110-11):

- 1922 yılındaki ÇKP'nin II. Kurultayında şu şekilde karar alınmıştır: *"Hür Federatif sistem ile Çin'in asli topraklarının birliği gerçekleştirilecek, Moğol, Tibet ve Huijiang¹²'in Çin ile Çin Federatif Cumhuriyetinin kurulması savunulacaktır"*.
- Kasım 1931 yılında, Çin Sovyet bölgeleri tesis edilirken kabul edilmiş olan *"Çin Sovyet Cumhuriyeti Anayasa Taslağı"*nda, Çinli olmayan milletlere yönelik şu ifadeler yer veriliyordu: *"Çin Sovyet hakimiyeti, Çin sınırları içindeki azınlıkların (Çinli olmayan milletlerin) kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme haklarını kabul eder, ayrıca güçsüz, küçük milletlerin Çin'den ayrılarak bağımsız millî devlet kurlmaları hakkını da tamamen kabul edecektir"*.
- 1938 yılında Mao Zedong, ÇKP 6. Dönemlik 6. Genel Toplantısında Azınlık milletlere yönelik olarak şu önerilerini ileri sürmüştür: *"Kendi iç işlerini kendileri yönetme yetkileri bulunmakla birlikte Çinlilerle (Hanzu) birleşerek birleşik devlet de kurabilirler"*.
- Mayıs 1941 yılında, Parti Merkez Komitesinin onayladığı *"Shanxi, Gansu, Ningxia sınır bölgelerini yönetme programı"*nda, bir adım ilerleyerek: *"Milletlerin eşit olması ilkesi gereği, Moğol, Döngen milletlerinin Çinliler ile sosyal, kültürel ve ekonomik olarak eşit haklara sahip 'Moğol-Döngen Özerk Bölgesi' kurulacaktır"* deniliyordu.
- 1945 yılında Japonya'ya karşı savaş zaferle sonuçlandığında, ÇKP *"Barış ile Devlet Kurma Program Taslağı"*nda açık olarak, *"Azınlık bölgelerinde, tüm azınlıkların eşit konumunu ve onların özerklik hakkını onaylaması gerekir"* şeklinde belirtilmiştir.

ÇKP iktidarı arifesinde ise, *"Azınlıkların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde, bölgesel özerklik yönetimi uygulanması gerekir"* denilerek 1950 sonrasında uygulanacak *"Teritoryal Bölgesel Özerklik"* politikasının temelleri atılmıştı. Çin Komünist Partisi,

¹¹ Bu konu ile ilgili daha detaylı bilgi şu kaynakta bulunmaktadır: ÇKP Merkez Cephe Bölümü tarafından hazırlanmış olan "Milliyetler Sorunu Belgeleri/Yazıtları Külliyyatı Temmuz 1921-Eylül 1949" ÇKP merkez Okulu Yayınevi, 1991, Pekin.中共中央统战部编 / Zhonggong zhongyang tangzhanbu bian, 民族问题文献汇编 / Minzu wenti wenxian huibian 1921年7月-1949年9月, 中共中央党校出版社 / Zhonggong zhongyang dangxiao chubanshe, 1991.

¹² Huijiang (回疆), milliyetçi Çin döneminde, Müslüman Türklerin yaşadığı bölge için kullandıkları tanımlamadır. Kimi zaman Tanrı dağı'nın kuzey ve güneyini kast ederken, kimi zaman sadece güneyini kastettiği görülür.

Ekim 1949 tarihinde Milliyetçi Çin'i sadece Tayvan'a sıkıştırdıktan sonra Tüm Çin'e hâkim olmuştur. ÇKP yönetimi ilk olarak sınırları içindeki Çinli olmayan halkların çoğunluğunu azınlık millet olarak kabul etmiştir¹³. Çin komünist Partisi, Milliyetçi Çin'in yönettiği bölgelerde kendi ideolojisine uygun idarî yapılanmaya giderken, Çinli olmayan bölgelerde ise, önceden belirlenmiş olan “*Bölgesel Özerklik/ 区域自治*” uygulamasını ilgili azınlığın yoğun olarak yaşadığı bölgede Çin tarzı özerklik hakkı tanımaya başlamıştır. Bu yöntem, SSCB ve dünyanın diğer bölgelerinde uygulanan “otonom” uygulamalarından tamamen farklı idi. ÇKP yönetimi, “*Bölgesel Özerklik*” adı verilen bu yöntemi ile Çinli ve Çinli olmayanlar bilhassa Merkezî Çin ile Çevre arasındaki ilişkiyi düzenlemenin çözüm aracı olarak kabul etmiştir.

ÇKP tarafından benimsenen “*Bölgesel Özerklik*” modeli, aslında Çinlilerin geleneksel olarak Çinli olmayan halkları yönetme kültürü temel alınarak Sovyet deneyiminin Stalin tarafından uygulanmış etkin yönteminin bazı özellikleri ödünç alınarak oluşturulmuş idi. Bundan dolayı da Çin tarzıdır. Bu yöntem, Çinli olmayan milletlerin parçalara ayrılmasını kolaylaştırıyordu. İlk olarak Moğollara uygulanmış ve 1947 yılında İç Moğolistan Özerk Bölgesi kurulmuştu. Bu sistemin esas beklentisi kâğıt üzerinde belirtildiği gibi özerklik sistemi uygulanacak farklı grubun bölgesel ve kültürel özerkliğini garantiye almak değil zamanla hedef milletin/halkın Çin ulusuyla tamamen bütünleştirilmesini sağlamaktı. Bu süreç biraz yavaş olsa da büyük kararlılıkla ilerliyordu. Her zaman ihtiyatla ve yavaşlıkla hareket edilerek parçalara da bölünüyor ve sağlamlştırılıyordu. Parçalara ayrılan eski büyük toplulukların Çinlileştirilmesi daha doğrusu merkez Çin ile her alanda bütünleştirilmesi bu yöntem sayesinde daha da kolaylaşıyordu (Cagnat-Jan 1992: 178). En önemlisi, verilmiş olan bazı kısıtlı haklar ise, çoğu zaman bir çeşit “Emniyet supabı” işlevini görüyordu. Bölgede Çin nüfusu ve nüfuzu arttıkça verilmiş kısıtlı haklar geri alınıyordu. Bu süreçte yasalar, yönetmelikler zaman zaman rafa kaldırılıbiliyordu.

¹³ Çin'deki etno-demografik yapı için bakınız: Karluk, Abdürreşit Celil, Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Milliyetlerin Dağılımı ve Etno-Demografik Özellikleri, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2009 Güz (11), Sayfa: 63-91.;

1950'li yılların ortaları, "Özerklik" sisteminin nispeten iyi uygulandığı yıllardır. Ancak 50'li yılların sonlarından itibaren başlayan aşırı "Sol" ideolojinin etkisiyle, azınlık bölgelerinde "Özerklik" uygulaması gerçekleşmemiş özellikle, 1957 yılında başlatılan "Yerellik karşıtı" kampanyası fazlasıyla abartılmış, 1958 yılında ÇKP yönetimi milliyetlerin kaynaştırılması ve tamamen asimile edilmesinin "İlericilik" olacağı görüşünü benimsemiştir. Çinli olmayan milliyetlerin hızla Çinleştirilmesi için Çin yanlısı politikalar uygulanmaya başlanmıştır (Guo, 1997:13). 1966 yılında başlayan ve 10 yıl devam eden "Kültür Devrimi" azınlıklara en büyük acıları yaşatmıştır, kimi azınlık toplumlarında tamiri imkânsız tahribatları ortaya çıkartmıştır. Bu dönemde, Özerklik politikasının sadece adı kalmış gerçekte hiçbir şekilde uygulanmamış, azınlıklar sorunu sınıf kavgası çerçevesinde ele alınmıştır. Azınlık temsilcileri ve aydınları "Burjuvazinin temsilcileri", "Revizyonistler" gibi iftiralarla suçlanarak ağır cezalara çarptırılmıştır. Çinlilerden başka milletlerin mevcut olamayacağı dolayısıyla Çinli olmayan halkların hemen ortadan kaldırılması gerektiği savunularak azınlıkların kendine özgü gelenek-görenekleri, millî kültürleri hiçe sayılmış, Çinleştirilmeye zorlanmıştır. Ayrıca, Özerk Bölgelerin bölücülüğü teşvik ettiği iddia edilerek ortadan kaldırılması istenmiş ve bu yıllarda özerk yönetimlerin sadece ismi kalmıştır (Li, 1993: 116, Guo,1997:13). Bu durum 1979 yıllarına kadar devam etmiştir.

ÇKP iktidarı sonrasında, azınlık bölgelerinde özellikle Çinli nüfusu yok denecek kadar az olan Türk/Uygur, Tibet ve diğer büyük azınlık bölgelerinde ilk önceleri daha hoşgörülü politikaları uygulamaya devam etmiştir. Ancak yeni rejim ilgili bölgelerde hegemonyasını kurunca işbu hoşgörülü veya yasalara uygun politikaları giderek değiştirmeye başlamış, ulusal azınlıklara tanınmış olan kısıtlı "özgürlükler" daha da daraltılmaya, sonunda tümüyle ortadan kaldırılmaya başlanmıştır (Brakär, 1988: 209). Örneğin, 1958 yılında ÇKP merkez komitesi, Uygur Özerk bölgesindeki yüksek öğretim kurumlarına gönderdiği bir talimatta: "Uygurca ile yapılan tüm eğitim modeline son verilerek yerine Çin dili ve yazısı ile eğitim verileceğini, bundan böyle eğitim dilinin sadece Çince olacağını, buna paralel olarak mahalli öğretim üyelerinin yerlerini yavaş

yavaş Çinli meslektaşların alacağı" belirtilmişti (Brakär, 1988: 210). Bundan başka, 1966 yılında "İslamiyet'in ortadan kaldırılması için devrimci mücadele grubu" adında bir birim oluşturmuştu. İslamiyet'i ve İslamiyet ile ilgili tüm kurumları yok etmeyi amaçlayan 10 maddelik bir program hazırlanarak ciddi ve tavizsiz bir biçimde uygulamaya konmuşlardır (Cagnat-Jan, 1992: 214). İşte bu dönemlerde, sayısız kitaplar din ile, gericilik ve hurafe ile ilgili diye yakılmış, camilerde domuz besletilmiş, mezarlar türbeler yıkılarak tarlalara dönüştürülmüş...idi. Bu tarz zihniyet 1994 yılından sonra ÇKP yönetiminde tekrar egemen olmaya başladığı Uygur ve Tibet Özerk bölgelerindeki aşırı şoven uygulamalarda bütün çıplaklığı ile görülmüştür.

Mao'un ölümüne dek uygulanan bu politikalar aslında, Maozedong'un "milliyetçi devrimci" kişiliği, Çinli olmayan milletleri hızla asimile etme eğiliminden kaynaklanıyordu (Cagnat-Jan, 1992: 181). 1979 yılında başlayan ÇKP yönetimindeki iktidar şahsiyetlerinin değişmesine bağlı olarak, anayasanın da değişmesi ve özerk bölge yasalarının kabul edilmesi ile azınlıkların bazı hakları yasa ile garantiye alınmış gibi görünmeye başlamıştır. En azından 1980-1990 yılları arasında ÇKP denetimindeki Çinli olmayan milletler 1955'ten sonra ilk defa rahat nefes alma fırsatını yakalamış bulunuyordu. Elbette aradan geçen 25 yıllık süreçte birçok azınlık artık Çinlileştirse de, Çin kültüründen uzak ve aslında neredeyse kendi kendine yeten nispeten bağımsız yapılar örneğin, Tibet ve Doğu Türkistan toplumlarının omurgaları çok ciddi bir şekilde yara almış iken bu süreçte kültürü ve inanç kurumu tamiri imkânsız tahribatlara maruz kalmıştır. İşte bu 10 yıllık süre (1980-1990) onların yaralarını sarma ve kendine gelme süreci olmuştur.

Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nin dağılışımdan sonra, ÇKP bu ülkelerde uygulanan milliyetler politikasının başarısız olduğundan hareketle, kendi politikalarını tekrar gözden geçirerek, Çinli olmayan milliyetleri, kendilerine daha da bağımlı hale getirebilmek yönünde özellikle, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan Çinlilere daha da bağımlı kılacak veya marjinalleştirecek politikalara ağırlık vermeye başlamıştır (Guo, 1997:20-23). Bu süreçteki en önemli gelişme ise 1994 yılından itibaren Doğu

Türkistan ve Tibet bölgesinde başta Çin anayasası olmak üzere ilgili Çin yasaları (özerk bölgeler yasası, din-inanç yasası, dil-yazı kullanım yasası vs.) tamamen rafa kaldırılarak ilgili bölgelerdeki etnik, dini, kültürel farkların tamamen ortadan kaldırılması için tavizsiz ve ısrarcı politik uygulamalara başvurmuş olmasıdır. Bu durum Doğu Türkistan'da neredeyse 25 yıldır dozu arttırılarak devam etmektedir. Doğu Türkistan'daki uygulamaların değişik versiyonları başta Tibet olmak üzere diğer azınlık bölgelerinde, egemen toplum içindeki farklı inanç gruplarında örneğin Falun tarikatı mensupları arasında da uygulanmaktadır. Bu durum, çok sancılı ve acılı süreci beraberinde getirmekle birlikte çok sayıda insanlık dışı uygulama ve icraatlara imza atılmış olmasıyla dikkat çekmekte ve uluslararası toplumca ciddi bir şekilde eleştirilmekte ve eleştirilmeye devam edilmektedir. Hatta bazı Batılı ülkeler ilgili insanlık dışı uygulamaların durdurulması için tedbir almaya başlamıştır.

Özellikle, Doğu Türkistan bölgesi ÇKP yönetiminin tamamen işgal ve sömürü düzeni ile yönettiği bölge olmasından ötürü, dünyada insanlık dramının en fazla yaşanıldığı bölge olarak bilinmektedir. Bölgeye atanan son ÇKP sekreteri Chen Quanguo/陈全国, bölgeyi tamamen açık hapisane ve polis devletine çevirmiştir. Örneğin 2016 yılında 90 bin yeni polis memurunu işe almış, güvenlik bütçesini neredeyse %356 arttırarak¹⁴ Uygur Türklerinin etno-milliyet, din, kültür ve zihniyet farkını ortadan kaldırmak için akıl almaz uygulamalara başvurmaktadır. 2017 yılından beri uygulamaya konulan "Yeniden Eğitim Kampı" adı altında milyonlarca Uygur Türkünün bahsi geçen Çin tarzı Nazi kamplarında tutmaktadır.

Bu kamp uygulaması başta olmak üzere diğer kendi yasalarına aykırı uygulamaların temel amaçlarından biri Çin için hayati önem taşıyan ve asrın projesi olarak adlandırılan Yeni İpek Yolu projesinin beklenen hedeflerine ulaştırılmasıdır. Bunun için ÇKP yönetimi bölgenin tamamen Çinlileştirilmesi ve sorunsuz hale getirilmesini gütmektedir. Bu içgüdünün temelinde Çin geleneksel

¹⁴ [James Leibold and Adrian Zenz, https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-12-23/beijings-eyes-and-ears-grow-sharper-xinjiang](https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-12-23/beijings-eyes-and-ears-grow-sharper-xinjiang), December 23, 2016. Erişim 15 Ağustos 2018.

düşüncesindeki “Fark=Tehdittir” anlayışının¹⁵ ÇKP zihniyeti ile iyice pekişmiş olmasıdır. Bundan dolayı ÇKP idaresi politik egemenliğini pekiştirdiği sınırlar içinde kültürel homojeniteyi sağlamayı kendi güvenliği ve mevcudiyetinin vazgeçilmesi olarak belirlemiş durumdadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu Çin komünist partisi on yıllar süren kargaşa dönemine son vererek 1980 sonrasında “reform ve açılım” politikası ile ülkesini dünya sistemine entegre etmeye çalışmıştır. Bu süreçte, ülke siyasetinde egemen olan sosyalist zihniyet yürürlüğe giren iktisadi politikalara paralel olarak revize edilmiş ve 1992 yılında Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomisi sistemini ve söylemini geliştirmiştir. Ekonomik olarak kapitalist sistem ile etkileşime geçen ÇKP, politik olarak daha çok nasyonal sosyalizmi andıran tek partili ve tek adamlı fakat milliyetçi şoven bir yapıya bürünmüştür. Batı dünyasında beklenenin aksine kapitalist ekonomik düzen tarafından desteklenen demokratikleşme Çin’de gerçekleşmemiş, tam aksine Çin ekonomik olarak güçlendikçe daha diktatör, kibirli ve totaliter yapıya dönüşmüştür. Bu durum 2013’te iktidarı ele alan Xi Jinping ile daha da pekişmiştir.

Küreselleşme ile birlikte artan ve yaygınlaşan iletişim ve ulaşım imkanları insanlar arasında kaynaşma ve etkileşmeye imkân verirken hoşgörü kültürü savunulan, yükseltelen değer olmuştur. Gelişmiş Batılı ve bazı Doğulu ülkelerde çoğulculuk ve çok kültürlülük uygulamaları yaygın kabul görürken ÇHC’de tehdit ve tehlike olarak görülmüştür. ÇHC’nin etno-sosyal yapısında var olan ve Çin anayasası tarafından garantiye alınan çok milliyetlilik, çok inançlılık dolayısıyla çoğulcu yapısı, Çin’in anayasası, özerk bölge yasası, dil-yazı ve kültür yasalarına rağmen soğuk savaş sonrasında başta Tibet ve Doğu Türkistan olmak üzere Çin geneline

¹⁵ Bu içgüdü, esasında Çin’in geleneksel düşüncesindeki “Bizden olmayanın, niyeti kesinlikle fahıdır (非我族类, 其心必异, doğrudan tercümesi: Benim türümden/ milletimden olmayanın, niyeti kesinlikle başkadır/kötüdür) felsefi görüşünden beslenmektedir. Bundan dolayı Çin coğrafyasında, politik olarak egemenliğini kurduğu bölgelerde Çin’e özgü kültürel özcülük daima baskın olmuştur.

yayılan politik ve keyfi uygulamalar ile zorla tek tipleştirilmeye – tel dil, tek inanç, tek millet-- başlanmıştır.

Soğuk savaş sonrasında ÇHC, sınırları içindeki farklılıkların yönetiminde adına *Yeni Çincilik* diyebileceğimiz bir zihniyet ve ona müteakib pratik uygulama modeli geliştirmiştir. Bu model, aslında Çin'in geleneksel olarak Çinli olmayan halkları yönetme kültüründe var olan örneğin Ming dönemindeki Çinli olmayan halkları dışlayan, tek tipleştirmeyi ve homejenleştirmeyi savunan zihniyetin Batı kökenli modernist yaklaşımlar ile yoğurularak işlenmiş bir halidir. Bu zihniyetin en önemli özelliği ise tahakkümündeki Çinli olmayan halklara karşı tahammülsüz, saldırgan ve acımasız olmasıdır. Bu tarz zihniyet ile onun türevi olan pratikteki uygulamaları sınırları içindeki en büyük farklı millet olan Uygur Türkleri ile Tibetlilerin fiziki ve kültürel mevcudiyetine yönelik gayri insanı uygulamalarında, kendi toplumundaki Falun tarikatı mensupları ile Hristiyan müritlerine benzer farklı gruplara yönelik saldırgan tavrında ve uygulamalarında görülmüştür. İşin ilginç tarafı 2017 tarihinden itibaren ÇKP yönetimi Çinli olmayan halklara karşı reva gördüğü gayri insanı uygulamalarını meşrulaştırmak için çeşitli hukuki düzenlemelere gitmiş olmasıdır¹⁶. Nisan 2017 tarihinden itibaren Doğu Türkistan'da etnik, dini farklılıkların mevcudiyetini, koruma ve geliştirme refleksini aşırılık, terörizm, ayrılıkçılık gibi marjinal kavramlar veya suçlar kategorisine oturtarak çıkarttığı keyfi yönetmelik ve uygulamalar ile istediği şekilde cezalandırmaya başlamıştır¹⁷. Bu cezalandırma bütün bir milleti düşman olarak ilan edecek düzeye ulaşmıştır. Başta BM kaynakları olmak üzere Çeşitli kaynaklar Doğu Türkistan'daki Uygur Türk nüfusunun %10'dan fazlasının bu süreçte inşa edilen Nazi tarzı toplama kamplarına alındığını

¹⁶ Bu düzenlemelerin başında 1 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe giren Çin Halk Cumhuriyeti'nin Antiterör yasası/ 中华人民共和国反恐怖主义法, http://www.npc.gov.cn/npc/xinwen/2015-12/28/content_1957401.htm; 1 Nisan 2017 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinin Aşırılıkla Mücadele Yönetmeliği/ 新疆维吾尔自治区去极端化条例, <http://www.sara.gov.cn/old/dfgz/395966.htm>, Erişim: 20.09.2018.

¹⁷ Bu konu ile ilgili olarak bakınız: Tanner Greer, 48 Ways to Get Sent to Chinese Concentration Camp—Something terrible is happening in Xinjiang, Foreign Policy, SEPTEMBER 13, 2018.

belirtmektedir¹⁸. Çin'in Doğu Türkistan'da uygulamakta olduğu etnik, kültürel soykırıma varan radikal ve faşist politikalarını "İslami radikalleşme ve aşırılıkla savaş" iddiası ile meşrulaştırmaya çalıştığı artık bilinen bir gerçek olmuştur¹⁹.

Çin'in binlerce yıllık bürokrasi geleneğinde yaygın olan "上有政策, 下有对策" yani "yukarının yönetmeliği/siyaseti varsa, aşağının da muadili vardır" anlayışı özellikle sınırları içindeki azınlıklar veya Çinli olmayan milletler bölgesinde daha yaygın şekilde icra edilmiştir. Diğer taraftan Çin siyaset kültüründeki söylemlerin açık ve gizil olması gerçeği diğer uygarlıklarda olmayan eşsiz bir uygulama tarzıdır. Bundan dolayı Çin kültürü kolay kolay çözülemeyen, tam olarak anlaşılamayan bir zihin ve felsefe yapısına sahiptir. Günümüz Çin Halk Cumhuriyeti'nde Çinli olmayan halklara yönelik uygulamaların kâğıt üzerinde var olan ile pratikteki arasında ve dışarıya tanıtılan ile gerçek arasında muazzam bir fark bulunmaktadır. Çin tarzı "Bölgesel Özerklik" uygulaması kavram olarak dünyanın birçok bölgelerindeki uygulamalara benzemekle birlikte içerik, felsefe ve uygulama tarzı olarak tamamen farklıdır. Bunu anlayabilmek için yukarıda üzerinde durulan hanedanlıklar döneminde uygulanmış olan sistemleri özellikle *Tusi* ve *Jimi* sistemlerinin uygulanış ve ortadan kaldırılma (改土归流) sürecini ve bunun arka planını, felsefesini iyi okumak, anlamak gerekecektir. Ayrıca, Çin'in Şanghai İşbirliği Örgütü'nün işleyişini ve felsefesini iyi anlamak için yine aynı şekilde Han, Tang döneminde Çinlilerce Batı Diyar (西域) veya başka çevre bölgelerde kurdukları çeşitli *Duhufu* ve *Dudufu* uygulamalarını da iyi okumak ve anlamak gerekecektir. Çin'in güçlendikçe birçok uluslararası ve ülkeler arası kurallara uymak yerine ilgili muhatapları kendi kurallarına uydurmaya çalışması gerçeğini de anlayabilmek için Çin'in geçmiş dönemlerindeki Çinli olmayan halkları yönetme, çevresindeki ülkelerle ilişki kurma felsefesini, dolayısıyla bu doğrultuda geliştirdiği modelleri,

¹⁸ Rachel Hamis, Securitisation and Mass Detentions in Xinjiang, <http://theessblog.com/2018/08/18/securitisation-and-mass-detentions-in-xinjiang-by-rachel-hamis-soas-university-of-london/>, August 18, 2018. Ayrıca bakınız: Zenz, Adrian 'Thoroughly reforming them towards a healthy heart attitude': China's political re-education campaign in Xinjiang., *Central Asian Survey*, 5 Sep 2018, Sayı: 4.

¹⁹ Rachel Hamis, Securitisation and Mass Detentions in Xinjiang, <http://theessblog.com/2018/08/18/securitisation-and-mass-detentions-in-xinjiang-by-rachel-hamis-soas-university-of-london/>, August 18, 2018.

stratejileri iyi anlamak lazım gelecektir.

KAYNAKÇA

ZENZ, Adrian (2018), 'Thoroughly reforming them towards a healthy heart attitude': China's political re-education campaign in Xinjiang., *Central Asian Survey*, 5 Sep 2018, Sayı: 4.

Büyük Ming Kanunları/ 大明律, & Cilt/ 卷律, "Moğol Renklilerin Evlilik Maddeleri/ 蒙古色目人婚姻條"

BRAKÄR, Hans (1999), "Çin-Sovyet İlişkilerinde Milliyet Hareketleri", *Stratejik Açından Sovyet Müslümanları ve diğer Azınlıklar*, Ed.:S. Enders Wimbush, Çev.: Yuluğ Tekin Kurat. İstanbul: Yeni Forum Yayınları.

CAGNAT, René- JAN, Michel (1992), *İmparatorlar Beşiği SSCB, Çin ve İslam Arasında Orta Asya Yazgısı*, (Çev: E. Akbulut, T.A. Şensilay), İstanbul: Alan Yayıncılık.

CHEN Liankai/ 陈连开 (1999), Geleneksel Milliyet Anlayışı ve Zhonghua/Çin Milliyeti Tek Gövde Anlayış/ 传统民族观与中华民族一体观, Feixiaotong: Merkezi Milliyetler Üniversitesi Yayınevi/ 中华民族多元一体格局, 中央民族大学出版社, S. 332-353.

DİKÖTTER, Frank (1999), *Modern Çin'in Irk Anlayışı/ 近代中国之种族观念*, Jiangsu Halk Yayınevi/ 南京江苏人民出版社.

BERHARD, Wolfram (1995), *Çin Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. baskı.

FARLEY, John (1995), *Majority-Minority Relations*, Prentice Hall Englewood Cliff, 1995.

FEI Xiaotong/ 费孝通 (1998), *Çin Milliyeti, Çok Köklü Tek Gövdeli Düzeni/ 中华民族多元一体格局*, Merkezi Milliyetler Üniversitesi Yayınevi/ 中央民族大学出版社.

GLADNEY, Dru C. (1998), *Ethnic Identity In China The Making of a Muslim Minority Nationality*, New York: Harcourt Brace College Publishers.

GLAZAER, N.-Moynihan (1973), *Beyond The Melting Pot The Negroes, Puertoricans, Jews, İtaliens and Irish Of New York City*, Massachusetts: The M.I.T. Pres, Fourth Printing.

GREER, Tanner (2018), 48 Ways to Get Sent to Chinese Concentration Camp—Something terrible is happening in Xinjiang. Foreign Policy, SEPTEMBER 13, 2018.

GUO Hongsheng/ 果洪升 (1997), *Çin ile Eski SSCB'deki Milliyetler Meselesinin Karşılaştırılması/ 中国与前苏联民族问题对比研究*, Pekin: Merkezi Milliyetler Üniversitesi Yayınevi/ 中央民族大学出版社.

HECHTER, Michael (1975), *İnternal Colonialism*, Berkeley; University of California Press.

HUANG Tinghu/ 黄庭辉 (1984), 1863-1873 yıllarında Shanxi, Kansu, Ningxia ve Köknur'da ortaya çıkan Döngen isyanı dönemindeki milliyetler ilişkileri /1862-1873 年陕甘宁清回民起义期间的民族关系” *Çin Milliyetler İlişkisi Tarihi Araştırmaları/ 中国民族关系史研究*, Ed.: Wengdujian/ 翁独健, Pekin: Çin Sosyal Bilimler Yayınevi/ 中国社会科学出版社, S. 394-412.

KOMSİYON (1991), *Milliyetler Meselesi Belgeleri Temmuz 1921 – Eylül 1949/ 民族问题文献汇编 1921 年 7 月 – 1949 年 9 月*, Pekin: ÇKP Merkez Komitesi Merkezi Parti Okulu Yayınevi/ 中共中央党校出版社.

Lİ Qi/ 李琪 (1993). *社会主义初级阶段 民族问题的理论和实践/ Shehuizhuyi Cheji jieduan Minzu Wentide Lilun yu Shujian (Sosyalizm'in ilk evresinde Milliyetler Meselesinin Teorisi ve Pratiği)*, Pekin: Çin Merkez Komitesi Parti Okulu Yayınevi/ 中共中央党校出版社.

LİN Yutang/ 林语堂 (1995), “ *中国人/ Zhongguoren (Çinli)*”, (Çev.: Haozhudong, Shenyihong/ 郝志东沈益洪), Xuelin Yayınevi/ 学林出版社, 4. Baskı.

LİU Xijin/ 刘锡金 (1984), “ *试论民族的融合于同化/ Shilun Minzu De Ronghe Yu Tonghua (Milliyetlerin Karışması Ve Asimilasyonu Üzerine Deneme)*”, *Çin Milliyetler İlişkisi Tarihi Araştırmaları/ 中国民族关系史研究*, Ed.: Wengdujian/ 翁独健, Pekin: Çin Sosyal Bilimler Yayınevi/ 中国社会科学出版社, S. 178-184.

MACKERRAS, Colin (1994), *China's Minority, İntegration and Modernization in the Twentieth Century*, Oxford: Oxford University Pres, 1994.

Ma Mingda / 马明达 (2006), *Zhu Yuanzhang'ın Renkilere Ayrımcılığı/ 朱元璋 歧视色目人, Döngen Araştırmaları/ 回族研究*, Sayı: 1, S.98-101.

SUN Jinyi/ 孙进已 (1984), “ *我国历史上民族关系的几个问题/ Woguo Lishushang Minzu*

Guanxide Jige Wenti”, *Çin Milliyetler İlişkisi Tarihi Araştırmaları/ 中国民族关系史研究*, Ed.: Wengdujian/ 翁独健 Pekin: Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, S. 108-131.

TIAN Xüzhou/ 田继周 (1984), Ülkemizin Milliyetler Tarihi Araştırmasındaki Bazı Teorik Meseleleri 我国民族史研究中的某些理论性问题, *Çin'in Milliyetleri Belirlemesi/中国的民族识别*, (Ed.: Huang Guangxue/黄光学, Pekin: Milliyetler Yayınevi/民族出版社. S. 70-94.

WANG Jubao, NING Xiao/王炬堡, 宁小 (1995), Çin'deki Milliyetlerin Oluşumu ve Dağılımının Tarihsel Değişimi/中国各民族组成和分布的历史演变, *Çin'in Milliyetleri Belirlemesi/中国的民族识别*, (Ed.: Huang Guangxue/黄光学, Pekin: Milliyetler Yayınevi/民族出版社.

WANG Ke/王柯 (2001), Ulus ve Devlet: Çin'in Çok Uluslu, Birleşik Devlet İdeolojisinin Seçeresi/民族与国家: 中国多民族统一国家思想得系谱, Pekin: Çin Sosyal Bilimler Yayınevi/中国社会科学出版社.

KARLUK, Abdürreşit Celil (2014), İpek yolunun Başlangıç Güzergâhında Tehlikedeki Türk Toplum ve Kültürleri, *Uluslararası İpek Yolunda Türk Dünyası Ortak Kültür Mirası Bilgi Şöleni Bildiriler Kitabı*, Türk Yurdu Yayınları, Sayfa: 56-76.

KARLUK, Abdürreşit Celil (2017), Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Gereksinimleri Üzerine, *Denge*, Sayı:1.

KARLUK, Abdürreşit Celil (2017), Çin Halk Cumhuriyeti'nde Dini Yapı ve Müslüman Milliyetler, *TYB Akademi Dergisi*, Sayı: 20, Çin Özel Sayısı. Sayfa: 9-48.

YANG Puyu/杨朴羽 (1984), Sunyatsan ve Beş Uluslu Cumhuriyet/孙中山与五族共和, *Orta Güney Milliyetler Üniversitesi Dergisi/中南民族学院学报*, Sayı 2, Yıl 1984, S. 53-61.

ZHANG Xuanru/张璇如 (1984), Milliyetler İlişkisi Tarihindeki Birkaç Mesele Hakkında Görüşlerim “民族关系史若干问题的我见”, *Çin Milliyetler İlişkisi Tarihi Araştırmaları 中国民族关系史研究*, Ed.: Wengdujian/翁独健, Pekin: Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, S. 57-70.

ZHOU Jianxin /周建新 (2001), Döngelerin Oluşumunda Karışık Evlilikler/回族形成发展过程中的族际族内通婚, *Merkezi Milliyetler Üniversitesi Dergisi/中央民族大学学报*, Sayı: 3, S.52-56.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

[James Leibold](https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-12-23/beijings-eyes-and-ears-grow-sharper-xinjiang) and [Adrian Zenz](https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-12-23/beijings-eyes-and-ears-grow-sharper-xinjiang), <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-12-23/beijings-eyes-and-ears-grow-sharper-xinjiang> , December 23, 2016. Erişim 15 Ağustos 2018.

Karluk, Çin Tarihinde Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan Stratejiler

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Antiterör yasası/ 中华人民共和国反恐怖主义法, http://www.npc.gov.cn/npc/xinwen/2015-12/28/content_1957401.htm;

Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinin Aşırılıkla Mücadele Yönetmeliği/ 新疆维吾尔自治区去极端化条例, <http://www.sara.gov.cn/old/dfgz/395966.htm>, Erişim: 20.09.2018.

Rachel Harris, Securitisation and Mass Detentions in Xinjiang, <http://theaccessblog.com/2018/08/18/securitisation-and-mass-detentions-in-xinjiang-by-rachel-harris-soas-university-of-london/>, August 18, 2018.

Çin'in Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle İlişkilerinin Akıllı Güç Kavramı Bağlamında Analizi

Sezgin KAYA*
Agil MAMMADZADE*

Öz: Çalışmada akıllı güç kavramından hareketle Çin'in Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkileri ele alınmaktadır. Bu bağlamda Çin'in küresel girişimi olarak da değerlendirilen Tek Kuşak Tek Yol İnisiyatifi ve bu inisiyatif kapsamına dahil edilen 16+1 (16 Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve Çin) platformu incelenmektedir. Yapılan değerlendirmede, söz konusu iş birliği girişimlerinin ekonomiden ticarete, yatırımdan bilime, tarımdan kültüre, nükleer projelerden finansal iş birliğine değin birçok alanı kapsadığı görülmüştür. Çalışmada ayrıca Tek Kuşak Tek Yol İnisiyatifi ve 16+1 iş birliği platformunun yanı sıra Çin'in bölge ülkeleriyle ilişkilerine yön veren dış politika perspektif ve söylemleri de ele alınmaya çalışılmıştır. Mevcut ve potansiyel iş birliği girişimlerinden ve geleceğe dönük geliştirdiği projelerinden hareketle Çin'in bölge ülkeleriyle ilişkilerini ve akıllı güç uygulama kapasitesini her geçen gün arttırdığı anlaşılmaktadır. Bu yönüyle 16+1 platformu Çin'in 2000'li yıllarda hız kazanan küresel bir güç olma arayışıyla uyumlu ve onu tamamlayan bir girişim olarak dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Güç, Çin, AB, Orta ve Doğu Avrupa, 16+1 Platformu, Kuşak ve Yol İnisiyatifi.

Analysis of China's Relations with Central and Eastern European Countries in the Context of Smart Power

Abstract: In this study, China's relations with Central and Eastern European countries are examined with reference to the term smart power. In this regard, China's One Belt One Road Initiative, which considered as China's global endeavor and as part of this initiative, 16+1 (16 Central and Eastern European countries and China) platform are analyzed. After the evaluation, it is seen that considered cooperation attempts include many areas ranging from economics to trade, from investment to science, from agriculture to culture and from nuclear projects to finance. Besides One Belt One Road Initiative and 16+1 platform, China's foreign policy perspective and discourse directing China's relations with the countries in this region is

* Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi,
sezgink@uludag.edu.tr

*Yüksek lisans öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
aqilmammedzade@gmail.com Gönderim Tarihi: 28.12.2018, Kabul Tarihi: 29.12.2018

investigated. In the light of China's current and potential cooperation initiatives and projects directed towards the future, it is understood that China's relations with countries in this region and her capacity to use smart power are increasing every day. In this sense, 16+1 platform attracts attention as an initiative in harmony with China's pursuit of being a global power, which gained speed in 2000s, and as an initiative complementing this pursuit.

Key Words: Smart Power, China, EU, Central and Eastern Europa, 16+1 Platform, Belt and Road Initiative

Giriş

Uluslararası İlişkiler disiplinin temel kavramlarından biri olan güç, en azından ana akım teorilerde güvenlik ve dış politika analizlerinin adeta temelini oluşturmaktadır. Güç kavramının bu merkezi rolünü ortaya koyacak şekilde yapılan bir değerlendirmede Lasswell, siyaset özünde güçtür ve güç de istenilen sonucu elde etmek için ne gerekiyorsa onu yapma yeteneğidir demektedir (bkz. Heywood, 2013: 258). Bununla birlikte disiplin içerisinde ilgili kavramın tanımı konusunda bir uzlaşımın olmadığını da belirtmek gerekir. Çok boyutlu bir kavram olması nedeniyle güç literatürde farklı şekillerde ele alınmakta ve bazen salt bir kapasite sorunu olarak görülürken, bazen de disiplinin kurucu bir unsuru olarak muamele görmektedir. Bilindiği üzere gücü uluslararası politika analizinin merkezine oturtan öncü isimlerden biri olarak Morgenthau, uluslararası politikanın en nihayetinde bir güç mücadelesi olduğunu söylemekte ve aktörlerin temel amacın da güce ulaşmak olduğunu ileri sürmekteydi. Bu haliyle güç, bir kişinin diğerlerinin düşünce ve davranışları üzerinde denetim sağlaması şeklinde ifade edilmiştir (Morgenthau, 1948: 13).

Benzer bir perspektife sahip olan Heywood ise gücü, ulaşılması istenen sonucun gerçekleştirilmesi için karşı tarafa yönelik bağlayıcı kararlar alabilme kapasitesi olarak tanımlamıştır. Lukes ise güç tanımını üçlü bir ayrıma başvurarak yapmaktadır. İlk olarak güç, karar alma sürecini etkileyebilme yeteneğidir. Politik gündemi düzenleyerek, karar alma sürecini engelleme yeteneğini ise gücün ikinci yönünü göstermektedir. İnsanların algılarını,

davranışlarını, tercihlerini yönlendirerek onların düşüncelerini kontrol etme ise gücün üçüncü anlamını ifade eder (bkz. Heywood, 2012: 148). Viotti ve Kauppi de benzer bir biçimde gücü kendi çıkarlarına uygun olarak diğerlerinin davranışlarını etkilemek için bir bireyin, grubun veya toplumun kapasitesi olarak tanımlamışlardır. Güç, aynı zamanda çatışmaları durdurmak ve sorunları aşmak yeteneğidir (Viotti-Kauppi, 1998: 65). Gücün davranışsal boyutunu ön plana çıkararak kavramı başka türlü yapmak istemeyecekleri şeyleri başkalarına yaptırma yeteneği olarak tanımlayan Dahl'dan yola çıkan Nye, gücü aşka benzetmekte ve deneyimlenmesini, ölçülmesinden daha kolay bir şey olarak görmektedir. Nye için de güç aslında istenilen amaç ve hedeflere ulaşma yeteneği ya da bu amaçla başkalarını etkileme becerisidir (Nye, 2009: 61).

Keohane ve Nye, Güç ve Karşılıklı Bağımlılık (Power and Interdependence) isimli çalışmalarında gücü ikili bir ayrıma tabi tutarak ele almaktadırlar: davranışsal güç (behavioural power) ve kaynak gücü (resource power). Onlara göre davranışsal güç istediğiniz sonuçlara ulaşma yeteneği iken, kaynak gücü bu sonuçları elde etmek için gereken kaynakları ifade eder. Yani güç aynı zamanda bir kapasite sorunudur. Davranışsal güç ise kendi içinde yine yumuşak güç (soft power) ve sert güç (hard power) olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır (Keohane-Nye, 2011: 216). Gücün Geleceği (The Future of Power) adlı çalışmasında Nye, yeni bir açılım yaparak yumuşak ve sert güç kavramlarına akıllı gücü (smart power) de dâhil edecektir. Aşağıda daha detaylı bir şekilde ele alınacak olan bu kavram, günümüzde ABD başta olmak üzere Çin ve Rusya gibi büyük güçlerin dış politika uygulamalarını açıklamak bakımından önemli faydalar sağlamaktadır.

Akıllı güç kavramı, bu çalışmada da bahsi geçen ülkelerden Çin'in Orta ve Doğu Avrupa'ya dönük politikalarını analiz etmekte kullanılmıştır. Bu çerçevede çalışmada öncelikle akıllı güç kavramı teorik düzlemde ele alınmaya çalışılmış ve bir örnek olarak Çin'in akıllı güç uygulamalarına yoğunlaşmaktadır. Daha sonra Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Çin'i bir araya getiren 16+1 platformu incelenerek, Çin'in bölgesel etkinliği analiz edilmiştir. Bölge olarak Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin seçilmesinin temel nedeni, Çin'in

küresel güç olma mücadelesindeki en önemli atılımlarından biri olan Tek Kuşak Tek Yol İnisiyatifi (daha sonra Kuşak ve Yol İnisiyatifi olarak adlandırılacaktır) açısından işgal ettiğini düşündüğümüz kilit jeopolitik pozisyonudur.

Çin Dış Politikasında Akıllı Güç Yönelimi

Akıllı güç kavramını ortaya atarak kapsamlı bir izahını yapmaya çalışan Nye, söz konusu kavramın en geniş manada yumuşak ve sert gücün toplamına işaret ettiğini söyler (Nye, 2011a: xiii). Dolayısıyla tam olarak anlaşılabilmesi, öncelikle yumuşak ve sert güç kavramlarına açıklık getirilmesini gerektirmektedir. Yine gelen bir ifade ile belirtmek gerekirse, sert güç daha ziyade askeri güç, zor kullanma ve müdahale etme gibi unsurları içerir (Sağlam, 2014: 5). Nye, başka bir tanımlamada askeri unsurların yanı sıra ekonomiyi de bir sert güç unsuru olarak ele almaktadır. Diğer bir ifadeyle sert gücün temel bileşenleri, askeri ve ekonomik güç unsurlarıdır. Nye sert gücün tehditler (sopa) ve teşvikler (havuç) kullanarak başkalarının davranışlarını veya eylemlerini etkileyebilme, değiştirebilme yeteneği olduğu düşüncesindedir. Dolayısıyla uygulanması da kuvvet kullanımı, tehditler, yaptırımlar ve hatta rüşvet gibi araçlarla söz konusu olmaktadır (Nye, 2009: 63; Heywood, 2013: 262). Buna mukabil yumuşak güç, istediğimiz şeyin başkalarınca da istenmesini sağlamak yoluyla elde edilmesini ifade eder. Yani yumuşak güç, tehdit ve zorlamadan ziyade cazibenin ve iknanın kullanılmasıyla ilgili bir şeydir (Keohane-Nye, 2011: 216). Yumuşak gücün temel dayanakları ise kültür, siyasi değerler ve dış politikadır (Nye, 2011a: 85). Dolayısıyla Nye bir bakıma yumuşak güç tanımıyla realist düşüncenin güç kavramına ilişkin dar bakış açısını da kırmayı sağlamaktadır (Bilgin-Eliş, 2008: 9).

Akıllı güç kavramı, yukarıda da ifade edildiği üzere aslında hem sert hem de yumuşak güç kaynaklarının harmanlanarak, duruma göre kullanımını ve dolayısıyla daha başarılı stratejiler geliştirilmesini ifade etmektedir. Yani akıllı güç ekonomik, askeri, politik, hukuki, diplomatik, kültürel değerler gibi unsurların hepsinin aynı anda bir araya getirilmesi ve içlerinden bir veya bir kaçının seçilerek uygulanması yoluyla hayata geçirilmesidir. Sert ya

da yumuşak güç kaynaklarından hangisinin seçileceği ise mevcut şartlara ve sorunların çözümü için ihtiyaç duyulan zamana bağlı olarak değişir. Zira yumuşak güç uygulamaları daha uzun sürelerde sonuç vermekte ancak başarılı olmaları halinde son derece kalıcı etkiler yaratmaktadır. Buna mukabil sert güç uygulamalarında durum tam tersine olup, hızlı uygulama ve erken sonuç alma gibi avantajlar söz konusudur (Nye, 2009: 63, Heywood, 2013: 262). Haliyle akıllı güç kavramı, bir bakıma sert güç unsurlarının sağladığı avantajları yumuşak güç unsurlarıyla birleştirerek uygulanan stratejiler olup tüm devletlerce ve hatta devlet dışı aktörlerce kullanılabilir (Nye, 2011b: 20).

Kavramsal açıdan nispeten yeni olmasına karşın, devletlerin dış politikalarını izah ederken akıllı güç kavramından sıklıkla bahsettiği görülmektedir. Bunun açık ve ilk örneği, kavramın ortaya çıktığı ve geliştiği ABD'dir. Her ne kadar ilk kim tarafından kullanıldığına ilişkin Nossel ile Nye arasında bir tartışma bulunuyor olsa da (bkz. Guerlain, 2014: 482) kavramın gelişiminde Armitage ve Nye başkanlığında faaliyet yürüten, Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi'nin (Center for Strategic and International Studies-CSIS) yayınladığı "Akıllı Güç Komisyonu" raporu ile daha sonra yayımlanan Nye'nin Gücün Geleceği isimli çalışması önemli bir yer tutmaktadır (bkz. Armitage-Nye, 2007). Akıllı güç kavramının dış politikada kullanılmasının ilk örneğine ise Barack Obama yönetiminde rastlanmaktadır. Obama yönetimi akıllı güç kavramını dış politikasının merkezine oturtmuş ve ilk olarak, Dış İşleri Bakanı olarak atanan Hillary Clinton'ın Senato'daki onay oturumu konuşması sırasında kullanılmıştır (Guerlain, 2014: 482).

ABD'nin akıllı güç kavramını merkeze alan bu çıkışının ardından Çin'in de bu doğrultuda harekete geçtiği görülür. Aslında Çin akıllı güç kavramını kullanmaya başlamadan önce retorik açıdan kısmi bir tutarsızlık sergilemekte ve bazen sert güç, bazen de yumuşak güç söylemini öne çıkaran yönelimler sergilemekteydi. Sert güç söyleminin özellikle ülke açısından belli bir tarihselliği olan sorunlarda çok daha belirgin olduğu dikkat çekmektedir. Kore ve Vietnam savaşlarına dâhil olmuş bir ülke olarak Çin'in bu konularla ilgili gelişmelerde ya da örneğin SSCB ve Hindistan ile yaşadığı

sınır çatışmalarıyla irtibatlı konularda veya Güney Çin denizine ilişkin egemenlik iddiaları mevzu bahis olduğunda sert güç unsurlarını ön plana çıkararak bir söylem geliştirdiği görülür. Buna mukabil ülke, özellikle 2000'li yıllarla birlikte yumuşak güç konusuna büyük önem atfetmeye başlamıştır. Elbette buradaki temel gaye, Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) iktidara geldiği 1949'dan, 1990'lı yıllara değin sürmüş olan ülkenin uluslararası kamuoyu nezdindeki olumsuz imajını değiştirmektir (Demirtepe, 2013: 102).

Hiç kuşkusuz bu olumsuz imajın oluşmasında özellikle Mao'nun kültürel devriminin, Çin'in komşuları ile yaşadığı sınır sorunlarındaki uzlaşmaz tavrının, Tiananmen olayları gibi insan hak ve özgürlükleri açısından son derece olumsuz hadiselerin payı büyüktür. Dolayısıyla Çin'in bu söylem değişikliğinin arkasında son derece pragmatik bir gerekçenin olduğu açıktır. Çin dış politikasında yumuşak güç vurgusuna ve uygulamalarına ivme kazandıran önemli gelişmelerin başında, Devlet Başkanı Hu Jintao'nun 2007'de ÇKP'nin 17. Kongresi'nde yapmış olduğu konuşma gelmektedir. Başkan bu konuşmasında yumuşak güç uygulamalarının gerçekleştirilmesi için daha fazla yatırım yapılması gerektiğinin altını çizmekteydi (Demirtepe, 2013: 102). Bu bağlamda yabancı öğrencilerin Çin'de eğitim almasını teşvik etmek için uygulanmaya başlanan "eğitim gücü" olma politikası, "gülümseme diplomasisi", "iyi komşuluk diplomasisi", Afrika ülkeleri başta olmak üzere az gelişmiş ülke vatandaşlarına yönelik başlatılan "sağlık diplomasisi" vs. gibi adımlar ülkenin yumuşak güç açısından başlattığı önemli girişim örnekleridir.¹ Bununla birlikte Çin'in yumuşak güç uygulamaları açısından en önemli atılımı, izlenmeye başlanan "barışçıl kalkınma" (ya da önceki adıyla "barışçıl yükseliş") yaklaşımıdır.²

¹ Çin'in yumuşak güç uygulamaları ile ilgili detaylı bilgi için bkz.: Kılıptarı 2013: 88-91.

² Barışçıl yükseliş yaklaşımı, Zheng Bijian tarafından oluşturulmuş olup, ilk olarak Çin Devlet Başkanı Hu Jintao tarafından dış politikada uygulanmaya çalışılmıştır. Bijian'ın bu yaklaşımı formüle ederken kullandığı argümanlar şu şekildedir: 1. Çin kısa bir sürede hızlı bir ekonomik büyüme gerçekleştirmiş olsa da aslında ülkenin ekonomik kalkınma düzeyinin düşük olup, sahip olduğu 1,3 milyarlık nüfusa karşın bir tehdit olarak düşünülmemelidir. 2. Çin kendini küreselleşmeden ayırmak yerine, bu süreçte katılım sağlamaya çalışan bir kalkınma stratejisi benimsemiştir. 3. Küreselleşme sürecine eklenilen Çin, diğer ülkelere zarar vermeyecek türden bir bağımsız kalkınma stratejisi

Jintao döneminde uygulanmaya başlanan bu yeni dış politika yaklaşımı, Xi Jinping'in iktidara gelmesinden sonra da sürdürülmüştür. Bununla birlikte Jinping'in dış politikada öne çıkardığı "periferyal diplomasi" ve "ortak kader topluluğu" gibi kavramların artık daha belirleyici olduğu söylenebilir. Birbiriyle ilişkili olan bu iki kavramdan ilki, yani periferyal diplomasi 2013-2014 yıllarında Jinping tarafından yapılan konuşmalarında sıkça dillendirilmekteydi. Özellikle 24- 25 Ekim 2014 tarihlerinde ÇKP Merkez Komitesi toplantısında yaptığı konuşma bu açıdan önemlidir. Bu konuşmada Çin'in izlenecek periferyal diplomasideki temel hedefleri komşu ülkelerle daha yakın bağlar kurmak, dostluğa dayanan politik ilişkiler geliştirmek, güçlü ekonomik bağlantılar oluşturmak, güvenlik alanında iş birliği ve kültürlerarası iletişim şeklinde sıralanmıştır (Sobol, 2018: 20/2). Şüphesiz periferyal diplomasi de bu şekliyle bakıldığında yine Çin'in "olumsuz" imajını düzelterek, komşuları için "tehlikeli" değil, "dost" Çin algısı oluşturmaktır.

"Ortak kader topluluğu" kavramını ise periferyal diplomasiye nazaran hem içerik hem de kapsam bakımından biraz daha geniş bir yaklaşıma sahiptir. Küresel bir niteliğe sahip olan bu kavramın temelinde yatan düşünce, Çin'in kendi komşularına öncelik vermek suretiyle ve dünya genelinde yapacağı yatırımlar ve yardımlar yoluyla ilişkilerini ve iş birliğini geliştirmektir. Çin'in dışişleri bakan yardımcısı Liu Zhenmin'e göre "ortak kader topluluğu" kavramı, Çin'in başta Asya ülkeleri olmak üzere tüm dünyanın kalkınması ve istikrara kavuşması için karşılaştıkları zorluklara yardımcı olmasına ve bir "Çin çözümü" sağlamasına işaret etmektedir. Böylelikle ülkenin uluslararası ilişkilerde bir liderlik rolü üstlenme niyeti de ortaya konulmaktadır (Zhang, 2015: 27/14-15). Öte yandan "ortak kader topluluğu" kavramının siyasi ortaklık, güvenlik, ekonomik kalkınma, kültürel değişimler ve çevre

izlemektedir. 4. Çin'in ekonomik kalkınması Asya'nın genel ekonomik kalkınmasına, refahına ve istikrarına katkı sağlamaktadır. Bu anlayışın devamı olan barışçıl kalkınma yaklaşımı ise Çin dış politikasında üç önemli yönelim değişikliğine işaret etmekteydi: 1. ABD merkezli dış politikadan, komşuları merkeze alan bir dış politikaya yönelmek, 2. Uluslararası topluma kabul ettirilmeye çalışılan diplomatik hedefler yerine küresel liderlik ve sorumluluk üstlenilecek türden hedeflere yönelmek, 3. Çin'in ekonomik kalkınmasına odaklanmış bir diplomatik stratejiden, daha kapsamlı ve ulusal gücü artırmayı hedefleyen bir stratejiye yönelmek (Cho- Jeong 2008: 467-468).

Kaya, Çin'in Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle İlişkilerinin Akıllı Güç Kavramı Bağlamında...

meseleleri olmak üzere beş temel yönü bulunmaktadır (Zhang, 2018: 5/198). Bunlardan ekonomi ve güvenlikle ilgili olan konuları sert güç; siyasi değerler, kültür ve çevre ile ilgili olanları ise yumuşak güç çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

Dolayısıyla yumuşak ve sert güç unsurlarının birlikte kullanımı ön gören bu kavramlarla birlikte Çinli karar verici ve yöneticiler aslında 2000'li yıllarda başlayan ve ağırlıklı olarak yumuşak güç eksenli yürütülen dış politika dönüşümünü akıllı güce doğru yöneltmişlerdir. Bunun en açık kanıtı, Jinping'in 2013 yılının Ocak ayında Komünist Parti Yönetim Kurulu (Politburo) toplantısında yaptığı şu değerlendirmedir;

"Biz barışçıl kalkınma yolunda sıkı biçimde ilerlemeliyiz, fakat hukuksal haklarımızdan ve çıkarlarımızdan da vazgeçmemeliyiz, temel ulusal çıkarlarımızı hiçbir şeye kurban etmemeliyiz.... Hiçbir ülke bizden kendi temel çıkarlarımız konusunda bir anlaşma yapmamızı beklemesin ve hiçbir ülke Çin'in egemenlik, güvenlik ve kalkınma çıkarlarına ters düşen acı meyveleri yemesini beklemesin."

Başkan Jinping bu çizgisini daha sonra da sürdürmüş ve 2014 yılında yapılan Halk Kongresi'ndeki konuşmasında Çin'in askeri modernizasyonu sürdürmesi, savaş ve savaşları kazanma yeteneğini ilerletmesi gerektiğinden bahsetmiştir (Zhang, 2015: 27/9). Şüphesiz Çin'in bir yandan "barışçıl kalkınma" kavramından bahsederken, diğer yandan askeri güç unsurlarına yaptığı bu vurgu aslında yumuşak güç ile sert güç unsurları arasında bir denge arayışına ve dolayısıyla akıllı güç yönelimine işaret etmektedir. Akıllı güç siyasetinin belki de ilk yansıması, Kuşak ve Yol İnisiyatifi olmuştur. Bu girişim her ne kadar Çin'in dış politika retoriğine temel teşkil eden "periferiyal diplomasi" ve "ortak kader topluluğu" kavramlarıyla uyumlu olsa da aslında onlardan bazı yönleriyle ayrılmakta ve Çin'in ulusal çıkarlarının öncelenmesi anlamında büyük bir önem arz etmektedir. Tek Kuşak Tek Yol İnisiyatifi ile Çin bir yandan "periferiyal diplomasi" kapsamında komşularıyla ekonomik koridorlar (örneğin Çin-Pakistan ekonomik koridoru) oluşturup, iş birliği ve ticaret ilişkileri geliştirecek alt yapı yatırımları yaparken, diğer yandan bu ülkeleri merkezinde Çin'in yer aldığı bir ağır parçası haline getirmektedir. Çin ayrıca Afrika,

Avrupa ya da Batı Asya gibi nispeten daha uzak bölgelerde benzer girişimlerde bulunmakta ve "ortak kader topluluğu" kavramının öngördüğü şekilde küresel etkinliğini arttırmakta ve artık daha geniş bir çerçeveye oturtarak tanımladığı ulusal çıkarlarını bu yolla temin etmektedir.

Kuşak Ve Yol İnisiyatifi Bağlamında 16+1 İş Birliği Platformu

Çin Devlet Başkanı Jinping 2013 Eylül'ünde Kazakistan'da yaptığı bir konuşmada, İpek Yolu Ekonomi Kuşağı oluşturulmasından bahsetmiştir. Ekim 2013'te Endonezya'da yapılan bir toplantıda ise Deniz İpek Yolu'nun inşasını gündeme getirmiştir. Daha sonra Jinping tarafından dillendirilen bu iki projeyi bir araya getirecek şekilde Tek Kuşak Tek Yol İnisiyatifi başlatılmıştır (Ying, 2017: 39). Anlaşılacağı üzere bu inisiyatifin bir ayağını İpek Yolu Ekonomi Kuşağı oluştururken, diğer ayağı Deniz İpek Yolu oluşturmuştur. Söz konusu inisiyatifin hayata geçirilmesi için beş önemli güzergâhın belirlendiği görülür. Bunlardan üçü, İpek Yolu Ekonomi Kuşağı bağlamında karadaki (Çin - Orta Asya - Rusya - Avrupa; Çin - Orta Asya - Batı Asya - Basra Körfezi; Çin - Güney Doğu Asya - Güney Asya - Hint Okyanusu) güzergahlarıdır. Diğer iki güzergâh (Çin - Güney Çin Denizi - Hint Okyanusu - Avrupa; Çin - Güney Çin Denizi - Güney Pasifik) ise Deniz İpek Yolu kapsamında yer alan deniz yollarından oluşmaktadır (Chin, 2015: 3). Çin bu güzergâhları oluşturan oto yolları, demir yolları ya da deniz yolları vasıtasıyla hem Asya'nın her tarafına hem Afrika'ya hem de Avrupa'ya erişim olanağına kavuşmayı planlamaktadır. Projeye dâhil olan ülkelerle iş birliğini geliştirme ve ortaklıklar kurma olanağına kavuşan Çin, bu İnisiyatif sayesinde ticaretin artacağını, ortak projelerin geliştirilebileceğini, devamlı ve sürdürülebilir bir kalkınmanın mümkün olacağını iddia etmektedir. Bu bağlamda altyapı gelişimi, politik koordinasyon, ticarin kolaylaşması, finansal entegrasyon ve insandan insana (people-to-people) etkileşim de mümkün olacaktır (Pavličević, 2017: 55).

Avrasya anakarasını en azından ekonomik bakımdan bütünleştirmeyi sağlayacak olan bu inisiyatif bünyesindeki beş kara ve deniz güzergâhından ikisi, Çin'i doğrudan Avrupa'ya bağlamaktadır. Çin'in hem karadan hem de deniz üzerinden

Kaya, Çin'in Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle İlişkilerinin Akıllı Güç Kavramı Bağlamında...

Avrupa'ya bağlayacak olan bu güzergâhlar açısından Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin önemli bir jeopolitik konuma sahip olduğu söylenebilir. Nitekim Çin, bu kapsamlı projelerin ilanının hemen ardından bölge ülkeleriyle ikili ve çok taraflı müzakerelere başlayarak, iş birliğini geliştirmeye hız vermiştir. Bu kapsamda başlatılan en önemli girişim ise şüphesiz 16+1 Platformu³ olmuştur. Her ne kadar bu Platform aslında Kuşak ve Yol İnisiyatifi'nin bir parçası olmasa da amaçları bakımından onu tamamlayan bir niteliğe ve görünüme sahiptir. Burada en dikkat çeken husus ise geçmişte tamamı Sovyetler Birliği'nin uydusu olan Platform üyesi 16 ülkenin şu an 13 tanesinin⁴ NATO, 11 tanesinin⁵ ise AB üyesi oluşudur. Tam da bu nedenden ötürü gerek AB ve NATO gerekse eski Sovyet mirasını üstlenme iddiasındaki Rusya Federasyonu Çin'in bölgesel girişimlerini yakından takip etmek durumundadır.

Aslında komünist Çin'in Avrupa'yla ilk irtibatını kurduğu dönemlerde, bugün artık birçoğu Batı'ya eklenmiş olan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri de sosyalist rejimlerle yönetilmekteydi. 1949'daki devrimin ardından Komünist Çin, ideolojik uzak akrabaları durumundaki Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkiler kurmaya başlamıştı. Ancak Stalin'in ölümünü takip eden dönemde Sovyetler Birliği ile ilişkilerin bozulması⁶ ve bu bölgenin esasen Sovyet kontrol sahasında yer alıyor oluşu nedeniyle Çin'in Orta ve

³ Buradaki 16 sayısı Orta ve Doğu Avrupa'da yer alan ülkeleri (Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Çekya, Slovakya, Macaristan, Slovenya, Hırvatistan, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Makedonya ve Sırbistan) ifade ederken, 1 ise Çin'e işaret etmektedir.

⁴ Bu ülkeler sırasıyla Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Çekya, Macaristan, Slovakya, Slovenya, Romanya, Hırvatistan, Arnavutluk, Bulgaristan ve Karadağ'dan oluşmaktadır.

⁵ AB üyesi olan ülkeler ise Bulgaristan, Hırvatistan, Romanya, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Çekya, Slovakya, Macaristan ve Slovenya'dır.

⁶ Mao Zedong liderliğindeki Çin, Stalin'in ölümünün ardından Kruşçev tarafından başlatılan devlet içindeki de-Stalinizasyon sürecini ve Batı'yla ilişkileri yumuşatmayı amaçlayan Barış İçinde Bir Arada Yaşama politikasını bir çeşit "karşı devrim" girişimi olarak görmekteydi. Aslında Çin ile SSCB arasında Stalin döneminde de bazı sorunlar yaşanmıştı. Örneğin iki ülke, II. Dünya Savaşı öncesi dönemde bile Moğolistan, Doğu Türkistan ve Mançurya konusunda bir nüfuz mücadelesi içindeydi. Bununla birlikte Mao, Stalin'in önderliğini bir bakıma benimsemiş ve kendi ülkesinde de Stalinist yöntemlerle çeşitli uygulamalarda bulunmuştu. Stalin sonrası dönemde yaşanan ideolojik ayrışma nedeniyle iki ülke ilişkilerinin özellikle 1960'lardan sonra iyice bozulduğu görülür. Komünist dünyadaki bu hizipleşmede bazı uluslararası sorunların da katkısı olmuştur. Örneğin Çin, Kruşçev'in özellikle Küba Krizi'nde geri adım atarak Batı ile uzlaşmasını sert bir biçimde eleştirecektir (bkz., Vernadsky, 2009: 539-543).

Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkileri sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Temeli o dönemde atılan ilişkilerin, bugün Çin'in bölge ülkeleriyle arasında bir karşılıklı güven ortamı oluşturmaya yardımcı olduğu söylenebilir. Buna mukabil Çin'in "eski Avrupa" olarak da tanımlanan Batı Avrupa ülkeleriyle ilişkileri daha farklı bir görünüme sahiptir. Bir bölümü Çin'de ve yakın coğrafyasında eski bir emperyal mirasa da sahip olan bu ülkelerin özellikle komünist devrim sonrası dönemde Çin ile ilişkileri hep olumsuz seyretmiştir. Batı Avrupa ülkelerinin Çin'le kültürel devrimin sonlandırıldığı 1976'dan sonra diplomatik ve siyasi ilişkiler geliştirdiği görülür. Bunu müteakiben 1985 yılında o dönemki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Çin arasında bir ticaret ve iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Sonraki süreçte taraflar arasında bazen gerilimler yaşansa da 2003 yılına gelindiğinde Çin ile AB ilişkileri stratejik ortaklık düzeyine yükseltilecektir (Katrandzhiev, 2017: 73-74).

2010 yılına gelindiğinde ise Çin'in Orta ve Doğu Avrupa'ya yönelik politik yaklaşımını revize ettiği ve bölge ülkeleriyle arasındaki ilişkileri derinleştirme arayışına girdiği görülür. Bu yeni dönemde Çin, aslında Batı Avrupa'nın jeopolitik ve jeo-ekonomik üstünlüğünün olduğu bu bölgede kendi konumunu sağlamlaştırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda ilk olarak 2011 yılında Budapeşte'de 16 bölge ülkesiyle bir araya gelen Çin, daha sonra bu toplantıları düzenli bir hale getirmiş ve bugün 16+1 Platformu olarak bilinen iş birliği zemini böylelikle oluşturulmuştur. Her ne kadar Çin ile stratejik ortak olsa bile AB, bu ülkenin bölge politikalarına şüpheyle yaklaşmaktadır. Çin'in bir çeşit "böl ve yönet" siyasetiyle izleyerek Avrupa'nın bütünlüğüne zarar verdiği değerlendirilmektedir. Kısacası AB, Çin'in bölgedeki girişimlerini kendisini sarsmayı hedefleyen tehditkâr bir tutum olarak görmektedir. Buna karşın Çin, 16+1 iş birliği platformunun aslında AB'nin de çıkarlarına uygun olduğunu, tehdit olarak değerlendirilmesinin ise AB-Çin ilişkilerine zarar vereceğini söylemektedir. Çin'e göre söz konusu platform aslında AB ile arasındaki stratejik ilişkileri daha da derinleştirecek bir işlev görecektir. Öte yandan bu girişim sayesinde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik refahı artacak ve bu da AB'nin daha dengeli bir ekonomik gelişim sağlamasına yardımcı olacaktır. Kaldı ki Çin,

Kaya, Çin'in Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle İlişkilerinin Akıllı Güç Kavramı Bağlamında...

11'i aynı zamanda AB üyesi olan bu devletle kurmuş olduğu ilişkilerin aslında her biri bağımsız ve egemen bu devletlerin hür iradesini yansıttığını, dolayısıyla herhangi bir hukuk dışı eylemin söz konusu olmadığını da ifade etmektedir (Katrandzhiev 2017: 74-75).

Yukarıda da ifade edildiği üzere, 16+1 platformu aslında Kuşak ve Yol İnisiyatifi'nin bir uzantısı değildir. Kronolojik açıdan bakıldığında, Platform'un oluşturulmasında ilişkin ilk müzakerelere 2011 yılında başlanmıştır. Buna karşılık Kuşak ve Yol İnisiyatifi'nin ilanı 2013'de söz konusu olmuştur. Yani Platform, başlangıçta Kuşak ve Yol İnisiyatifi'nden bağımsız olarak düşünülmüş ve geliştirilmeye başlanmıştır. Nitelik açısından bakıldığında da 16+1 Platformu'nun Kuşak ve Yol İnisiyatifi'ne nazaran küresel değil, bölgesel nitelikte bir girişim olduğu görülür. Ancak bu şekli ayrılık daha sonra anlamını yitirmiş ve Platform, söz konusu inisiyatifin Avrupa ile bağının kurulması ve geliştirilmesi bakımından önem kazanmıştır. Zira her iki proje de aslında benzer politik hedeflere sahip olup, merkezinde Çin'in yer aldığı girişimlerdir. Pragmatik ilişkiler geliştirerek dünyaya açılmayı mümkün kılan bu girişimler Çin'in uzun vadeli planlarının ve jeo-ekonomik politikalarının birer parçası durumundadırlar (Katrandzhiev 2017: 76).

16+1 Platformu Çerçevesinde Çin'in Bölgesel Girişimleri

16+1 Platformu'nun Çin'in gerek Avrupa bölgesindeki gerekse AB bünyesindeki konumuna yeni bir ivmelenme sağladığı açıktır. Platform bünyesinde geliştirilecek iş birliğinin kapsamı ve alanları büyük ölçüde yapılan toplantılarla tespit edilmiştir. Bu toplantılar serisi, 2011 yılında Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun gerçekleştirdiği Doğu Avrupa turu ile başlamıştır (Musabelliu, 2017: 64-65). 2011'den günümüze değin taraflar arasındaki gelişen iş birliğinin bir göstergesi olarak her yıl, bölge liderlerinin de katılımıyla toplantıları düzenlenmektedir. 2012 yılında Varşova'da yapılan Çin- Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri toplantısı 17 ülkenin katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu toplantı sonunda "Çin'in Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle Dostça İşbirliğini Geliştirmeye Dönük On iki Ölçüt (China's Twelve Measures for Promoting Friendly Cooperation with Central and Eastern European Countries)" adlı bir bildirin

yayınlandığı görülür. Bildiriyle aynı zamanda Çin'in Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilerini koordine edecek bir sekreterliğin oluşturulması da kararlaştırılmıştır.

Çin Dışişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulacak bu sekreterlik, liderlerin toplantılarını organize etme, iş forumları düzenleme ve alınan kararların uygulanması gibi konularla ilgilenecektir. Bu kapsamda ayrıca altyapı çalışmaları, yüksek ve yeni teknolojiler ve yeşil ekonomi gibi alanlarda iş birliğine dönük projelere destek olmak amacıyla 10 milyar dolarlık bir özel kredi hattının oluşturulması da kararlaştırılmıştır. Buna ilaveten, Çin ile bölge ülkeleri arasında ilk etapta 500 milyon dolarlık bir yatırım iş birliğinin oluşturulması da öngörülmüştür. Çin'in işletmelerinin bu ülkelerde ekonomik ve teknolojik bölgeler oluşturması için teşvik edilmesi, ikili ekonomik iş birliğinin ve ticaretin geliştirilmesi için somut adımlar atılması, taraflar arasında finansal iş birliğinin oluşturulması gibi konularda da ortak hareket edilecektir. Çin'in bölge ülkelerinden 5000 öğrenciye burs vermesi ve bu ülkelerde Çin dili ve kültürünü tanıtmakla görevli Konfüçyüs enstitülerinin desteklenmesi, araştırma merkezlerinin kurulması ve turizmin teşvik edilmesi gibi konular da gündeme alınmıştır (bkz. Çin Halk Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2012). Görüldüğü üzere daha en başından itibaren Çin, bölge ülkeleriyle ilişkilerinde ekonomi temelli sert güç unsurlarıyla yumuşak güç unsurları bağlamında değerlendirebileceğimiz araçları uyumlu bir şekilde bir arada kullanmaya çalışmaktadır.

Çin'in Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ikinci toplantısı 2013 yılında Bükreş'te yapılmıştır. Toplantının sonunda, tarafların ortak iradesini yansıtan Bükreş Bildirisi'nin yayınlandığı görülür. Bu bildiride de yine taraflar arasında ekonomi, ticaret, teknoloji, finans alanlarındaki iş birliğinin geliştirilmesi istenmiş; ayrıca kara ve demir yolları, limanlar, hava limanları gibi alt yapı yatırımlarının inşası gündeme alınmıştır (bkz. Romanya Cumhuriyeti Başbakanlığı, 2013). 2014 yılında Belgrat'ta gerçekleştirilen üçüncü toplantı ve sonrasında yayımlanan Belgrat Bildirisi'nde de benzer hususların vurgulandığı görülür. Önceki toplantılarda belirlenen iş birliği alanlarındaki ortaklığın devamından bahsedilen bildiride bankacılık, tarım ve ormancılık gibi alanlarda da iş birliği

adımlarının atılması istenmiştir. Nükleer enerji projelerinin geliştirilmesi konusunda da tarafların iş birliği yapacağı da bildiride yer almaktadır. Çin'e göre şeffaflık ve sorumluluk ilkesi çerçevesinde her ülke nükleer enerji elde etme hakkına sahiptir. Bu çerçevede Çin ile Romanya ve Çekya arasında nükleer enerji iş birliği belgeleri imzalanırken, Macaristan ile nükleer enerji alanında iş birliği yapılmasına dair bir genel uzlaşmaya varılmıştır. Belgrat Bildirisi'nde aynı zamanda, Macaristan ile Sırbistan arasında Budapeşte ile Belgrat'ı bileştirecek demiryolunun beraber inşası ile ilgili anlaşmaya varılmıştır. (China Daily, 2015).

Dördüncü toplantının 2015 yılında bu kez Çin'in Suzhou kentinde yapıldığı görülür. 16+1 Platformu adlandırmasının ilk kez kullanıldığı bu toplantının ardından yayınlanan Suzhou Bildirisi'nde teknoloji, bilim, sağlık alanlarında yapılacak yeni iş birliklerinin önemine vurgulanmıştır. Bu toplantıyla birlikte platformun Kuşak ve Yol İnisyatifi ile irtibatlandırıldığı görülür. Bildiride Çin ile Macaristan arasında imzalanan bu inisiyatife dair anlaşmanın platformun diğer üyeleriyle de yapılması isteği dillendirilmiştir. Böylelikle Platform ile İnisiyatif arasındaki uyum da sağlanmaya çalışılmıştır (Çin Halk Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2015). 2016'da Riga'da gerçekleştirilen beşinci toplantının ardından yayınlanan bildiride ise özellikle limanların daha iyi kullanılması, geliştirilmesi ve kapasitelerinin artırılması öngörülmektedir. Bu çerçevede Riga Bildirisi'nde Akdeniz-Baltık Denizi - Karadeniz liman iş birliğinin genişletilmesi, lojistik merkezlerin oluşturulması; yollar, limanlar ve demir yollarıyla ilgili yeni projelerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda yeni projeler ve yatırımlar için finans alanında da daha yakın iş birliği istenmektedir. Ayrıca daha önceki toplantılarda vurgulanan teknoloji, sağlık, tarım, ormancılık, ticaret ve bilim gibi alanlara da bildiride yer verilmiştir. Bu toplantıyı öncekilerden ayıran temel farklılık ise 17 üyenin yanı sıra AB ve Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası ile birlikte Avusturya, İsviçre, Yunanistan ve Beyaz Rusya gibi ülkelerin de gözlemci statüsü ile çalışmalarına katılmış oluşlarıdır (Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi, 2016).

Bu durum 2017 yılında gerçekleştirilen ve Budapeşte'de yapılan altıncı toplantıda devam etmiştir. Nihai belge olarak kabul

edilen Budapeşte Bildirisi'nde Kuşak ve Yol inisiyatifi bağlamında her ülkenin kendi koşulları dikkate alınarak bu çabalarda aktif rol üstlenmesi istenmiştir. Bildiride ayrıca Kuşak ve Yol İnisiyatifi ile Trans-Avrupa Ulaştırma Ağı arasında uyum sağlanması öngörülmüştür. Böylelikle 16+1 Platformu, AB-Çin İletişim Platformu ve AB-Doğu Ortaklığı da dâhil olmak üzere tüm projeler arasında ekonomik iş birliği ve iletişim koordinasyonunun sağlanmasının önemi ifade edilmiştir. 16+1 Platformu ülkeleri arasında sivil havacılık, bilim, teknoloji, inovasyon, finans, çevre koruma, tarım, enerji, ormancılık ve sağlıkla ilgili alanlarda da iş birliği için yeni girişimlerin başlatılması bildiride yer alan diğer konulardır (Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi, 2017).

Çin'in bölgesel girişimlerinin ana zeminini oluşturan bu toplantılardan sonuncusu 2018 yılında Sofya'da gerçekleştirilmiş ve diğer toplantılara gözlemci olarak katılan taraflar burada da hazır bulunmuştur. Sofya Bildirisi'nde Çin ile AB üyesi olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB-Çin Gümrük Konularında İşbirliği ve Karşılıklı İdari Yardım Anlaşması" ve AB-Çin Gümrük İşbirliği Stratejik Çerçevesi Anlaşması kapsamında iş birliği yapması kararlaştırılmıştır (Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi, 2018). Bildirideki bu vurgunun aslında AB'nin 16+1 Platformu ile ilgili rahatsızlıklarını gidermek maksadıyla yapıldığı söylenebilir. Buna karşın Çin'in niyet ve amaçlarına ilişkin kuşklar ortadan kaldırılabilmüş değildir. AB'nin bu iş birliğiyle ilgili temel kaygılarının ortadan kalkması daha somut adımlar atılmasını gerektirmektedir ki, Çin gerek giderek daha yüksek sesle dillendirdiği küresel güç olma iddiaları gerekse insan hak ve özgürlükleriyle ilgili bozuk sicili nedeniyle bu beklentileri karşılamamanın çok uzağındadır.

Sonuç

Görüldüğü üzere Çin, bölgedeki etkinliği açısından elinde bulunan iki temel kurumu, yani Kuşak ve Yol İnisiyatifi ile 16+1 Platformu'nu, her ne kadar bunlar birbirinden bağımsız olarak düşünülmüş olsalar bile, entegre bir biçimde kullanarak bir sinerji yaratmayı hedeflenmektedir. Çin, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle yapmış olduğu düzenli toplantılar vasıtasıyla özellikle 16+1 Platformu'nun kapsamını sürekli olarak geliştirme eğilimindedir.

Platform bünyesinde atılan adımlara bakıldığında, akıllı güç uygulamaları olarak tanımlayabileceğimiz çok sayıda girişim dikkat çekmektedir. Ekonominin yanı sıra bilimsel faaliyetlerden çevreye, kültürden eğitime değin pek çok alanı kapsayan adımlar atılmıştır. Bu türden faaliyetlerin finansmanın yanı sıra özellikle yatırımlar ve kredi konuları gibi alanlarda liderliği Çin üstlenmiş gibi görünmektedir. Sert güç kapsamında görebileceğimiz bu adımların yanı sıra Çin özellikle bölge ülkelerinden gelen öğrencilere sağladığı burslarla, oluşturulan araştırma merkezleriyle, açılan Konfüçyüs enstitüleriyle⁷ yumuşak güç kapsamında da girişimlerde bulunmaktadır.

Çin'in akıllı güç uygulamaları açısından Orta ve Doğu Avrupa bölgesinde ciddi bir başarı gösterdiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte elde edilen bu nispi başarının aslında söz konusu girişimlerin, temel vaadi refah ve kalkınma olan yani ekonomik yönü ağır basan nitelikleriyle ilgili olduğu da açıktır. Dikkat edilecek olursa Çin kendi bölgesinde ve komşularıyla özellikle de egemenlik iddiaları ve güvenlikle ilgili konularda ciddi sorunlar yaşamaktadır. Yakın çevresine bir karşılıklı faydalanma stratejisi sunma konusundaki başarısızlığına karşın Çin, sahip olduğu muazzam ekonomik gücü ile aslında bir çeşit bağımlılık ilişkisi yaratmaktadır. Yakın çevresi Çin'in genellikle sert güç uygulamalarıyla karşı karşıyadır. Haliyle akıllı güç açısından Çin'in Orta ve Doğu Avrupa'da sağlamış olduğu biraz da bölgenin bu ülkeye coğrafi uzaklığıyla ilgili bir durum olarak yorumlanabilir. Nitekim Çin, benzer bir başarıyı yine kendisine uzak bir coğrafya olan Afrika'da da yakalamış görünmektedir. Çin'in yakın çevresiyle olan sorunlarını çözmeden, bölgedeki sorunlara barışçıl çözümler üretmeden ve özellikle insan hakları ihlalleriyle ilgili sıkıntılarını gidermeden gerçek anlamda bir akıllı güç siyaseti izleyebilmesi pek olası görünmemektedir.

⁷ Konfüçyüs enstitüleri aracılığıyla Çin hem kendi kültürel değerlerini dünyaya tanıtmakta hem de Çincenin yaygınlaşmasını sağlamak istemektedir. Varşova'da yapılan ilk toplantıdan itibaren Çin'in bu enstitülerin açılmasını talep ettiği görülür. Bölgedeki ilk Konfüçyüs enstitüsü 2014 yılında Budapeşte'deki Eotvos Lorand Üniversitesi'nde kurulmuştur (ICEf, 2014). Bugüne değin Polonya'da 5, Romanya ve Macaristan'da 4, Sırbistan, Bulgaristan ve Slovakya'da 2; Çekya, Litvanya, Karadağ, Estonya, Bosna-Hersek, Slovenya, Arnavutluk, Hırvatistan, Letonya ve Makedonya'da ise 1 olmak üzere toplam 29 Konfüçyüs enstitüsü kurulmuştur (Statista, 2018).

KAYNAKÇA

BİLGİN, Pınar, BERİVAN Eliş (2008), "Hard Power, Soft Power: Toward a More Realistic Power Analysis", *Insight Turkey*, Vol 10, No 2, s. 5-20.

CHO, Young Nam, Jong Ho Jeong (2008), "China's Soft Power: Discussions, Resources, and Prospects," *Asian Survey*, Cilt 48, Sayı 3, s. 453-472.

DEMİRTEPE, Turgut, Hasan Selim Özertem (2013), "Yükselen Tehdit Algısı Karşısında Çin'in Yumuşak Güç Siyaseti: Politikalar ve Sınırlılıkları," *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (Bilig)*, Sayı 65, s. 95-118.

GUERLAIN, Pierre (2014), "Obama's Foreign Policy: "Smart Power," Realism and Cynicism." *Society*, Cilt 51, Sayı 5, s. 482-491.

HEYWOOD, Andrew (2012), *Siyaset Teorisine Giriş*, (Hızır Murat Köse), Küre Yayınları, İstanbul.

HEYWOOD, Andrew (2013), *Küresel Siyaset*, (Nasuh Uslu, Haluk Özdemir), Adres Yayınları, Ankara.

KATRANZHIËV, Valentin (2017), "16+1 China-CEEC Cooperation Platform Promoting Belt and Road: Opportunities and Challenges," (ed. Huang Ping, Liu Zuokui), *How the 16+1 Cooperation promotes the Belt and Road Initiative*, China Social Sciences Press, Beijing.

KEOHANE, Robert O. Joseph S. Nye (2011), *Power and Interdependence*, Longman Publishers, USA.

KILIPTARI, Tea (2013), "China's Smart Rise," *Güvenlik Stratejileri*, Cilt 9, Sayı 18, s. 77-102.

MUSABELLIU, Marsela (2017), "China's Belt and Road Initiative Extension to Central and Eastern European Countries - Sixteen Nations, Five Summits, Many Challenges," *Croatian International Relations Review*, Cilt 23, Sayı 78, s. 57-76.

MORGENTHAU, Hans J. (1948), *Politics Among Nations*, Alfred A. Knopf Publishers, New York.

NYE Joseph S. (2009), *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*, Longman Publishers, USA.

NYE, Joseph S. (2011a), *The Future of Power*, Public Affairs Publishers, New York.

Kaya, Çin'in Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle İlişkilerinin Akıllı Güç Kavramı Bağlamında...

NYE, Joseph S. (2011b), "Power and Foreign Policy", *Journal of Political Power*, Vol 4, No1, April, s. 9-24.

PAVLİČEVIĆ, Dragan. Xian Jiaotong (2007), "16+1 Promoting Belt and Road Initiative: Challenges and Potential Policy Responses," (ed. Huang Ping, Liu Zuokui), *How the 16+1 Cooperation promotes the Belt and Road Initiative*, China Social Sciences Press, Beijing.

SOBOL, Mor (2018), "China's peripheral diplomacy: Repeating Europe's errors in dealing with the neighbourhood," *Asian Journal of Comparative Politics*, Cilt 20, Sayı 10, s. 1-15.

VERNADSKY, George (2009), *Rusya Tarihi*, Selenge Yayınları, İstanbul.

VİOTTI, Paul R., Mark V. Kauppi (1998), *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism and Beyond*, Longman Publishers, USA.

YİNG, Huang (2017), "Enhancing Foreign Direct Investment in South Asia: Case of One Belt One Road and Asian Infrastructure Investment Bank," (ed. Sarah Siddiq Aneel), *Strengthening Peace and Cooperation in South Asia: Incentives and Constraints*, Islamabad Policy Research Institute, Islamabad.

ZHANG, Denghua (2018), "The Concept of 'Community of Common Destiny' in China's Diplomacy: Meaning, Motives and Implications," *Asia & the Pacific Policy Studies*, Cilt 5, Sayı 2, s. 196-207.

ZHANG, Jian (2015), "China's new foreign policy under Xi Jinping: towards 'Peaceful Rise 2.0'?", *Global Change, Peace & Security*, Cilt 27, Sayı 1, s. 5-19.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

ARMİTAGE, Richard L. Joseph S. Nye (2007), *Comission on Smart Power*, Center for Strategic and International Studies: <https://carnegieendowment.org/files/csissmartpowerreport.pdf>, Erişim: 10.12.2018.

CHİN, Helen, Fong Lau vs. (2015), *The Silk Road Economic Belt and the 21st Century Maritime Silk Road*, Fung Business Intelligence Centre: p. 3. <https://www.fbicgroup.com/sites/default/files/The%20Silk%20Road%20Economic%20Belt%20and%2021st%20Century%20Maritime%20Silk%20Road%20MAY%2015.pdf>, Erişim: 18.12.2018.

China Daily (2015), *The Belgrade Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, http://www.chinadaily.com.cn/m/ningbo/2015-05/29/content_20858754.htm, Erişim: 21.12.2018.

Kaya, Çin'in Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle İlişkilerinin Akıllı Güç Kavramı Bağlamında...

Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi (2017), *The Budapest Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, http://english.gov.cn/news/top_news/2017/11/28/content_281475957618750.htm, Erişim: 22.12.2018.

Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi (2016), *The Riga Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, http://english.gov.cn/news/international_exchanges/2016/11/06/content_281475484363051.htm, Erişim: 21.12.2018.

Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi (2018), *The Sofia Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, http://english.gov.cn/news/international_exchanges/2018/07/16/content_281476224693086.htm, Erişim: 22.12.2018.

Çin Halk Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2012), *China's Twelve Measures for Promoting Friendly Cooperation with Central and Eastern European Countries*, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/wjbispg_665714/t928567.shtml, Erişim: 21.12.2018.

Çin Halk Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2015), *The Suzhou Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1318039.shtml, Erişim: 21.12.2018.

İCEF Monitor (2014), *Confucius Institutes expanding rapidly to meet demand for Chinese language skills*, <http://monitor.icef.com/2014/07/confucius-institutes-expanding-rapidly-to-meet-demand-for-chinese-language-skills/>, Erişim: 24.12.2018.

Romanya Cumhuriyeti Başbakanlığı (2013), *The Bucharest Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, <http://gov.ro/en/news/the-bucharest-guidelines-for-cooperation-between-china-and-central-and-eastern-european-countries>, Erişim: 21.12.2018.

Statista (2017), *Number of Confucius Institutes in Europe as of December 2017. by country*, <https://www.statista.com/statistics/879243/china-confucius-institutes-in-european-countries/>, Erişim: 24.12.2018.

From Cultural Diversity to Cultural Affinity: Turkey As A Mediator Between East and West*

Ali Merthan DÜNDAR*

Abstract: "One Belt and One Road" project, currently being implemented by China, is of great interest to Turkey. Although Turkey is not directly included in the project, if the project succeeds the resulting change in the international balance of trade would certainly affect Turkey. The project, which can also be called a 21st century reimagining of the original Silk Road, will not only make China's products and natural resources more readily available for global trade but will have the same effect on Turkestan states (Central Asian states) like from this point on, Turkey will continue its role as both a cultural and geographical bridge between Europe and Asia. In this study, the benefits and risks of the "One Belt and One Road" project will not be discussed. The focal point of this study will be on the cultural and historical bond between Anatolian Turks and Turkestan Turks and from this basis, the cooperation opportunities between China, Turkestan and Turkey. This is a precursor to a more comprehensive study.

Key words: One Belt One Road, Turkestan, Turkish-Chinese Relations.

Kültürel Farklılıktan Kültürel Yakınlığa: Batı ve Doğu Arasında Bir Aracı Olarak Türkiye

Öz: Çin'in hayata geçirmeye çalıştığı "Bir Yol Bir Kuşak" projesi, Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Türkiye dahil olsa da olmasa da bu projenin gerçekleşmesi durumunda küresel ticarete dengelerin değişeceği ortadadır. Eski İpek Yolu'nun 21. yüzyıl uygulaması olarak da adlandırabileceğimiz bu proje Çin'in olduğu kadar Türkistan'daki (Orta Asya) Türk Devletlerinin doğal zenginliklerinin ve mamullerinin de dünyaya pazarlanmasına olanak verecektir. Bu noktada Türkiye, sadece coğrafi olarak değil kültürel

* This paper was presented at "The 2nd Forum for Belt and Road Research of Lanzhou University", 16-18 November 2018, Lanzhou, Gansu - China and should be consider as an introduction for a forthcoming article.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, merthandundar@gmail.com, Gönderim Tarihi: 12.12.2018, Kabul Tarihi: 20.12.2018

olarak da Türk Devletleri ile Avrupa arasında bir köprü olmaya devam edecektir. Bu çalışmada, "Bir Yol Bir Kuşak" projesinin olası faydaları ya da zararlarına değinilmeyecek olup Anadolu Türkleri ile Türkistan Türkleri arasındaki tarih ve kültür ortaklığının altı çizilerek Çin, Türkiye ve Türkistan'daki Türk Devletlerinin iş birliği imkanları hakkındaki görüşler aktarılacaktır. Daha kapsamlı bir çalışmanın habercisi olarak kaleme alınmıştır.

Anahtar sözcükler: Bir Yol Bir Kuşak, Türkistan, Türk-Çin İlişkileri.

Introduction

It looks that the story of the grand grand fathers of the modern Turks began at Central Siberia Plateau and continued towards Europe among thousands of years. As we can see at the history of the many other nations all around the world, many Turk tribes moved different parts of Asia while some of them stayed where they were living. One of the first stop; Altay Mountains and Mongolian Plateau were the regions where the population of the nomadic Turks increase. After establishing states like Turk Qaganate or Turk Empire at today's Mongolia, we see that Turk tribes continue to spread west. Therefore, the journey ended up at Vienna in the 16th century.

If we think for a moment about the route of this journey we can see that, this route passes from the centers of civilizations oases that effected the civilization of the world and history. Beginning from East to west we can simply count nine regions or countries at once: China, Central Asia, India, Iran, Middle East, Egypt, Mesopotamia, Anatolia (including, Hittites, Frigs, Assyrians, etc. and Roman Empire - Byzantine Empire) and Greece. If we consider these lands with their influence areas, we can understand that we are talking about simply the world. Because, these lands are also the places where monotheistic religions were born. Judaism, Christianity and Islam with their all sects were born here. Hinduism, Buddhism, Lamaism, Confucianism, Taoism, Zoroastrianism etc., as well.

Living or ruling those lands in different periods and durations added valuable richness to today's Turkish culture. Yes, but how? Turks embraced to Judaism, Christianity, Islam and other

polytheistic religions too. I think this feature makes Turks different from many other nations. While ruling or being ruled, Turks lived together with variety of cultures in different geographies. Even though they live in small populations you can still find Turkic speaking Jews like Crimean Karaites and Krymchaks in Crimea, Poland and Lithuania, Christians like Catholics, Protestants and Orthodox's in Turkey and Gagauzes in Ukraine and Moldova, Buddhists like Yellow Yugurs (*Yugu Zu* 裕固族) in China. Besides, many Turkic speaking population has been believing in all sects of Islam in different lands. Even though, a multinational and multi cultural governance system existed in Turkish territories for hundreds of years, it has weakened its affects since 19th century. However, the reminiscences of this method is still seen on today's governances. It could also be seen in the collective memories of the Anatolian Turks.

China: The oldest neighbor of Turks

The early information about Turks were written in Chinese records like; Weishu 魏書, Beishi 北史, Zhoushu 周書, Suishu 隋書, Xin Tangshu 新唐書, etc. This is not very surprising because China is the oldest neighbor for Turk states and Chinese people are the oldest neighbors of the Turks. Because of living close there has been some linguistic and cultural affinity between Turks and Chinese. Some samples are; Nazar boncuğu - Evel eye, Chinaware - Çini ceramics, "çi" suffix, Cinese drawings - kara kalem, mantı and mantou etc.

Moreover Uyghur, Kazak, Kirgiz, Tatar, Salar, Ozbek and Yugur ethnic minorities of China are the most important ties between Turks of Anatolia and China. At the same time these minorities could be consider as a bridge between China and Turkic Central Asia states like, Kazakistan, Kirgisistan, Uzbekistan, Turkmenistan and Azerbaijan.

During the last ten years Turkish-Chinese economic and cultural relations gained speed. There exist 14 sister cities¹ between two countries. Turkey receives 1.965 students² from China and 1.000 companies³ with 10.000⁴ Chinese passport holders work in Turkey. On the other hand there are many Turkish students in China and Turkish companies in China.

About prosperity and tranquility of China the words which Turkish Foreign Minister Çavuşoğlu said is suggestive: "We take China's security as our security," "We absolutely will not allow in Turkey any activities targeting or opposing China. Additionally, we will take measures to eliminate any media reports targeting China."⁵

Turkey and Central Asian Countries

In his article Fidan mentions that: A common historical heritage between Turkey and Central Asia is a great motive for building good relations. Common history, language, religion, tradition and lifestyle have engendered potential areas for facilitating bilateral and multilateral relations. On the other hand, common problems have created crucial motivation for regional integrative schemes. Among these common problems are consolidating the institutions of democracy and rule of law, human rights, minority rights and free market economy. Besides disadvantages, the rich natural resources of the regions constitute importance for integrating into the world energy markets with a potential for rapid economic development in the region.⁶

¹ MA Lirong, Sino-Turkish Cultural Ties under the Framework of Silk Road Strategy <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/19370679.2014.12023242> Erişim: 10.11.2018

² <http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/merkez/ipek-yolu-projesi-turkiyede-cinli-ogrenci-sayi-40977317> Erişim: 10.11.2018

³ <https://www.ahaber.com.tr/ekonomi/2018/06/29/turkiyedeki-cinli-sirket-sayisi-1000i-buldu>. Erişim: 12.11.2018

⁴ <https://www.turkinfo.nl/haber/turkiyede-yasayan-yabanci-sayisi-650-bin-kisiyige-13956/> Erişim: 10.11.2018

⁵ <https://www.the-american-interest.com/2017/08/03/turkey-china-security/> Erişim: 10.11.2018

⁶ Hakan Fidan (2010), *Turkish foreign policy towards Central Asia*, Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 12:1, 109-121,

At the web site of the Foreign Service of the Republic of Turkey, Turkish - Central Asian relations summarized as follows:

"Central Asia is a strategically important region for ensuring the security and stability of the Euro-Atlantic region. Its energy resources are vital for global energy security and it is a major hub for gas and oil pipelines as well as trade corridors.

In their 25 years of independence, the Central Asian Republics have made substantial progress in many areas, particularly in solidifying their sovereignty, institutionalizing their state-building structures and elevating their level of integration with the world.

Turkey is the first country to have recognized the independence of the Central Asian countries in 1991. Common historical, linguistic and cultural ties, Turkey has sought to increase engagement with Central Asia on a broad range of issues. In this respect, the High Level Strategic Cooperation Council mechanisms that Turkey has established with Kazakhstan and Kyrgyzstan and the Cooperation Council with Tajikistan provide a useful basis to further our relations.

Turkey's economic relations with the Central Asian Republics have developed rapidly, and significant progress has been achieved in the fields of trade, transportation and communications. The Turkish Cooperation and Development Agency (TIKA) was established in order to provide technical assistance to these countries and has been operating successfully in close cooperation with the local authorities in the region.

Turkey's trade volume with the countries of the region was about 7 billion USD by the year 2016 and the total investments of Turkish companies in the region exceeded 13 billion USD as of December 2017. The total value of projects realized by Turkish contracting companies in the region has reached a level of around 86 billion USD. Nearly 4 thousand Turkish companies have been operating on the ground.

Relations have also developed in the areas of culture and education. The International Organization of Turkic Culture (TURKSOY) was established in 1993 for the purpose of protecting the Turkic culture, art,

language and historical heritage; introducing these values to the world and transferring them to the younger generations.

Turkey pioneered the process of "The Summits of Turkic Speaking Countries' Heads of States", held since 1992 in order to increase solidarity between the Turkic Speaking Countries and to create new cooperation opportunities among them. This process has acquired an institutional structure through the Nakhichevan Treaty regarding the Establishment of the Cooperation Council of Turkic Speaking States (Turkic Council) signed on 3 October 2009. The Secretariat of the Council was established in Istanbul. Turkic Council continues its activities in every field and every level with close cooperation of member countries".⁷

Thomas Wheeler notice that some scholars mentioned that the Turkish Government's current policy towards Central Asia contains five central components:

- "1. Developing bilateral and multilateral cooperation in the fields of energy, economy, commerce, culture, society, politics, etc.*
- 2. Assisting them to find a peaceful solution to the frozen regional conflicts.*
- 3. Serving as an energy terminal.*
- 4. Providing assistance to the regional states in their nation- and state-building processes.*
- 5. Helping them develop and maintain close relations with the other countries." ⁸*

Conclusion

1. Turkey has a historical and cultural ties with China and Central Asia, Balkans and Europe.
2. Not only geographical but also cultural aspect, Turkey is a bridge between East and West.
3. More than 4 million Turkish citizens live in Europe and they have strong economic ties and trade network with European

⁷ http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-relations-with-central-asian-republics.en.mfa Erişim: 10.11.2018

⁸ <https://www.files.ethz.ch/isn/172943/turkeys-role-and-interests-in-central-asia.pdf> Erişim: 10.11.2018

countries and companies. This network can be integrated with the China and Central Asia.

4. There is not any panturkist threat from Turkey towards China and Central Asia. Attempting to establish cultural or economic collaborations between Turkey and cognates living in Central Asia or China should not be thought as a panturkist action.
5. Uyghurs of China should be considered as a bridge between Central Asia, China and Turkey. Over 400,000 Uyghurs live in Turkey⁹ so their prosperity and weal have a natural effect on the multilateral relations.
6. Turkey suffers from extremism, radicalism and separatist terrorism so could be a good partner for war on terrorism.
7. In the first quarter of 20th century with the leadership of Mustafa Kemal Atatürk Turkey broke her economic and political chains and gained undeniable position in her region. In current century Turkey became one of the biggest economies in the world. With her experiences Turkey could be a mediator between East and West on economic, politic, cultural and military aspects

BIBLIOGRAPHY

Hakan Fidan (2010), *Turkish foreign policy towards Central Asia*, Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 12:1, 109-121, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/19448950903507560> Erişim: 10.11.2018

GUO Changgang, <http://www.mei.edu/publications/turkey-increasing-interest-chinese-academia> Erişim:10.11.2018

MA Lirong, Sino-Turkish Cultural Ties under the Framework of Silk Road Strategy, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/19370679.2014.12023242> Erişim: 10.11.2018

<http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/merkez/ipek-yolu-projesi-turkiyede-cinli-ogrenci-sayi-40977317> Erişim: 10.11.2018

<https://www.ahaber.com.tr/ekonomi/2018/06/29/turkiyedeki-cinli-sirket-sayisi-1000i-buldu> Erişim:12.11.2018

⁹ GUO Changgang, <http://www.mei.edu/publications/turkey-increasing-interest-chinese-academia> Erişim: 10.11.2018

Dünder, From Cultural Diversity to Cultural Affinity: Turkey As A Mediator..

<https://www.turkinfo.nl/haber/turkiyede-yasayan-yabanci-sayisi-650-bin-kisiyi-gecti/13956/> Erişim: 10.11.2018

<https://www.the-american-interest.com/2017/08/03/turkey-china-security/> Erişim:10.11.2018

http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-relations-with-central-asian-republics.en.mfa Erişim:10.11.2018

<https://www.files.ethz.ch/isn/172943/turkeys-role-and-interests-in-central-asia.pdf> Erişim:10.11.2018

Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights Watch and Amnesty International

Habibe KARA*

Abstract: China as a rising global power has realized a rapid modernization and significant economic, social and political changes in the last four decades. However, its development in the field of human rights has not been at an equal rate. While fundamental human rights principles have been explicitly identified in the Constitution, the Chinese government has failed to implement those principles. In this article, China's human rights record during the leadership of Xi has been examined from the perspective of international human rights organisations, namely Human Rights Watch (HRW) and Amnesty International (AI) by addressing their reports and news. In this context, the article reveals that although Xi Jinping has made some reforms, he has been seriously criticised by human rights organisations regarding his suppressing policies on right to liberty and security, freedom of expression, freedom of thought, conscience and religion, and human rights violations in Tibet and Xinjiang. It has been also argued that he has adopted discriminative and repressive policies regarding the ethnic minorities in the country to assure stability and security. Therefore, the human rights situation in China is incompatible with both the Constitution and international conventions which China is party to.

Key Words: China, Xi Jinping, Human rights, Human Rights Watch, Amnesty International, freedom of expression, minority rights

İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Af Örgütü Perspektifinden Xi Jinping Döneminde Çin'de İnsan Hakları

Öz: Yükselen bir küresel güç olarak Çin, son 40 yılda hızlı bir modernleşme ve önemli ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlere sahne olmuştur. Öte yandan, Çin, insan hakları alanında, eşit oranda bir gelişme gösterememiştir. Her ne kadar temel insan hakları ilkeleri,

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanı, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, E-posta: habibeekara@hotmail.com. Gönderim Tarihi: 12.08.2018, Kabul Tarihi: 20.10.2017

Anayasa'da açıkça tanımlanmış olsa da Çin Hükümeti bu ilkeleri uygulamada başarısız olmuştur. Bu makalede, Xi liderliğindeki Çin'in insan hakları sicili, İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) ve Uluslararası Af Örgütü (AI)'nün rapor ve haberleri incelenerek, adı geçen örgütlerin bakış açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda, makalede, Xi Jinping'in bazı reformlar gerçekleştirmiş olmasına rağmen, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, ifade özgürlüğü, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü üzerindeki baskıcı politikaları ve Tibet ve Sincan'daki insan hakları ihlalleri nedeniyle, insan hakları örgütleri tarafından ağır bir şekilde eleştirildiğini ortaya konmaktadır. İnsan hakları örgütleri tarafından, ayrıca, Çin Hükümeti'nin güvenlik ve istikrar sağlamak amacıyla, ülkedeki etnik azınlıklara yönelik olarak ayrımcı ve baskıcı politikalar izlediği savunulmakta, böylelikle Çin'deki insan hakları durumunun ne Çin Anayasası ile ne de Çin'in taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle bağdaşmadığı ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Xi Jinping, insan hakları, İnsan Hakları İzleme Örgütü, Uluslararası Af Örgütü, ifade özgürlüğü, azınlık hakları

Introduction

The People's Republic of China has witnessed a rapid modernization and remarkable economic, social and political changes in the last four decades. During this era, China has emerged as a rising global power. On the other hand, its development in human rights policy has not been at an equal rate. Although the fundamental rights have been guaranteed by the Constitution in the Chapter II titled "The Fundamental Rights and Duties of Citizens" including equality before the law, right to liberty and security, freedom of speech, of press, of assembly, and of religious belief, there have been problems in practice. In connection with its rising economic power and political position in the world, the human rights practises have led to criticism towards China both internationally and domestically. (Teng, 2009: i)

Xi Jinping was elected as the General Secretary of the Communist Party of China (CPC) on 15 November 2012. Then he came to power as the President of the People's Republic of China on 14 March 2013 at the First Session of the 12th National People's Congress. Following his accession to power, Xi credited with the

slogan “Chinese Dream”, a set of personal and national ideals for the advancement of Chinese society (Forbes, 2018), has proposed several reforms regarding human rights policies, particularly, reforms on Re-education Through Labor (RTL) system, which is one of the issues of concern in China, and investigations on corruption and organised crime. Despite his reform policies, international human rights organisations have continued to criticize the new leader due to great restrictions on fundamental rights and freedoms, especially restrictions on right to liberty and security, freedom of expression, freedom of thought, conscience and religion, and human rights violations in Tibet and Xinjiang.

This article examines human rights situation in China in the last five years in Xi Jinping era from the perspective of international human rights organisations, namely Human Rights Watch (HRW) and Amnesty International (AI), the two of the most influential non-governmental organizations working in the field of human rights. In this regard, firstly, human rights policies of China in general are mentioned. Next, the specific human rights issues are addressed within the context of HRW and AI’s reports and news. Thus, the situation of human rights defenders, restrictions on freedom of expression, arbitrary detentions and torture and ill-treatment, and human rights violations in Tibet and Xinjiang are considered. Finally, the conclusion evaluates the situation in China and to predict what is to come for this issue.

Human Rights Policies Of China

China has been a party to the wide range of United Nations (UN) human rights treaties, namely a party to 26 international human rights treaties and their related protocols (UNGA- Human Rights Council, 2018/1:4). China has ratified six of nine UN treaties except for Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and International Covenant on Civil and Political Rights, which is signed on 5 October 1998 but not yet ratified (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (OHCHR), 2018).

It has also released three National Human Rights of Action Plans which have covered the periods of 2009-2010, 2012-2015, and currently 2016-2020. In the second Action Plan for the period of 2012-2015, the government has explicitly declared that China would fulfil its obligations to international human rights conventions in order to protect and promote human rights. It has also accepted the universality of human rights, however by upholding “*proceeding from China's national conditions and new realities to advance the development of its human rights cause on a practical basis.*” Likewise, the Action Plan has set up numerous objectives including providing comprehensive protection to citizens' economic, social and cultural rights, effective protection to the citizens' civil and political rights, full protection to the lawful rights of ethnic minorities, conducting extensive education and actively participating in international exchanges and cooperation on human rights during 2012-2015 period (National Human Rights Action Plan of China (2012-2015), 2012). In September 2016, the Government has adopted the third National Plan and set up a joint meeting mechanism for the Plan, which is charged with the formulation, implementation and evaluation of the Plan, with cooperation of 50 government departments, universities, research institutions and civil society organizations. (UNGA- Human Rights Council, 2018/1: 5) The same principles as the Second National Plan have been repeated in the latter Plan, with an emphasis on “*upholding socialism with Chinese characteristics*”, and “*fully implementing the guiding principles of the 18th National Congress of the Communist Party of China*”. The current Action Plan for the period of 2016-2020 has stated that the government has enhanced the protection of human rights, people's living standards, strengthened their economic, cultural rights and guaranteed their civil and political rights, as well. It has also stated the problems. According to the government:

“The rule of law in safeguarding human rights needs to be further promoted and more efforts are required to realize higher levels of human rights protection.” (National Human Rights Action Plan of China (2016-2020), 2016)

Furthermore, the 19th National Congress of the CPC has declared that “*socialism with Chinese characteristics has entered a new*

Kara, Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights...

era" (National Congress of the Communist Party of China, 2017). It has been presented that with the major change in China's historical position, human rights in China has also entered a new era of socialism with Chinese characteristic by Li Junru, who is the Vice President of the Party School of the CPC Central Committee (Junru, 2017: 1).

In August 2018, China's National Report submitted to the UN General Assembly in the context of Universal Periodic Review by Human Rights Council has been published. In the report, it is emphasized once again that China has not believed there is a single way or a universal road for the protection and promotion of human rights in the world and again underlined the road of developing human rights with Chinese characteristics." (UNGA- Human Rights Council, 2018/1: 2)

The main Chinese characteristic for protection and promotion of human rights has been the emphasis on the prioritization of socio-economic rights and development. Both National Reports and the statements of Chinese officials have demonstrated that the Xi Administration has considered the realization of the people's rights to subsistence and development as its top priority (Ibid., p.7). According to Sceats and Breslin, the key features of China's official conception of human rights are clear prioritization of socio-economic rights, a development paradigm, and focus on the rights of the many or mainly state, and stability as a precondition for the enjoyment of rights (Sceats-Shaun, 2012: 7-9; Yunlong, 2014). The statements of President Xi Jinping have also proven these features. In its "Congratulatory Message to the "South-South Human Rights Forum" on 13 December 2017, he stated:

"Following a people-centered development philosophy, the Communist Party of China (CPC) and the Chinese government have all along placed people's interests above all else, and worked hard to meet people's desire for a better life and improve respect for and protection of the fundamental rights of the Chinese people. (...) (The Permanent Mission of the People's Republic of China to the UN, 2018)

In addition to the importance given to socio-economic rights, both National Plan and National Report have also guaranteed political and civil rights of people, rule of law and the basic principles of international law. In this context, they have addressed legislative and institutional safeguards for human rights, particularly strengthening judicial safeguards, human rights education, participation of non-governmental organizations, academic institutions and media, safeguarding the rights to life and to liberty of person, voting rights, political participation, prohibition of torture, the right to fair adjudication, freedom of religious belief, of expression and press, and rights of women, children, disabled persons and ethnic minorities. The National Report has stated that:

“China is implementing the five-sphere integrated plan to promote coordinated economic, political, cultural, social and ecological development, the four-pronged comprehensive strategy to make comprehensive moves to finish building a moderately prosperous society in all respects, deepen reform, advance law-based governance, and strengthen Party self-governance.” (UNGA-Human Rights Council, 2018/1: 18)

The difficulties and challenges faced by China and future objectives to overcome those challenges have also been addressed in the report. Within this framework, it has been stated that some salient problems arising from unbalanced and inadequate development have not still been arrived a solution and the quality and efficiency of its development have needed to increase. The other areas requiring improvement and policy reforms have been law-based governance, the judicial system and impartiality, formalism and bureaucratism, malpractice and corruption (Ibid.). In the National Report, Chinese government has promised to expand political participation of people through free and democratic elections, to promote human rights and rule of law and to expedite the development of ethnic minorities, while it fights against discrimination on the ground of gender, ethnicity, age and disability (Ibid.).

The Action Plans, National Reports and statements of government officials have addressed the main issues for the

protection and promotion of human rights. However, they have been criticized, as they are hortative and symbolic official documents which have been prepared to quell the criticism of international community and reaction of citizens, who have progressively demanded their rights and freedom. They have also seen as a tool of the government to identify and take under control the scope and meaning of human rights in China (Teng, 2009: i).

Although the Constitution and Action Plans have guaranteed the fundamental human rights and freedoms, it has been argued by the human rights NGOs that the Xi administration has maintained the broad human rights violations in China. In this context, human rights issues addressed by HRW and AI reports in particular the situation of human rights defenders, restrictions on freedom of expression, arbitrary arrests and detentions, torture and ill-treatment, human rights violations in Tibet and Xinjiang Uyghur Autonomous Region will be examined in the next part of the article.

Human Rights Situation In China In The Context Of HRW And AI Reports

HRW and AI have reported human rights situation in China during the Xi Jinping's leadership. According to their reports and news, during this period the government has extended its restrictions on human rights. Chinese government has silenced civil society, human rights defenders, lawyers, journalists and all kind of peaceful criticisms against the government, since Xi came into power five years ago (Human Rights Watch, 2017/1). In January 2018, Sophie Richardson, the China director of HRW has stated that *"Chinese authorities are leaving no stone unturned in their cruel campaign against peaceful human rights activism"* (Human Rights Watch, 2018/1). President Xi has adopted *"stability maintenance"* policy *"to ensure that nothing unexpected happens and nobody challenges its rule"*, meaning the government's suppression on fundamental rights and rule of law (Human Rights Watch, 2017/1).

From HRW's perspective, Xi Jinping has made an effort to erase the term limits for presidents from the Constitution in order to remain in power. It has emphasized that this change will lead to potentially destructive results for human rights in China. (Human

Kara, Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights...

Rights Watch, 2018/2). In March 2018, HRW has submitted the UN Universal Periodic Review (UPR) of China. In its submission, it has stated:

“Since President Xi Jinping took office in March 2013, China’s government has tightened its control over society and stepped up its campaign against independent activists, lawyers and others deemed a threat to the Chinese Communist Party. The death of Nobel Peace Prize laureate Liu Xiaobo in a hospital while under heavy guard in July 2017, highlighted the authorities’ deepening contempt for fundamental human rights. China’s deteriorating rights record is also being felt beyond its borders as it seeks to undermine international human rights institutions” (Human Rights Watch, 2018/3).

Although the government accepted recommendations to ratify the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) to ensure freedom of expression and press, and promised to prevent torture and arbitrary detention, during its previous UPR, it has failed to implement these recommendations (Ibid.).

HRW and AI have also criticised the UN’s and European Union (EU)’s approach towards China. According to them, despite the deteriorating human rights record of China, the UN and EU have appraised China and Xi Jinping due to his recent re-election, by putting Chinese leaders over its people (Human Rights Watch, 2018/4). They have evaluated China’s resolution on “Promoting the International Human Rights Cause through Win-Win Cooperation” in March 2018 at United Nations Human Rights Council in Geneva, as an attempt for the world to believe it is a model regarding human rights. HRW has also accused China of “*focusing only on intergovernmental dialogue and cooperation, rather than actual human rights violations or accountability for those*” (Human Rights Watch, 2018/5). In this regard, HRW has called the UN upon taking action regarding the human rights abuses in China and “*ensuring effective outcomes, placing victims first*” (Human Rights Watch, 2018/3). In addition, regarding the EU- China relationship, human rights NGOs including AI and HRW have sent a Joint Letter to European Commission President Juncker and European Council President

Kara, Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights...

Tusk. The NGOs have urged EU leaders to take an action for releasing of human rights defenders and lawyers. They have also called the EU and its member states for identifying human rights violations in China. (Human Rights Watch, 2018/6).

A. The Situation of Human Rights Defenders

From the HRW and AI's point of view, the situation of human rights defenders has been one the most alarming issues during the Xi administration. These NGOs have reported that human rights activists, lawyers and journalists have faced a surge in reprisals under Xi administration, at times enduring arbitrary detention, enforced disappearance, politicized prosecutions, torture, harassment and violence by authorities (Amnesty International, 2016: 117; Human Rights Watch, 2016/3: 177)

Between 2013 and 2018, the authorities have maintained politically motivated prosecutions of human rights defenders and lawyers (Human Rights Watch, 2017/2: 139). According to reports, during the Xi era, human rights defenders have mainly charged with *"subverting state power"*, or *"inciting subversion of state power"*, *"picking quarrels and provoking trouble"* or *"disclosing state secrets"* and *"gathering crowds to disturb public order"* (Amnesty International, 2017: 119; Human Rights Watch, 2017/3: 188). Most of them have been held in *"residential surveillance in a designated location"* which is a system that allows the police to detain people up to six months without any jurisdiction. In addition, family members of the defenders have also been subjected to police investigation, harassment and restriction of their freedom of movement (Amnesty International, 2016: 117). Furthermore, when human rights lawyers refused to be part of politicized review process, they have faced numerous sanctions. For instance, in February 2018, human rights lawyer Sui Muqing's license had been stripped off on the grounds of violating *"courtroom etiquette"* and the registration of the Wutian Law Firm had been cancelled due to firm's refusal to participate in a politicized review process (Human Rights Watch, 2018/7).

One of the events which had a broad repercussion in international reports and press has been the death of Nobel Prize

Kara, Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights...

laureate Liu Xiabo in custody due to liver cancer in July 2017, after serving nine years of his eleven years prison sentence for “*inciting supervision*” (Amnesty International, 2018/1: 126). According to HRW,

“During his hospitalization, authorities isolated Liu and his wife, Liu Xia, from family and supporters, and denied Liu’s request to seek treatment outside the country. Since Liu’s death, authorities have forcibly disappeared Liu Xia. The government also harassed and detained a group of Liu’s supporters for commemorating his death.” (Human Rights Watch, 2017/2: 139).

Liu Xia, Liu Xiabo’s wife, has also been held under house arrested since 2010. According to AI, she had been monitored by security officials and had only been allowed to talk to her closest friends by phone in limited circumstances. Including AI and HRW, several NGOs, and also the UN have called the government for releasing Liu Xia. Finally, Liu Xia has released in July 2018, nearly after one year her husband Liu Xiaobo’s death (Amnesty International, 2018/2). The Chinese government has allowed Liu Xia to board a plane to Germany as a result of Germany’s sustained pressure for her release. HRW has stated that “*the release of Liu Xia shows that when concerned governments have pushed hard enough, Beijing will back down*” (Human Rights Watch, 2018/8).

According to HRW and AI, under Xi’s leadership, China has continued and even expanded its suppression of the peaceful protests. The government has denied the democratic demands of the protesters and intensified its ideological control by attacking civil society groups and imprisoning human rights defenders. For instance, HRW reported that the government has censored to discuss the Tiananmen Massacre in 1989 and human rights activists who gathered for commemorating the Tiananmen Massacre in 1989 have been persecuted and imprisoned. (Human Rights Watch, 2018/9). Furthermore, it has been stated in the reports that China has tighten its oppression over the independent groups and foreigner human rights advocates. For instance, on 3 January 2016, a Swedish human rights activist, Peter Dahlin was detained by Chinese security agents and remained under detention for 23 days.

He has also forced to confess on television and finally deported from China (Human Rights Watch, 2017/3: 189). He argued that he was deprived from access to the embassy, even access to the sunlight and subjected to a lie-detection machine (The Guardian, 2017).

Finally, HRW has also reported that the government has attempted to suppress the independent human rights news websites including Civil Rights and Livelihood Watch and 64 Tianwang, through the jailing of their founders (Human Rights Watch, 2017/2: 140). As another example, Zhen Jianghua, who is the executive director of the Human Rights Campaign in China, or Quanli Yundong, an online platform publishing information on detentions of human rights defenders, torture, and other abuses and also founder of ATGWF.org providing information and services to access the global internet without censorship has been held in solitary confinement since September 2017. HRW has reported that on 30 March 2018, Zhen has been formally arrested with the charge inciting subversion. However, he has not been allowed to see his lawyer or family members, due to “national security” concerns. (Human Rights Watch, 2018/10).

Therefore, according to the HRW and Amnesty International, China has a very negative record in terms of the situation of human rights activists.

B. Restrictions on Freedom of Expression

Freedom of expression and freedom of press have been the other fields in which a great deal of human rights violations occurred in China between 2013 and 2018. According to 2018 World Press Freedom Index, in terms of press freedom, China was on the 176th rank out of 180 countries, which has put it on “very bad (black)” category (2018 World Press Freedom Index, 2018).

During the Xi government, measures on freedom of expression has been more tightened and it has been violated by the government’s restrictions and censorship on media. The CPC established a “coordinate internet security group” in 2013, whose duty was to fight against “ideological penetration from foreign hostile forces” (Amnesty International, 2015: 109). Furthermore, in

Kara, Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights...

2015, Chinese military declared the internet as a “battlefield” to fight against “Western hostile forces” by stating that

"the Internet has grown into an ideological battlefield, and whoever controls the tool will win the war,", *"Western hostile forces along with a small number of Chinese 'ideological traitors', have maliciously attacked the Communist Party of China, and smeared our founding leaders and heroes, with the help of the Internet"* (Xinhuanet, 2015/1).

HRW has asserted that since 2010, the Chinese government has expanded the restrictions on human rights and freedom of expression. Those restrictions and censorship requirements have been even intensified during Xi Jinping Presidency in order to bring the media under ideological control of the Party.

HRW has identified 2016 as the hardest year for freedom of press and expression. It has addressed that in February 2016, President Xi carried out visits to top three media companies. During the visits, he asked them to promise absolute loyalty to the CPC. After his visits, some journalists have been fired from these media outlets, because of their critical views (Human Rights Watch, 2017/3: 191). Similarly, in 2017 the Chinese government shut down of numerous social media accounts, urged to internet companies to “actively promote socialist core values”. It has enacted strict regulations such as requiring “real-name registration, disabling people from protecting their identities if they engaged in disfavoured speech” (Human Rights Watch, 2018/11).

As HRW has reported: “The government has significantly broadened mass surveillance efforts using big data and artificial intelligence-driven technology across China, particularly in the minority region of Xinjiang. The government also recently enacted laws that impose new requirements on companies to facilitate online surveillance. The Cybersecurity Law requires certain technology companies to retain, store, and disclose user data inside China and monitor and report “network security incidents.” Other new rules require app providers to keep user logs for 60 days to reduce the spread of “illegal information.” Under Chinese law, “security incidents” and “illegal information” are often defined broadly to encompass peaceful criticism of the government.” (Ibid.)

HRW has also reported that social media services have to store all personal data inside China to the end that security forces can easily reach those data when deemed necessary. For instance, the government has used those data in investigations of individuals who criticized the CPC (Human Rights Watch, 2018/12). In accordance with these policies, thousands of websites and social media services including Facebook, Instagram and Twitter has been blocked in China (Amnesty International, 2018/1: 127). China's Great Firewall Internet filtering system has served to block websites and search engines, including Google, as well.

Due to unreliable human rights and cybersecurity atmosphere, Google withdrew from China in 2010. However, on 1 August 2018, The Intercept, an online news agency, reported that Google has been planning to launch a censored version of its search engine, code-named Dragonfly, which will be in concordance with Chinese censorship rules, for the purpose of re-entering the Chinese market (The Intercept, 2018; Amnesty International, 2018/3). Patrick Poon, who is China Researcher at Amnesty International has argued that if Google has deferred to strict censorship rules of Chinese government in order to be allowed market access, it would be a dark day in terms of internet freedom (Amnesty International, 2018/3). On 3 August, six the U.S Senators has sent a joint letter to Sundar Pichai, Chief Executive Officer of Google, and stated that if the reported plan was true, it is *"deeply troubling and risks making Google complicit in human rights abuses related to China's rigorous censorship regime."* The senators have considered forcing Google to comply with censorship rules as a coup for Chinese government and Communist Party. They have also argued that this plan has set *"a worrying precedent for other companies seeking to business in China without compromising their core values"* (Letter to Mr. Pichai - Censorship in China, 2018). On 28 August, 14 human rights organisations, including AI and HRW, also sent an open letter to Pichai and requested Google to answer basic questions about the Dragonfly Project and called on Google to cancel the plan (China: Open Letter to Google on Reported Plans to Launch a Censored Search Engine in China, 2018).

In addition, HRW has also reported based on eye witnesses' reports that since early November 2018, Xi's government has been targeting Twitter users in China by detaining and forcing them to delete their tweets which are not complied with its censorship policy or to close their accounts (Human Rights Watch, 2018/13).

The Chinese government has also adopted several regulations to limit the access to circumvention tools. They have been declared as unlawful, unless there has been no pre-approval of the Ministry (Human Rights Watch, 2017/2: 142). The criminal law has been used to restrict the freedom of expression. As noted above, several owners of human rights websites have been arbitrarily arrested and detained.

Academic freedom has been another area which was affected by the restrictions. HRW has claimed that in January 2017, the staff working at Sun Yatsen University have been forbidden to make negative comments about the CPC. Following the report of the CPC's Central Commission for Discipline Inspection, several professors have been dismissed from their job, since they criticized the party and Xi administration on social media (Ibid.) Therefore, there has always been an emphasis on "core socialist values", and the different views which are seen as a threat to these values have faced a great number of suppression. Those who had "dangerous opinions" have been labelled as traitors and faced with numerous arbitrary detentions and even torture to confess their crimes.

In addition to HRW and AI, several the UN bodies have also stated their concerns about restrictions on freedom of expression and the situation of human rights defenders. While the Committee on Economic, Social and Cultural Rights has called on China to take precautions to eliminate restrictions on freedom of expression and information in order to provide the people to participate in social and cultural life, UNESCO has pointed out that freedom of expression was effected by the national monopoly of the telecommunications industry and of Internet companies, including search engines and social media (UNGA- Human Rights Council, 2018/2: 5).

C. Arbitrary Detentions and Torture/Treatment

Arbitrary detentions and torture in detention have been one of the most systemic abuses of the right to liberty and security in China. Although there have been some improvements in Chinese domestic law regarding prohibition of torture, they have been insufficient to prevent torture in practice (Pignuolo, 2015: 160). This systemic problem has remained an issue of concern during the new Chinese leadership, as well. Although Xi Jinping has made some important reforms, soon after he came to power, such as abolishing of "Re-education Through Labour (RTL)" system, which was the one of the main arbitrary detention tool in 2013, the system has been replaced by other administrative arbitrary detention tools such as "Legal Education Centres" and "black jails" (Amnesty International, 2015: 108).

In 2012, Xi Jinping has started a fight against corruption. He has stated:

"[And] there are also many pressing problems within the Party that need to be resolved, particularly corruption, being divorced from the people, going through formalities and bureaucratism caused by some Party officials. The whole Party must stay on full alert." (Xinhuanet, 2016/1).

The head of the CPC Central Committee for Discipline Inspection (CCDI), Wang Qishan, has expressed that *"more than one million people have been punished for violating CPC and government rules since November 2012. In total, 222 centrally administered officials have been investigated, with 212 receiving disciplinary punishment"* (Ibid.). Regarding corruption investigations, one of the most dangerous detention tools has been "the Shuanggui System" of the Chinese Communist Party. HRW has defined the Shuanggui system as follows:

"The shuanggui system, which functions beyond the reach of China's criminal justice system, gives the CCDI the authority to summon any of the Communist Party's 88 million members to account for allegedly ill-gotten gains at a "designated location at a designated time." (Human Rights Watch, 2016/1: 1).

The system has led to very serious human rights violations such as no access to lawyer, no contact with family members and outside world, torture and ill-treatment in detention. On the other hand, in March 2018, National People's Congress has enacted a new legislation, the Supervision Law. Under the new system, named "liuzhi" and replacing "shuanggui", supervision bodies have been allowed to arbitrarily detain CPC members and public-sector personnel including judges and academicians up to six months without charge or legal process, AI reported. It has been considered as a systemic threat to human rights by the human rights organisations (Amnesty International, 2018/4). The current example of "liuzhi" system has been the detention of Meng Hongwei, the president of Interpol, and China's vice-minister for public security. Days after his disappearance, Chinese government has announced a statement that he is being investigated by China's National Supervisory Commission for suspected violations of laws, and corruption. (Xinhuanet, 2018) But officials has not given any information about his location. (Human Rights Watch, 2018/14).

Apart from fighting against corruption, the Chinese government has also lunched a "strike at mafia forces", as a part of its policy of struggling with organised crime. However, similar to "shuanggui system", this campaign has led to human rights abuses and violations as well. (Human Rights Watch, 2018/15).

Finally, the UN Committee against Torture has also stated several concerns regarding China. For instance, in its "Concluding observations on the fifth periodic report of China" published in 2016, it has pointed out great concerns on some issues such as prolonged pre-trial detention, restrictions to the rights to access a lawyer, deaths in custody and prompt medical treatment in detention, and coerced confessions and exclusionary procedures. The Committee has called on the Chinese government to take necessary measures to prevent torture and ill-treatment (The United Nations Committee Against Torture, 2016). It has also reiterated its recommendations on a legislation covering a comprehensive definition of torture complying with the Convention against Torture. It has also recommended China to reduce the 37-day maximum period of police custody (UNGA- Human Rights Council, 2018/2: 4).

However, as stated above, the international NGOs working in the field of human rights have criticised the approach of the UN and especially the UN Secretary General, since he has not put any emphasis on human rights situation of China.

D. Human Rights Violations in Xinjiang Uyghur Autonomous Region

The situation in Xinjiang Uyghur Autonomous Region has been one of the most significant problems in China's human rights record. During the Xi administration, under the name of fighting against terrorism; discrimination, arbitrary detentions and torture, restrictions on the freedom of religion and belief and expression, and unfair and politically motivated judicial system have been the main characteristic of the China's policy towards the Uyghurs. According to the Amnesty International, Uyghurs have faced a pervasive discrimination in "employment, education, housing and curtailed religious freedom, as well as political marginalization" (Amnesty International, 2015), by restraining religious practices and banning Muslim names, wearing burkas, having an "abnormal" beard and forcibly relocating the Uyghurs.

The Chinese government has launched a policy namely "fight against three evils, which are terrorism, separatism and extremism". On a number of occasions, President Xi has emphasized this policy. For instance, during the Summit of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) in Astana, in 2017, he has expressed that "*Without security, there will be no development to speak of. Recent acts of terrorism in this region show that the fight against the three forces remains a long and arduous task*" and proposed to establish a defence security forum and a three-year cooperation program between member states of SCO. (China Daily, 2017). On the other hand, in HRW's point of view, China has justified the ethnic discrimination and a growing religious and cultural repression in the name of the counterterrorism and an atmosphere of fear has run rampant and led to increasing of polarization based on ethnicity (Human Rights Watch, 2014: 330).

One of the main campaigns carried out by the government has been a predictive policing program which is based on big data

collection and analysis in Xinjiang. HRW has stated that the government has collected “DNA samples, fingerprints, iris scans, and blood types of all residents in the region between the age of 12 and 65” through a free annual physical exams program, “Physicals for All” and this has meant the expansion of previous government efforts to collect biodata in the region (Human Rights Watch, 2017/4).

Another campaign of the government violated basic human rights has been “home stays” program. According to the HRW, Chinese authorities have imposed “home stays” on families in Xinjiang, as a part of “Strike Hard” campaign. In this program, Chinese officials have carried out visits to families’ home in Xinjiang at least five days every two months. During their visits, they have collected data about family members, including their religion and belief, and political or philosophical opinions. Furthermore, they have also made propaganda for “Xi Jinping Thought”, the CPC’s Xinjiang policies, and dangers of “Pan-Islamism, pan-Turkism and Pan-Kazakhism” (Human Rights Watch, 2018/16).

The opposition in Xinjiang has manifested itself both in a peaceful and violent way. The several bombing attacks had occurred in the region and the Chinese government has adopted a year-long crackdown, which expanded several times and “strike hard” campaign in Xinjiang, by accusing Uyghurs of carrying out the attacks. (Radio Free Asia (RFA), 2014). Within this framework, many Uyghurs has been arbitrarily detained and imprisoned without any fair trial, according to the HRW and AI reports (Human Rights Watch, 2016/2: 158; Amnesty International, 2015: 110). For instance, Ilham Tohti, who is a Uyghur economist and was awarded Martin Ennals Human Rights Award, has been accused of separatism and sentenced to life imprisonment. However, in AI and HRW’s point of view, these charges were baseless and he sentenced because of his critical of the Chinese government’s Xinjiang policy (Human Rights Watch, 2015: 158).

Within the framework of “Strike Hard Campaign against Violent Terrorism” launched in May 2014, Uyghurs have been held in pre-trial detention centres and prisons, including the formal ones and political education camps, which have no basis under Chine

Kara, Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights...

legislation, HRW reported (Human Rights Watch, 2018/17: 2). While Chinese officials have identified these camps as “*vocational education and employment training centres*”, human rights organisations have argued that these facilities have usually had poor conditions and many detainees have not exercised their rights and have been subjected torture and ill-treatment (Ibid.). In September 2018, HRW has published a new report titled “*Eradicating Ideological Viruses*” that presented “*new evidence of the Chinese government’s mass arbitrary detention, torture, and mistreatment, and the increasingly pervasive controls on daily life.*” According to the report, the number of Uyghurs who have been subjected to forced political indoctrination, restrictions on freedom of religion and movement and mass surveillance has reached to 13 million people, while one million of them have been held in detention centres, prisons or education camps. (Human Rights Watch, 2018/17: 2)

Furthermore, apart from detainees and people held in educational camps, Uyghurs have also been subjected to arbitrary arrest and mass surveillance outside of the camps, as well. People who have travelled abroad to work or study, especially to “26 sensitive” majority Muslim countries including Malaysia, Indonesia, Kazakhstan and Turkey, have become suspect (Ibid.).

In its briefing dated 24 September 2018, AI has asked Chinese authorities where Uyghurs who have been disappeared are and highlighted “*the anguish of people who have lost touch with relatives and friends inside the XUAR and who fear they have been detained*” (Amnesty International, 2018/5).

In addition to HRW’s and AI’s reports, Committee on the Elimination of Racial Discrimination’s “*Concluding Observations*” published on August 2018 has pointed out the similar concerns that human rights organizations have mentioned in their reports. It has raised concern over the absence of a comprehensive anti-discrimination law and broad and unclear definitions of terrorism and separatism, which could have the potential to criminalize peaceful civic and religious expression of ethno-religious minorities, including Muslim Uyghurs and Buddhist Tibetans (The UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD),

2018: 7). Besides, it has raised concern about incommunicado detention of Uyghurs for prolonged periods under the name of countering terrorism and extremism and mass surveillance and restrictions on movement and language education of ethnic Uyghurs. CERD has recommended China its existing relevant laws, regulations, and practices in order to ensure effective mechanisms and protect ethnic minorities' rights including Uyghurs and Tibetans. (Ibid.)

The Committee has recommended China to stop the practice of detaining individuals who have not been lawfully charged, to carry out impartial investigations into all allegations of racial, ethnic and ethno-religious profiling, to eliminate travel restrictions that disproportionately affect members of ethnic minorities; and to provide the number of people involuntarily held in all extra-legal detention facilities in Xinjiang (Ibid.)

According to the reports and statements of organizations working in the field of human rights, while the government's security concern has been reasonable, its repressive minority policies to solve the security problem has even worsen the situation in Xinjiang (Human Rights Watch, 2015: 158). Human rights violation in Xinjiang and disregarding the Uyghurs' rights have more directed Uyghurs to acts of violence and resulted in a security predicament of extremism and terrorism (Aktas, 2015: 143).

E. Human Rights Violations in Tibet Autonomous Region

The reports of HRW and AI regarding China's human rights records in Tibet have also drawn a negative image similar to the Xinjiang case. The situation in the Tibet has reached a perturbative dimension during the Xi Administration. Like Uyghurs, Tibetans have been suppressed by the government regarding their political, cultural, religious and economic rights. The main argument of the government to justify the human rights violations in Tibet has been the fight against separatism (Human Rights Watch, 2014: 328) as in the case of Uyghur. The Xi Administration has adopted a White Paper on Tibet in April 2015 by eulogising its development path and *denouncing the "middle way" advocated by the Dalai Lama*. The

government has accused of the Dalai Group being ill-intentioned and temporiser. (Xinhuanet, 2015/2).

One of the most worrisome issues in Tibet has been the systemic arbitrary detention and torture. China's Tibet policy has led to several protests during the Xi era. However, these protests have been suppressed with the use disproportionate force by security officials including tear gas and gunshots (Amnesty International, 2016: 121).

For instance, Tashi Wangchuk, who is a Tibetan language rights defender has been prosecuted and held in a secret detention centre in January 2016 without any notification to his family for security purposes. Although the existence of many attempts for release of Wangchuk including statements and recommendations of UN experts, and international organizations, he has imprisoned to 5 years charging with "inciting separatism" on 22 May 2018 (Human Rights Watch, 2018/18; Human Rights Watch, 2018/19).

Furthermore, in accordance with an anti-mafia campaign which was carried by the Chinese government and allegedly targeted political opponents and civil society organisations, in February 2018, China's Public Security Bureau in the Tibet Autonomous Region published a notification alerting the public to underworld forces and declaring "*even traditional forms of social action, including local mediation of community or family disputes by lamas or other traditional authority figures*" to be illegal (Human Rights Watch, 2018/20: 1). In July 2018, HRW published a report titled "Illegal Organizations': China's Crackdown on Tibetan Social Groups" and detailed the new policy and efforts of the CPC to wipe out "*the remaining influence of lamas and traditional leaders within Tibetan communities*". According to the report, illegal activities have included "*local initiatives for environmental protection, language preservation, and dispute mediation, some of which the notice claimed secretly encourage support for the exiled Dalai Lama or for Tibetan independence*" (Ibid.) HRW has warned that this policy of impression which aimed to strengthen CPC's authority in the region at the grass roots level will undermine traditional social practices in Tibetan society (Ibid.).

Freedom of religion and belief has one of the main liberties restricted by the Chinese government under Xi's leadership. According to HRW, during this period, Chinese authorities have expanded the restrictions and imposed new administrative controls on the Tibetan Buddhist monastic centres. The control on the monks and nuns has been tightened. For instance, 200 the CPC cadres and lay officials have taken over all management, finances, security, admissions, and even the choice of textbooks at Larung Gar, a Tibetan Buddhist monastic centre. Furthermore, it has been notified that all residents and visitors have been subjected to "real-name registration". While monks have been required to have red tags, nuns have yellow labels, and lay devotees have green ones (Human Rights Watch, 2018/21).

In October 2018, HRW has also argued that the government has required foremost monks and nuns in Tibet to act for the sake of the government and the CPC. In accordance with a new policy named "Sinicizing" religion, which has sought to reshape the religion in concordance with socialist core values, the government has selected some key monastics and nuns and trained to their political beliefs in harmony with the state ideology (Human Rights Watch, 2018/22).

Another issue has been the relocation and rehousing policy of the government. Within the context of building a "New Socialist Countryside" on Tibetan plateau, the government has implemented development programs including relocation of rural population (Human Rights Watch, 2013/1: 310). The government agencies have claimed that these relocations were voluntary and "*respected the will of the Tibetan farmers and herders*" and also "*The majority of Tibetans have been lifted out of poverty and now enjoy relatively comfortable lives.*" (Xinhuanet, 2015/2). However, HRW has concluded from its interviews with communities that the relocations have an involuntary character. Furthermore, there have been no "meaningful avenues for challenging or seeking remedies for wrongful eviction orders" and also there have been problems with the quality of new houses (Human Rights Watch, 2013/2).

The UN human rights bodies have also drawn attention to situation in Tibet. The Committee on the Rights of the Child has

been concerned about an alarming escalation of incidents of self-immolation by Tibetan children and the government's failure to prevent them. Besides, in the report of the Special Rapporteur on extreme poverty and human rights on his mission to China has underlined significantly higher poverty rates, ethnic discrimination and forced relocation. (The UN Human Rights Council, 2017: 11).

In addition, the UN special rapporteurs and human rights experts have also emphasized their concerns on the restrictions of linguistic and cultural rights and human rights advocacy (OHCHR, 2018). In addition, CERD has reiterated its concerns in the aforementioned report regarding the Tibetans. In addition, it has pointed out its concerns on restrictions on freedom of movement within and beyond Tibet and Tibetan language teaching in schools in Tibet. It has addressed that Tibetan language rights advocates have been sentenced and recommended abolition of those restrictions. (The UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD), 2018: 9)

Therefore, both human rights organization's reports and the United Nations' treaty bodies' reports and observations have showed that the concerns on human rights situation and significant violations in Tibet has remained during the Xi era.

Conclusion

This article has aimed to provide an examination of China's human rights records during the leadership of Xi Jinping from the view of Human Rights Watch and Amnesty International. While doing this, it has submitted the China's official human rights discourse and reports of the United Nations' human rights bodies. Besides, it has addressed the specific and most problematic human rights issues in China, including human rights activists' situation, restrictions on freedom of expression, arbitrary detentions and use of torture, and finally systemic human rights abuses in Xinjiang and Tibet autonomous regions.

Despite the fact that the fundamental human rights and freedoms have been explicitly recognised in the Chinese Constitution, China has faced with problems in implementation of the Constitution and relevant domestic law. It is obvious that the

government has given priority to economic growth rather than rights and freedoms of citizens. Furthermore, the government has chosen the security side in the balance between freedom and security by expanding the restrictions and suppressing policies in many field particularly right to liberty and security, freedom of expression and press, freedom of thought, conscience and religion, freedom of assembly and association. It has also adopted discriminative and repressive policies regarding the ethnic minorities in the country in order to assure stability and security. On the other hand, security based and discriminative policies have led to much more insecurity and instability in the country. When President Xi Jinping and the Communist Party of China tried to suppress the demands of its citizens for rights and freedoms, the situation has turned into a more violent way. Within this framework HRW has argued that the human rights situation in China has not seemed to change for the better, since "Xi Jinping has been expected to remain in power at least until 2022" (Human Rights Watch, 2017/5: 137).

To sum up, the human rights situation in China is incompatible with both the Constitution and international conventions which China is party to. In the light of international standards and judgments, the Chinese government has to eliminate the systemic violation of its citizens' rights and must respect and protect them. It has to adopt a rights-based approach in compliance with its obligations under the international law. Finally, to realise that, the international society must take the responsibility.

BIBLIOGRAPHY

AKTAS, İbrahim (2015). "Uighur Separatism and Human Rights: A Contextual Analysis", in M. K.-K. (ed.), *Democracy and Human Rights in East Asia and Beyond- Critical Essays*. Collegium Civitas Press, Warsaw, (pp. 135-149).

JUNRU, Li (2017). "The Cause of Human Rights in China Has Entered a New Era", *The Journal of Human Rights*, Vol. 16, No. 6.

PIGNOLO, Adriana (2015). "The Use of Torture in China, Singapore and Indonesia: A Comparative Perspective", in M. K.-K. (ed.), *Democracy and Human Rights in East Asia and Beyond- Critical Essays*, Collegium Civitas Press, Warsaw, (pp. 149-175).

Kara, *Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights...*

SCEATS, Sonya & SHAUN, Breslin (2012). *China and the International Human Rights System*. Chatham House, London.

TENG, Hsiu-lun (2009), *Human Rights in China*. Josef Korbel School of International Studies, University of Denver, Denver.

ELECTRONIC REFERENCES

2018 World Press Freedom Index. (2018), available at: https://rsf.org/en/ranking_table, (Accessed: 30.11.2018).

Amnesty International. (2015). *Report 2014/15: The State of the World's Human Rights*. London: Amnesty International, available at: <https://www.amnesty.org/download/Documents/POL1000012015ENGLISH.PDF>, (Accessed: 30.11.2018).

Amnesty International. (2016). *Report 2015/16: The State of the World's Human Rights*. London: Amnesty International, available at: <https://www.amnesty.org/download/Documents/POL1025522016ENGLISH.PDF>, (Accessed: 29.11.2018).

Amnesty International. (2017). *Report 2016/17: The State of the World's Human Rights*. London: Amnesty International, available at: <https://www.amnesty.org/download/Documents/POL1048002017ENGLISH.PDF>, (Accessed: 01.12.2018).

Amnesty International. (2018/1). *Report 2017/18: The State of the World's Human Rights*. London: Amnesty International, available at: <https://www.amnesty.org/download/Documents/POL1067002018ENGLISH.PDF> (Accessed: 02.12.2018).

Amnesty International. (2018/2, July 10). *China: Liu Xia free and on her way to Germany*, available at: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/07/china-liu-xia-free-on-way-to-germany/>, (Accessed: 30.11.2018).

Amnesty International. (2018/3, August 1). *Google: Dark day for internet freedom if tech giant accepts China's extreme censorship*, available at: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/08/google-search-china-censorship/>, (Accessed: 01.12.2018).

Amnesty International. (2018/4, March 20). *China: New Supervision Law a systemic threat to human rights*, available at: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/03/china-new-supervision-law-threat-to-human-rights/>, (Accessed: 30.11.2018).

Amnesty International. (2018/5). *China: "Where Are They?" Time for Answers about Mass Detentions in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region*, available at:

Kara, *Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights...*

<https://www.amnesty.org/download/Documents/ASA1791132018ENGLISH.PDF>, (Accessed: 01.12.2018).

China Daily. (2017, June 10). *Xi: Security key to development*, available at http://www.chinadaily.com.cn/china/2017-06/10/content_29692991.htm, (Accessed: 01.12.2018).

China: Open Letter to Google on Reported Plans to Launch a Censored Search Engine in China. (2018, August 28), available at: <https://www.amnesty.org/download/Documents/ASA1790012018ENGLISH.PDF>, (Accessed: 01.12.2018).

Forbes. (2018). *Profile: Xi Jinping*, available at: <https://www.forbes.com/profile/xi-jinping/>, (Accessed: 28.11.2018).

Human Rights Watch. (2013/1). *"They Say We Should Be Grateful" Mass Rehousing and Relocation Programs in Tibetan Areas of China*. New York: Human Rights Watch, available at: https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/tibet0613webwcover_0.pdf, (Accessed: 02.12.2018).

Human Rights Watch. (2013/2). *World Report 2013: The Events of 2012*. New York: Human Rights Watch, available at: <https://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/china-and-tibet#> (Accessed: 28.11.2018).

Human Rights Watch. (2014). *World Report 2014: The Events of 2013*. New York: Human Rights Watch, available at: https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/wr2014_web_0.pdf, (Accessed: 28.11.2018).

Human Rights Watch. (2015). *World Report 2015: The Events of 2014*. New York: Human Rights Watch, available at: https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/wr2015_web.pdf, (Accessed: 30.11.2018).

Human Rights Watch. (2016/1). *"Special Measures" Detention and Torture in the Chinese Communist Party's Shuanggui System*. New York: Human Rights Watch, available at: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/china1216_web_b.pdf, (Accessed: 30.11.2018).

Human Rights Watch. (2016/2). *Relentless Detention and Prosecution of Tibetans under China's "Stability Maintenance Campaign"*. New York: Human Rights Watch, available at: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/tibet0516web_0.pdf (Accessed: 02.12.2018).

Kara, *Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights...*

Human Rights Watch. (2016/3). *World Report 2016: Events of 2015*. New York: Human Rights Watch, available at: https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2016_web.pdf, (Accessed: 30.11.2018).

Human Rights Watch. (2017/1, October 16). *China's Party Congress Ramps Up Controls*, available at: <https://www.hrw.org/news/2017/10/16/chinas-party-congress-ramps-controls>, (Accessed: 01.12.2018).

Human Rights Watch. (2017/2). *World Report 2018: Events of 2017*. New York: Human Rights Watch, available at: https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/201801world_report_web.pdf (Accessed: 01.12.2018).

Human Rights Watch. (2017/3). *World Report 2017: Events of 2016*. New York: Human Rights Watch, available at: https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2017-web.pdf, (Accessed: 01.12.2018).

Human Rights Watch. (2017/4, December 13). *China: Minority Region Collects DNA from Millions*, available at: <https://www.hrw.org/news/2017/12/13/china-minority-region-collects-dna-millions>, (Accessed: 01.12.2018).

Human Rights Watch. (2017/5). *World Report: 2017*, New York: Human Rights Watch, available at: https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2017-web.pdf, (Accessed: 29.11.2018).

Human Rights Watch. (2018/1, January 18). *China: Rights Crackdown Goes Global*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/01/18/china-rights-crackdown-goes-global>, (Accessed: 02.12.2018).

Human Rights Watch. (2018/2, March 06). *Xi Won't Go*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/03/06/xi-wont-go>, (Accessed: 28.11.2018).

Human Rights Watch. (2018/3, March 29). *Submission Universal Periodic Review of China*. available at: <https://www.hrw.org/news/2018/03/29/submission-universal-periodic-review-china>, (Accessed: 02.12.2018).

Human Rights Watch. (2018/4, April 11). *UN Chief Puts China's Leaders over Its People*, available at:

Kara, *Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights...*

<https://www.hrw.org/news/2018/04/11/un-chief-puts-chinas-leaders-over-its-people>, (Accessed: 01.12.2018).

Human Rights Watch. (2018/5, March 05). *China's Win-Win Resolution*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/03/05/chinas-win-win-resolution-anything>, (Accessed: 30.11.2018).

Human Rights Watch. (2018/6, June 14). *China: At Summit, EU Should 'Throw Full Weight Behind' Human Rights*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/06/14/china-summit-eu-should-throw-full-weight-behind-human-rights>, (Accessed: 02.12.2018)

Human Rights Watch. (2018/7, February 15). *China Release Human Rights Lawyers*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/02/15/china-release-human-rights-lawyers>, (Accessed: 29.11.2018).

Human Rights Watch. (2018/8, July 10). *China: Nobel Laureate's Widow Released*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/07/10/china-nobel-laureates-widow-released>, (Accessed: 29.11.2018).

Human Rights Watch. (2018/9, May 31). *China Answer Tiananmen Massacre Calls Justice*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/05/31/china-answer-tiananmen-massacre-calls-justice>, (Accessed: 28.11.2018).

Human Rights Watch. (2018/10, April 02). *China Free Anti-Censorship Activist*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/04/02/china-free-anti-censorship-activist>, (Accessed: 30.11.2018).

Human Rights Watch. (2018/11, August 7). *China: US Tech Firms Risk Complicity in Abuses*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/08/07/china-us-tech-firms-risk-complicity-abuses>, (Accessed: 30.11.2018)

Human Rights Watch. (2018/12, April 18). *Cambridge Analytica Big Data and China*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/04/18/cambridge-analytica-big-data-and-china>, (Accessed: 01.12.2018)

Human Rights Watch. (2018/13, November 21). *China's Social Media Crackdown Targets Twitter*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/11/21/chinas-social-media-crackdown-targets-twitter> (Accessed: 30.11.2018)

Kara, *Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights...*

Human Rights Watch. (2018/14, October 9). *China Disappeared Interpol's Chief. The World Can't Pretend It's Business as Usual*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/10/09/china-disappeared-interpols-chief-world-cant-pretend-its-business-usual>, (Accessed: 01.12.2018).

Human Rights Watch. (2018/15, February 13). *The Problem with China's Latest Anti-Mafia Crackdown*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/02/13/problem-chinas-latest-anti-mafia-crackdown>, (Accessed:29.11.2018).

Human Rights Watch. (2018/16, May 13). *China: Visiting Officials Occupy Homes in Muslim Region*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/05/13/china-visiting-officials-occupy-homes-muslim-region>, (Accessed: 01.12.2018).

Human Rights Watch. (2018/17). *"Eradicating Ideological Viruses" China's Campaign of Repression Against Xinjiang's Muslims*, available at: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/china0918_web.pdf, (Accessed: 01.12.2018).

Human Rights Watch. (2018/18, May 22). *China: Activist Convicted for Promoting Tibetan Language*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/05/22/china-activist-convicted-promoting-tibetan-language>, (Accessed: 02.12.2018).

Human Rights Watch. (2018/19, March 08). *China: Allow UN Rights Experts into Tibet*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/03/08/china-allow-un-rights-experts-tibet>, (Accessed: 02.12.2018).

Human Rights Watch. (2018/20, July). *"Illegal Organizations" China's Crackdown on Tibetan Social Groups*, available at: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/tibet0718_web.pdf, (Accessed: 02.12.2018).

Human Rights Watch. (2018/21, January 24). *China: New Controls on Tibetan Monastery*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/01/24/china-new-controls-tibetan-monastery>, (Accessed: 02.12.2018).

Human Rights Watch. (2018/22, October 30). *China: New Political Requirements for Tibetan Monastics- Authorities 'Sinicizing' Religion*, available at: <https://www.hrw.org/news/2018/10/30/china-new-political-requirements-tibetan-monastics>, (Accessed: 02.12.2018).

Kara, *Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights...*

Letter to Mr. Pichai - Censorship in China. (2018, August 3), available at: <https://www.menendez.senate.gov/imo/media/doc/8-3-18-letter-to-mr.-pichai-re-censorship-in-china.pdf>, (Accessed: 30.11.2018).

National Congress of the Communist Party of China. (2017). Resolution of the 19th National Congress of the Communist Party of China on the Report of the 18th Central Committee. available at: http://www.xinhuanet.com/english/2017-10/24/c_136702625.htm, (Accessed: 28.11.2018).

Information Office of the State Council of the People's Republic of China, (2012), *National Human Rights Action Plan of China (2012-2015)* available at: <http://www.china-un.ch/eng/rqrd/jbhc/t953936.htm>, (Accessed: 28.11.2018)

Information Office of the State Council of the People's Republic of China. (2016), *National Human Rights Action Plan of China (2016-2020)*, available at: http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7242095.htm, (Accessed: 28.11.2018)

OHCHR. (2018, February 21). *China: UN experts denounce the criminalization of linguistic and cultural rights advocacy*, available at: <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22683&LangID=E>, (Accessed: 30.11.2018).

Radio Free Asia (RFA). (2014, January 09). *China Steps Up 'Strike Hard' Campaign in Xinjiang.* available at: <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/strike-hard-01092014172927.html>, (Accessed: 01.12.2018).

The Guardian. (2017, January 3). *A Human rights activist, a secret prison and a tale from Xi Jinping's new China*, available at: <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/03/human-rights-activist-peter-dahlin-secret-black-prison-xi-jinpings-new-china>, (Accessed: 29.11.2018).

The Intercept. (2018, August 1). *Google Plans to Launch Censored Search Engine in China, Leaked Documents Reveal*, available at: <https://theintercept.com/2018/08/01/google-china-search-engine-censorship/>, (Accessed: 30.11.2018).

The Permanent Mission of the People's Republic of China to the UN. (2018, December 13). *China Congratulatory Message from President Xi Jinping to the "South-South Human Rights Forum*, available at: http://www.china-un.ch/eng/dbtyw/rqrd_1/thsm/t1519206.htm, (Accessed: 28.11.2018).

Kara, *Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights...*

The UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD). (2018). *Concluding observations on the combined fourteenth to seventeenth periodic reports of China (including Hong Kong, China and Macao, China)*, available at:

https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Shared%20Documents/CHN/CERD_C_CHN_CO_14-17_32237_E.pdf, (Accessed: 02.12.2018).

The UN Human Rights Council. (2017). *Report of the Special Rapporteur on extreme poverty and human rights on his mission to China*, available at:

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/076/79/PDF/G1707679.pdf?OpenElement>, (Accessed: 02.12.2018).

The United Nations Committee Against Torture. (2016). *Concluding observations on the fifth periodic report of China*. The United Nations Committee Against Torture, available at:

https://www.savetibet.org/wp-content/uploads/2015/12/CAT_C_CHN_CO_5_22477_E.pdf, (Accessed: 30.11.2018).

UNGA- Human Rights Council. (2018/1). *China's National Report submitted in accordance with paragraph 5 of the annex to Human Rights Council resolution 16/21*. Working Group on the Universal Periodic Review. Geneva, available at: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/254/62/PDF/G1825462.pdf?OpenElement>, (Accessed: 02.12.2018).

UNGA- Human Rights Council. (2018/2). *Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*. Available at: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/259/12/PDF/G1825912.pdf?OpenElement>, (Accessed: 02.12.2018).

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (OHCHR). (2018). *Ratification Status for China*, available at: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=36&Lang=EN, (Accessed: 28.11.2018).

Xinhuanet. (2015/1, May 20). *PLA Daily warns of Internet's revolutionary potential*, available at: http://www.xinhuanet.com/english/2015-05/20/c_134254845.htm, (Accessed: 28.11.2018).

Xinhuanet. (2015/2, April 15). *Xinhua Insight: China issues white paper on Tibet, denouncing Dalai Lama's "middle way"*, available at:

Kara, *Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The Perspective of Human Rights...*

http://www.xinhuanet.com/english/2015-04/15/c_134154123.htm,
(Accessed: 28.11.2018).

Xinhuanet. (2016/1, December 09). *Xinhua Insight: Four years on, Xi's war on corruption is more than hunting tigers, flies (1)*, available at:
http://www.xinhuanet.com/english/2016-12/09/c_135893762.htm,
(Accessed: 28.11.2018).

Xinhuanet. (2018, October 10). *Senior public security official under investigation*, available at: http://www.xinhuanet.com/english/2018-10/08/c_137516852.htm, (Accessed: 30.11.2018).

YUNLONG, Li (2014, November 26). *The Development Path for Human Rights with Chinese Characteristics*, available at:
http://www.chinahumanrights.org/html/2014/PAPERS_1126/1343.html, (Accessed: 28.11.2018).

Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden İncelenmesi

Eylül ARSLAN*

ÖZ: Mitoloji, bir toplumun kültürünü en yalın biçimiyle yansıtan, o toplumun geçmişini ve düşünce yapısını anlamayı kolaylaştıran değerli bir kaynaktır. Bu çalışmada dar alanlı kültür kavramı bağlamında Doğu Asya'nın merkezi kabul edilen Çin ve pek çok alanda onu örnek alan Japon ve Kore mitolojileri incelenmiştir. Çalışmanın amacı Çin, Japon ve Kore mitolojilerinin birbirine benzer ve farklı yönlerini genel hatlarıyla ortaya koymaktır.

Yapılan literatür araştırması sonucunda Çin, Japon ve Kore kültürlerine ait mitsel anlatıların üçünün de tarih ile başladığı ve mitlerde etnik inançlar dolayısıyla farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bundan başka, Çin'den yayılan Taoizm ve Konfüçyanizm'in bu mitlerin ortak bir noktada kesişmesini sağladığı sonucuna da ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çin mitolojisi, Japon mitolojisi, Kore mitolojisi, Doğu Asya kültürü, karşılaştırmalı mitoloji

A Study About Common Myths Of Chinese, Japanese And Korean Mythologies

Abstract: Mythology is a valuable resource that makes it easier when we try to understand a society's culture, history and mindset. In this study, Chinese, Japanese and Korean mythologies are examined within the context of narrow-field culture. The aim of the study is to outline the different and similar aspects of Chinese, Japanese and Korean mythologies.

As a result of the literature research, it has been determined that all of the myths of Chinese, Japanese and Korean cultures started with history and differences in these myths originate from ethnic beliefs. Also, Taoism and Confucianism, three religions that have been spread from China, allowed these myths to meet on a common ground.

Key Words: Chinese mythology, Japanese mythology, Korean mythology, East Asian culture, comparative mythology

* Yüksek lisans öğrencisi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı, eyllars@gmail.com

GİRİŞ

Mitler, bir toplumun kültürünü en yalın biçimiyle yansıtan, o kültürün düşünce yapısını anlamayı kolaylaştıran önemli kaynaklardır. Genel olarak evrenin yaratılışını ve şeylerin oluşumunu açıklamak amacıyla doğa yasalarına aykırı davranışlarda bulunan karakterlerin başından geçen olayları konu edinir. Doğu Asya tarihine bakıldığında Çin, Japon ve Kore tarihlerinin mitoloji ile başladığı ve tarihi kişilikler ile efsanevi kişilikler arasında tam olarak bir ayırım yapılamadığı görülür.

Dünya mitolojisinin genelinde kullanılmış olan belirli evrensel mit kalıpları farklı coğrafyalarda hâkim kültürün ideolojisiyle biçim değiştirmiştir. Başka bir deyişle, aynı olaylar tarihin farklı zamanlarında, farklı toplumlarda aynı veya benzer şekilde yeniden meydana gelmiştir. Farklı kültürlere ait mitolojilerde yer altı dünyasının girişinin bir mağaradan olması, gökyüzü ile yeryüzünün bir gökkuşağı köprüsü ile birbirine bağlanmış olması, göğe yakın ilahi mekânların genellikle yüksek dağ tepelerinde olması ve yer altı dünyasının yemeklerinden yiyen birinin bir daha yaşayanlar dünyasına geri dönememesi bu evrensel kalıplardan bazılarıdır. Lévi-Strauss, evrensel kalıplar için *kötü kayınpeder* mitini örnek verir. Bu hususta Amerikan ve Japon mitolojisini karşılaştırır.

“Ne olursa olsun hem Japonya’da hem de Amerika’da, gittiği yere ulaşan kahraman mekân sahibinin kızıyla karşılaşır. Kız, âşık olduğu kahramanı babasına götürür, babası evliliğe razı olur ama damadını hayatta kalacağını sanmadığı sınavlardan geçirerek yok etmenin peşindedir. Japonya’da olsun Amerika’da olsun kahraman, babasına karşı kocasının yanında yer alan genç kadının büyüleyici yardımı sayesinde hayatta kalır” (Lévi-Strauss, 2018: 59).

Tarihin yazıya geçirilmesi ilk olarak Çin’de başlamıştır. Bugün Kore, Japon, Türk ve benzeri birçok milletin tarihi hakkında en eski bilgiler Çin hanedan yıllıklarından elde edilmektedir. Doğu Asya’nın kalbi ve çoğu zaman merkez ülke ya da anakara olarak tanımlanan Çin, kültür ve siyaset gibi birçok alanda komşu medeniyetleri etkilemiştir. Bu kültürlerden önde gelenler dil, siyaset, edebiyat, din ve benzeri pek çok alanda Çin tarzı sistemler kurmuş olan Japonya ve Kore’dir. Japonya bir ada ülkesi

olmasından ötürü Kore'ye oranla daha özgün bir kültüre sahipken Çin ile neredeyse iç içe olan Kore yarımadası tarih boyunca Çin'in tesiri altında kalmıştır. Kore yarımadasında kurulmuş devletler Çin ve Japonya arasında bir köprü vazifesi görmüş, Çin kültürünü Japonya'ya tanıtanlar da yine Koreliler olmuştur.

Bu üç milletin mitleri Dünya'nın öbür ucundaki Aztek, Mısır veya daha yakın bir millet olan Hindistan'ın mitleri ile benzerlik gösterebilir. Ancak bu çalışmada Çin, Japon ve Kore mitolojileri dar alanlı kültür kavramı bağlamında incelenecektir. Bu da demektir ki bu üç kültür, diğer milletlerin kültürüne benzer mit kalıplarına sahip olsalar dahi bunu en yakınlarında bulunan milletlerin kültürlerinden ödünç almışlardır.

Bu çalışmada mitolojik karşılaştırmaya ilk olarak Çin'den başlanacaktır. Çünkü Çin, Dünya'nın en eski kültürüne ev sahipliği yapmakla birlikte Doğu Asya coğrafyasının da kalbidir. Çin'in ardından daha belirgin bir mitolojiye sahip olan Japon mitolojisine değinilecektir. Japon mitolojisi de tarih ile başlar; ancak sadece 6. yüzyıldan önceki dönemler mitolojiktir. Japon mitolojisindeki kahramanların tarihte gerçekten yaşamış bir kişi olup olmadığı bilinmezken Çin'de mitolojik kahramanlar gerçekten yaşamış kişiler olarak kabul edilen ilahi güçlere sahip imparatorlardır. Üçüncü ve son olarak Kore mitolojisine değinilecektir. Kore sözlü geleneğinin yazıya geçirilmesi Çin ve Japonya'dan sonra gerçekleşmiştir. Kore, Çin ve Japonya arasında kültürün bir geçiş alanı olduğu, iki kültür arasında adeta bir köprü vazifesi gördüğü için bu çalışmada oldukça önemli bir yere sahiptir.

Çin Mitolojisi

Efsanevi Beş İmparator ve Atalar Kültü

Çin tarihi, Beş İmparator ve Üç (imparatorluk öncesi) Hanedan dönemleri ile başlar. Aynı zamanda Çin mitolojisinin de bir parçası olan bu beş imparator Çinlilerin atası olarak kabul edilen Sarı İmparator Huang-Di, gökyüzü ile yeryüzü arasındaki bağlantıyı kesen İmparator Zhuan-Xu, takvimi bulan erdemli İmparator Yao, ahlaklılığın temsilcisi İmparator Shun ve tufan baskınını yatıştıran İmparator Büyük Yu Dayu'dur.

Arslan, Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden İncelenmesi

Çin mitolojisinin en yüce Tanrısı kabul edilen İmparator Huang-Di'nin annesi, mite göre, Gök Tanrısının yıldırımına maruz kaldığında ona hamile kalmıştır. Bu yüzden İmparator Huang-Di *Gök Gürültüsü ve Yağmur Tanrısı* olarak kabul edilir. Lianshan (2015: 73) İmparator Huang-Di ve diğer dört imparatorun Çin mitolojisindeki konumlarını şu şekilde açıklamıştır: İmparator Huang-Di,

"(...) Kunlun Dağı'ndaki en yüksek tapınağın tahtına oturdu ve merkezinde kendisinin bulunduğu tanrısal düzeni kurdu: Pusula taşıyan Doğu Tanrısı Taihao yani Fuşi, Ağaç Tanrısı Guomang'ın yardımıyla doğuyu ve baharı yönetir; terazi kolu tutan Güney Tanrısı Yandi, Ateş Tanrısı Curon'un yardımıyla güneyi ve yazı yönetir; marangoz gönyesi tutan Batı Tanrısı Şaohao, Metal Tanrısı Ruşou'nun yardımıyla batıyı ve sonbaharı yönetir; gülle tutan Kuzey Tanrısı Cuenşü, Su Tanrısı Şuanming'in yardımıyla kışı yönetir. İmparator Huangdi, orta gökyüzü sarayında oturur, Toprak Tanrısı Houtu'nun yardımıyla bütün evreni yönetir."

Tarihçiler Çin tarihinin Üç (imparatorluk öncesi) Hanedanlık dönemindeki Xia (M.Ö. 2700-M.Ö.1600) ve Shang (M.Ö. 1600-M.Ö. 1046) Hanedanlıklarını kültür olarak ele alırken Çin tarihini aslen Türk olduğu düşünülen, ancak kesin bir kanıt olmayan, Zhou Hanedanlığı (M.Ö. 1046 -M.Ö. 256) ile başlatırlar. Doğu Asya kültürünün önemli bir parçası olan atalara tapınma kültü Shang Hanedanlığı döneminde ortaya çıkmıştır. Yine kesin olmamakla birlikte bu inancın Türklerin Gök Tengri inancından geldiği düşünülmektedir. Shang Hanedanlığı'nın atası olan Shang-Di, *"Baş Tanrı olarak gökyüzünü yönetir ve gökgürültüsü, şimşek, rüzgar ve yağmur gibi doğal olayları kontrol eder"* (Cotterell-Storm, 2011: 473). Shang Kralı, kısaca Di olarak da anılan bu ata tanrısının Dünya'daki hizmetkârı, yani bir rahip-kral olarak hüküm sürerdi. Ayrıca kehanet kemikleri ile fal bakan rahip-kral ve ruhbanlar sınıfı Çin yazısının en ilkel biçiminin ortaya çıkmasına da vesile olmuşlardır. Zhou Hanedanlığı'nda ise durum biraz farklıdır. Cotterell ve Storm (2011: 420) Zhou'nun inancını şu şekilde tanımlarlar: *"MÖ 1050 yılları civarında Şang hanedanını deviren Zhou istilacıları Tian ya da "Gökyüzü" denilen bir tanrıya tapınmaktaydılar"*. Birrell (2016: 14) ise bu bilgiye ek olarak Zhou Kralı'nın *"(...) Gökyüzü Tanrısının Oğlu (Tian Zi) (...)"* olarak kabul edildiğini belirtir. Bunun yanı sıra,

Arslan, Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden İncelenmesi

“Zhou toplumu, savaşa ve tarım verimliliğine eşit ölçüde önem veren, kesin olarak sınırları çizilmiş sosyal sınıflara ve yükümlülüklerle sahip bir toplum olarak kurulmuştur” (Birrell, 2016: 14). Bu yüzden Konfüçyanizm’de ideal devlete örnek olarak gösterilen hanedanlık Zhou’dur.

Atalar kültürüne dönülecek olursa, Çin’de Zhongyuan Festivali, Japonya’da Obon Festivali ve Kore’de Baekjung Festivali ile her yıl ataların ruhları şereflendirilir. Yılın bu zamanında ataların ruhlarının evlerine döndüğüne inanılır. Atalar Kültü geleneğinde İmparator Zhuan-Xu’nün kötü ruhların yeryüzüne geçişini engellemek için kaldırdığı köprünün yerine bizzat İmparator’un kendisi, gökyüzü ile yeryüzü arasında (yaşayanlar dünyası ile ruhlar dünyası arasında) bir köprü olma görevini üstlenir. Bu sebeple bugün modernitenin etkisinde dahi aktif olan atalar kültürü geleneğinde aile reisi olarak kabul edilen erkek, ev mabedinde atalara dua etme yetkisine ve sorumluluğuna sahiptir.

Çin Mitleri ve Tanrıları

Sabit bir Çin panteonu yoktur. Bu durumu açıklamak için genel olarak herkesin az da olsa hakkında bilgi sahibi olduğu Yunan mitolojisi ile bir karşılaştırma yapılabilir. Yunan mitolojisinde tanrılar ve insanlar arasındaki sınır kesindir. Çin’de ise bilindik tanrıların yanı sıra ailelerin ata tanrıları ve General Guan-Yu gibi sonradan tanrısallığa yüceltilen insanlar mevcuttur. Kısacası, Çin mitolojisinde tanrılar ve insanlar arasında kesin bir ayrım yapılmadığını söylemek mümkündür. Bu sebeple Çin panteonu daima değişime açıktır.

Çin mitolojisinin bir diğer özelliği, tanrıların bir kısmının yolda yürüyen bir kadına yıldırım çarpması ya da kadının dev bir ayak izine basması gibi döllenmesiz üreme sonucu ilahi bir şekilde doğmuş olmalarıdır. Bu ilahi yollarla doğan tanrıların neredeyse tümü erkektir. Buna karşın, yine döllenmesiz üreme yöntemiyle sadece kız bebeklerin hayatta kaldığı *kadınlar ülkesi* miti de mevcuttur. Birrell’in (2016: 71) belirttiğine göre, bu mitte üreme yöntemi “(...) kadınların bereketli sarı bir havuzda yıkanarak” hamile kalmasıdır.

Antik Çin kültüründe oldukça önemli düşünce ekollerinden biri olan Taoizm, mitolojik anlatılarda da yer almaktadır. Taoizm'in evrenin yaratılışını açıklayan mitine göre, başlangıçta yumurta şeklinde bir *kaos* vardır. Kaos dev Pengu'ya hamile kaldıktan sonra onu iki zıt kutba, yani Yin ve Yang'a böler. Erkek element Yang yükselerek gökyüzünü oluştururken dişi element Yin alçalarak yeryüzünü oluşturur. Ardından Yang'ın Yin üzerindeki hâkimiyetinden mevsimler, sıcak Yang'ın maddesinden ateş ve güneş, soğuk Yin'in maddesinden su ve Ay, yıldızlar ve diğer bütün her şey meydana gelir. Yin ve Yang karşıt oldukları derecede birbirine bağlı, dengede kaldıkları sürece *varlığı* sağlayan iki prensiptir.

Çin mitolojisinde önemli olan diğer iki zıt sembol gökyüzünü simgeleyen su ve yağmur tanrısı ejderha ile yeryüzünü simgeleyen dağ ve orman tanrısı kaplandır. Ejderha, Çin mitolojisinin en yüce hayvanı ve simgesi olup İmparator ile özdeşleştirilir. "*Kaplan, vahşi hayvanların kralıdır. (...) Kaplan, bir yang (eril) hayvandır; (...) beyaz kaplan sonbahar ve Batı'yı (Batı dışıl ilke yin ile bağdaştırılır) simgelerdi. (...) 'Beyaz kaplan' kadınlar için kullanılan kaba bir deyimdir.*" (Eberhard, 2000: 159-160). Kaplan mitolojide Ana Tanrıça Xi-Wang-Mu'nun hâkimi olduğu dağlarla ilişkili olduğu için dişilik ile özdeşleştirilmiş olabilir. Ancak şuna dikkat etmek gerekir, imparatoru simgeleyen ejderhaya karşıt olarak kullanılan anka sembolü Ana Tanrıça'yı değil, imparatoriçeyi simgeler.

Batı Yakası'nın Tanrıçası olarak bilinen Xi-Wang-Mu, ölümsüzlerin kraliçesidir ve koruduğu Kwun-lun Dağı'ndaki Batı Cenneti'nde (daoist cennet) ölümsüzlerle birlikte yaşar. "*Jinmu (金母) diye de adlandırılır*" (Yılmaz, 2018: 23). Jinmu'nun anlamı *altın annedir*. Bu isim muhtemelen Xi-Wang-Mu'nun yüceliğini vurgulamaktadır. Ölümsüzlük meyvesini veren hayat ağacının (şeftali ağacı) Xi-Wang-Mu'nun Kwun-lun Dağı'ndaki sarayında bulunduğu inanılır. Yılmaz'ın (2018: 23) ifadesine göre Xi-Wang-Mu, ölümsüzlük meyvesini veren şeftali ağacını "*(...) Anka kuşu ile birlikte (...)*" korumaktadır. Bunun yanı sıra cennet ile ilişkilendirilen Kwun-lun Dağı, yer altı dünyasına açılan bir geçite de ev sahipliği yapar. Bu durum, Xi-Wang-Mu'nun aynı zamanda neden salgın hastalıklar tanrıçası olduğunu da açıklar niteliktedir.

Çin mitolojisinin yaratıcı tanrıçası Nu-Gua'dır. Eşi ise aynı zamanda erkek kardeşi olan Fu-Xi'dir. Nu-Gua yeryüzünü, Fu-Xi gökyüzünü yönetir. Hatta bazı betimlemelerde Fu-Xi göğü simgeleyen çift pusulayı, Nu-Gua ise yeryüzünü simgeleyen marangoz gönyesini tutarken resmedilir. Nu-Gua, onun için yapılan heykellerde yarı ejderha/yılan-yarı insan bir kadın olarak betimlenir. *"Eski Çinliler yılanı, hatta ejderhayı yüceltiyorlardı. Büyük bir tanrıça olduğuna işaret etmek için Nüva'yı yılan veya ejderha gibi tasavvur ediyorlardı"* (Lianshan, 2015: 25). Nu-Gua, Çin mitolojisine göre insanın yaratıcısı ve evlilik tanrıçasıdır. Çoğu kültürün mitolojisinde insan (genelde erkek olan) gök tanrıları tarafından yaratılmıştır. *"Fakat Çinliler, belki gerçek hayatta bebeği kadının doğurmasından dolayı insanları tanrıçanın yarattığı inancına daha eğilimlidir"* (Lianshan, 2015: 26). İnsanın yaratılış mitine göre Nu-Gua, bir nehrin kilini kullanarak özenle yaptığı heykelciklerden zengin sınıfa mensup insanları, asma dalına buladığı kili etrafa saçmasıyla oluşan çamur damlalarından ise sıradan insanları yaratmıştır. Ardından insanları erkek ve dişi olarak iki cinsiyete ayıran Nu-Gua, bu eylemi ile neslin devamlılığı sağlamış yani üreme, evlilik ve doğumun da simgesi haline gelmiştir.

Çin panteonunda tanrılar çoğunlukta olsa da mitlerde kilit rolleri üstlenenler tanrıçalardır. İnanışa göre Güneş, erkek element Yang'ın maddesinden üretildiği için eril bir simge olarak kabul edilir. Çin mitolojisinde on güneş olduğundan ve her gün bir tanesini gökyüzüne çıkartıp güneşin doğmasını sağlayan anneleri Xi-He'den bahsedilir. İmparator Yao zamanında on güneşin aynı anda gökyüzüne çıktıklarına ve bir kuraklığa neden olduklarına dair bir mit mevcuttur. Xi-He ve Taiyang-Dijun, çocuklarına sözlerini dinletemeyince İmparator Yao bir falcıya başvurur. Falcı da on güneşi sakinleştirip gökten indirmeyi başaramayınca ilahi okçu Yi, on güneşin dokuzunu vurmak zorunda kalır. Böylece dünyada tek bir güneş kalmış olur; ancak okçu Yi fani dünyada bir ölümlü olarak yaşama cezasına çarptırılır. Onunla birlikte ölümsüz eşi Zhang-E da dünyada yaşamaya başlar. Bir süre sonra Yi başka bir tanrıçaya âşık olup sonsuza kadar onunla beraber olabilmek için Xi-Wang-Mu'dan bir ölümsüzlük iksiri alır; ancak bu iksiri Yi değil Zhang-E içer ve Ay'a uçar. Onun Ay'daki akıbetiyle ilgili birkaç

Arslan, Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden İncelenmesi

farklı varyant vardır. En yaygın olanı Ay'ın sahibi yaşlı adam ve tarçın ağacının koruyucusu olan beyaz tavşan ile birlikte yaşadığıdır.

Ölümsüzlük konusu Çin mitolojisinde özel bir yere sahiptir. Sadece mitolojideki tanrıların değil, sonraki dönem imparatorlarının da ölümsüzlüğü arzuladığı bilinir. Bunlardan en meşhuru Çin'in ilk imparatoru Qin-Xi-Huangdi'dir. "İlk İmparator hayatı uzatmak için gizli tekniklerle çok derinden ilgilenmekteydi ve muhtemelen kendisini evreni hizaya getirecek kozmik gücü ustalıkla kullanacak bir tanrı (di) figürü olarak tasavvur etmekteydi" (Puett, 2002: 225, Aktaran: Holcombe, 2016: 69). İmparator Huangdi'nin ölümsüzlük iksiri sandığı bir zehri içerek öldüğüne inanılır. "Çin'li imparator ve büyücüler, Batı Cenneti'ndeki Kraliyet Ana'sının ağacından bir tek şeftali dahi almaktan öyle tedirgin oluyorlardı ki, Doğu Denizindeki Kutsal Adalardan "ölümsüzlük mantarı" getirmek zorunda kalıyorlardı" (Mackenzie, 1995: 121). Bu bilgiden de anlaşılacağı üzere, Çin mitolojisinde birçok farklı ölümsüzlük otu, ağacı veya meyvesi mevcuttur.

Japon Mitolojisi

İlahi Hükümdarlık ve Kojiki

Japon tarihinin 6. Yüzyıldan önceki antik dönemleri *Tanrılar Çağı* (Kamiyo) olarak adlandırılır. Bu döneme ait mitlerin gerçekliği tartışma konusu olsa da Japonya'nın ilk yazılı eseri olan Kojiki'de (Eski Olayların Kayıtları) Tanrılar Çağı'na ait mitlerin İmparatorluk ailesine bir meşrutiyet kazandırmak için toplandığı su götürmez bir gerçektir. Akbay'ın (2014: 83) aktardığına göre, "Eski Japon toplumunda mitolojik anlatılar, toplumsal yaşamı düzenleyen ve kontrol altında tutan önemli bir unsur olmuştur. Mitoloji, eski çağlarda Japon insanı için hukuk, ahlak, tarih ve felsefenin temel kaynağını oluşturmuştur" (Sekai no Bungaku, 1999: 4).

712 yılında derlenen Kojiki tanrıların doğumunu, Japon adalarının oluşumunu, Yamato Devleti hükümdarı İmparator Jimmu'nun doğumunu ve ardından gelen hükümdarları anlatırken 720 yılında derlenmiş olan Nihongi (Japonya Yıllıkları) ise M.Ö. 7. yüzyıl ile M.S. 7. yüzyıl arasındaki tarihi olayları anlatır. Kojiki,

Arslan, Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden İncelenmesi

karmaşık bir Japoncayla yazıldığı için anlaşılması zordur. Bu sebeple Nihongi kaleme alınmış, ancak mitlerde Çin tarzı (Taoizm ve Konfüçyanizm etkili) değişiklikler yapılmıştır.

Shinto, *tanrıların yolu* anlamına gelip Japon halkına ait animist ve Şamanist bir inanç biçimidir. Animisttir, çünkü Shintoizm doğa ruhlarına yani Kamilere değer verir. Buna göre, canlı ve cansız her şeyin bir koruyucu ruhu vardır. Ve Şamanisttir, çünkü Kamiler ile iletişim kurma görevini üstlenmiş olan şamanlar vardır. Önceleri Yamato-Hime gibi kraliyet ailesine mensup bir prenses bu görevi üstlenmişken daha sonraları imparator bu görevi bizzat üstlenerek görünen ve görünmeyen dünya arasında köprü olma vazifesini yerine getirmiştir. Shintoizm'e göre evren üç boyuttan oluşmaktadır: Kamilerin yaşadığı Takamagahara (göksel ova), insanların yaşadığı Ashihara-no-Nakatsukuni (orta dünya), kötü ruh (yōkai) ve iblislerin (oni) yaşadığı Yomi-no-kuni (yer altı dünyası). Buna ek olarak, orta dünya üzerinde *görünen* ve *görünmeyen* iki ayrı dünya vardır. Görünen dünya insanların yaşadığı boyutken görünmeyen dünya ölmüş ataların ruhlarının yaşadığı boyuttur.

Kami ise kısaca Shinto inancında doğa ve ata ruhları, Türkçe literatürdeki en yakın anlamıyla *tanrıdır*. Ancak genel tanrı kavramından farklı olarak her Kami'nin yıkıcı, besleyici ve merhametli olmak üzere farklı ruhları, dolayısıyla farklı karakterleri olduğuna inanılır. Bu açıdan bakıldığında Kami, oldukça karakterize edilmiş bir ruhtur. Her türlü doğa olayı Kamilerin içinde bulunduğu ruh hali ve yōkai gibi iblislerle ilişkilendirilir. *"Shinto'da her şeyin yaratıcısı ve yöneticisi olan mutlak bir tanrı yoktur. Dünyanın yaratıcı işlevi kamilerin ilgili görevlerindeki uyumlu işbirlikleri aracılığıyla gerçekleşir"* (Ono, 2004: 18). Shinto panteonunun en yüce Kamisi kabul edilen Amaterasu da dahil olmak üzere, bütün Kamiler birbirine danışmak sureti ile çalışır ve hiçbiri kusursuz değildir. Shinto panteonundaki Kamileri tanımlamak için genellikle *yaoyorozu-no-kami*, yani *sekiz milyon tanrı* terimi kullanılır.

Beşinci yüzyılda Amaterasu'nun torunu olarak kabul edilen Kamu-Yamato-Iharebiko'nun reisi olduğu Yamato klanı Japonya'nın ilk devleti sayılan Yamato Devleti'ni (yaklaşık M.S.

400-700) kurmuştur. 1185 yılına gelindiğinde Japonya'da Shogunluk (askeri yönetici) yönetimine geçilmiş olsa da imparatorluk ailesi Amaterasu-Ōmikami dolayısıyla kutsal sayıldığı için imparator dini lider olarak görevine devam etmiştir. Konfüçyanizm'in gerektiğinde halka, hükümete isyan etme hakkını veren maddeleri Japonya'da hiçbir zaman kabul edilmemiş, Japon halkı dışarıdan aldığı hiçbir kültürel öğeyi Japonlaştırmadan kullanmamıştır.

Japon Mitleri ve Kamiler

Shinto yaratılış miti Japon takımadalarının yaratılması ile ilgilidir. Buna göre, Gök Kamileri tarafından yeryüzünü yaşanabilecek bir yer haline getirmekle görevlendirilen (kadın) Izanami ile (erkek) Izanagi, gökyüzü ile yeryüzünü birbirine bağlayan köprünün üzerinden aşağıya kutsal mızrağı sarkıtarak okyanusu karıştırırlar. Mızrağın ucundan akan damlayla Onogoro adası meydana gelir. Bu adaya indiklerinde inşa ettikleri kutsal bir sütun etrafında dönmeye başlayan çift buluştukları zaman ilk konuşan Izanami olur ve Izanagi'ye iltifatlar eder. Böylece evlenmiş olurlar; ancak ilk önce kadının konuşmuş olması bu evliliği lanetler ve doğan çocukları küçük Japon adalarını meydana getirir. Izanami ile Izanagi, Gök Kamilerinin emriyle bir kez daha evlenirler. Bu sefer Izanagi, Izanami'den önce konuşur ve doğan çocukları sekiz büyük aday, yani Japonya'yı meydana getirir.

Kojiki'de insanların ne zaman yaratıldığına dair bir bölüm yoktur, insanlar bir anda ortaya çıkarlar. İlerleyen bölümlerde Izanami, Ateş Kamisi Kagutsuchi'yi doğururken ilahi bir şekilde can vererek yer altı dünyasına (Yomi-no-Kuni) iner. Izanami Japon mitolojisindeki ilk anne ve ilk ölen kişidir. Izanagi kız kardeşini kurtarmak için Yomi'nin girişine kadar gider ancak Izanami'nin yer altı dünyasının yemeklerinden yediğini öğrenir. Vücudu çürümeye başlamıştır ve artık yer altı dünyasının bir üyesi olmuştur. Merakına yenik düşen Izanagi bir ateş yakıp Yomi'den içeri bakar ve eşinin çürüyen bedenini görür. Korkup kaçmaya başladığında çok sinirlenen Izanami, onu Yomi'nin girişine kadar kovalar; ancak Izanagi ondan önce girişe (bu durumda çıkışa) ulaşmayı başarır ve bir kaya ile kapatır. Böylece yer altı dünyası ile orta dünya

birbirinden tamamen ayrılmış olur. Sonrasında Izanagi söylediği sözler ile kayanın arkasındaki kızgın Izanami'yi boşar. Bunun üzerine daha çok sinirlenen Izanami, Dünya'da her gün bin insanı öldüreceğine yemin ederek yaşayanları lanetler. Ona karşılık Izanagi, her gün bin beş yüz insan doğacağına yemin ederek oradan ayrılır. Bundan sonra Izanami *Ölüm Tanrıçası* ve *Yomi-no-Kuni'nin Efendisi* olarak ölümden, Izanagi ise yaşamdan sorumludur.

Shintoizm'in üç büyük Kamisi, yani *Üç İlahi Çocuk*, Izanagi'nin yer altı dünyasının kirlerinden arındığı ayın sırasında doğarlar. Bunlardan en büyüğü Izagani'nin sol gözünden doğan gökyüzünün hâkimi Güneş Kamisi Amaterasu, ikincisi sağ gözünden doğan yer altı dünyasının hâkimi Ay Kamisi Tsukuyomi ve sonuncusu burnundan doğan yeryüzü ve denizlerin hâkimi Susano-wo'dur. Ay Kamisi Tsukuyomi'nin doğumuna ilişkin farklı mitler mevcuttur ama her halükarda ondan Amaterasu'nun eşi olarak bahsedilir ve mitlerde fazla yer almaz. Bunun dışında, Japon mitolojisinde bir Ay Tanrıçası'nın varlığından da söz edilir. Hikâyeye göre, geçimini bambu kesiciliğinden sağlayan ve hiç çocukları olmayan yaşlı bir çift, bir gün bambu koruluğunda parlayan bir bambuyu fark edip kestiklerinde içinden parmak boyutunda bir kız çocuğu çıkar. Çocuk hızlı bir şekilde büyür ve ergenlik dönemindeyken ona *Parlayan Prenses* anlamına gelen *Kaguya-hime* adı verilir. Kaguya çok güzel bir genç kız olur, öyle ki güzelliği başkentte bile konuşulur. İmparator'un cariyesi olmayı kabul etmese de onunla sürekli mektuplaşır. Fakat Kaguya bir süre sonra bu yaşantıdan sıkıldığını düşünür ve o an anlar ki aslında yapmaması gereken bir şeyi yaptığı için ceza olarak Dünya'ya gönderilmiş bir Ay insanıdır. Birkaç gün sonra Ay insanları bulutlar üzerinde gelip Kaguya'yı Ay'a götürmeden önce Kaguya, babasına onu sonsuza kadar yaşatacak ölümsüzlük iksirini verir. Ama babası onsuz yaşamak istemediğini söyler ve Kaguya'nın gidişinin ardından iksiri İmparator'a gönderir. Kaguya'sız yaşamak istemeyen İmparator da ölümsüzlük iksirini Ay'a en yakın yer olan Fuji Dağı'na atar. Hikâyede bahsedilen ölümsüzlük iksirinin kaynağı açıklanmamıştır; ancak ölümsüzlük iksiri ve Ay'a uçmak bir araya geldiğinde akla gelen en benzer mit *Ay'a Uçan Zhang-E'* dir.

Arslan, Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden İncelenmesi

Nihongi'de yer alan yaratılış mitolojisi ise Taoizm'in esintilerini hissettirir bir biçimde yumurta ile zıt kutuplardan ve Konfüçyanizm'in etkisini belirtir bir biçimde erkek egemenliğinden söz eder. Naumann (2005: 46) Nihongi'de yer alan yaratılış mitolojisini şu şekilde yazmıştır:

“Eskiden, yer ve gök henüz tek parça iken, yin yang (dişi ve erkek ilkeler) henüz birbirlerinden ayrılmamışken, kaotik kütleleri bir tavuk yumurtasına benziyordu, sınırsız ve belirsizdi. Ve içinde bir tohum taşıyordu. Arı ve aydınlık olan kısmı, ince bir şekilde genleşti ve göğü meydana getirdi. Ağır ve bulanık kısmı ise oturdu ve yeri oluşturdu. Hoş ve mucizevi olanlar birleşirken, büzülme kolay gerçekleşti. Ağır ve bulanık olanın sabitleşmesinde ise, katılma zor oldu. Bu nedenle önce gök meydana geldi. Ardından yer biçimlendi. Ardından bunların arasında ilahi varlıklar oluşturuldu.”

Nihongi'ye göre Kojiki'de bir cinsiyeti ve biçimi olmadığı söylenen göğün yüce Kamileri erkektir. Bunun yanı sıra Izanagi ile Izanami'nin evlilik töreniyle ilgili Nihongi'de yer alan mitte ilk önce kadının konuşmuş olmasına Izanagi'nin tepkisi Naumann'ın (2005: 58) ifadesiyle şu şekildedir: *“Ben bir erkeğim. Dolayısıyla önce ben konuşmalıydım. Nasıl olur da tersine, bir kadın olarak önce sen konuşabilirsin? Bu mutluluk getirmez zaten bize. Bu yüzden bir kere daha sütunun etrafından dolaşmalıyız”*.

Japon mitolojisinde önemli üç obje vardır: ayna, mücevher ve kılıç. Ayna Amaterasu ile ilişkilendirilip imparatorun bilgeliğini; mücevher kimi zaman Tsukuyomi kimi zaman Amaterasu ile ilişkilendirilip imparatorun yardımseverliğini; kılıç Susano-wo ile ilişkilendirilip imparatorun kuvvetini simgeler. Bir varyanta göre bu objeler doğdukları zaman babaları Izanami tarafından üç ulu kamiye verilmiştir. Ayna ve mücevherin Amaterasu ile ilişkisini anlatan bir varyant, onun kendisini mağaraya kapatması ile ilgilidir. Mit kısaca şu şekildedir: Susano-wo'nun yaptığı yaramazlıkları uzun bir süre sineye çeken Amaterasu, Susano-wo yüzünden masum insanların hayatını kaybettiğini gördüğünde kendini bir mağaraya kapatır. Böylece dünyanın güneşsiz kalmasına, bütün ekinlerin kurumasına ve yer altı dünyasından çıkan iblislerin Orta Dünya'yı istila etmesine neden olur. Kamiler bir araya gelerek mağaranın önüne Shinto'nun kutsal ağacı olan Sakaki'yi

Arslan, Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden İncelenmesi

mücevherler ve bir *ayna* ile süsleyerek yerleştirirler. Neşeyle dans edip gürültü yaptıklarında Amaterasu ne olduğunu merak edip mağaranın girişini aralar. O sırada güç Kamisi onu kolundan tutup dışarı çeker ve mağaranın girişini kapatır. Böylece Dünya güneşine, Kamiler de yöneticilerine kavuşmuş olur.

Bugün hala Japon imparatorluk ailesinin üç kutsal nesnesi kabul edilen kılıç, ayna ve mücevher Amaterasu tarafından Orta Dünya'ya hükmetmekle görevlendirdiği torunu Ninigi'ye verilmiştir. Onunla ilgili hikâye ise şu şekildedir: Ninigi yeryüzüne indiğinde Dağ Kamisi Oyamatsu'nun kızı Fuji dağı ve volkanların tanrıçası Sakuya-hime ile evlenir. Sakuya-hime tıpkı bir sakura çiçeği kadar güzeldir ancak ömrü kısadır. Aslında Kami Oyamatsu, Ninigi'yi uzun ömürlü ve dayanıklı olan büyük kızı Iwanaga-hime ile evlendirmek ister. Ancak Ninigi Sakuya'yı seçerek imparatorların ömrünün kılmasına neden olur.

Ninigi ile Sakuya'nın evliliğinden üç Kami doğar; Hoderi, Hosuseri ve Ho-wori. Bir gün balık avlamak için deniz kıyısına giden Ho-wori, abisi Hoderi'den ödünç aldığı olta iğnesini denize düşürür. Ağabeyine durumu anlatınca, Hoderi orijinal iğneyi istediğini söyler. Bu durumda Ho-ori, Deniz Kamisi Watatsumi'nin Ejderha Deniz Sarayına giderek Kami'nin kızı Toyotama-hime ile evlenir. Hamileliğinde Toyotama-hime çocuğunu doğurmak için karada bir kulübe hazırlar. Doğum esnasında gerçek formuna (ejderha, timsah, köpekbalığı vb. bir deniz canlısı) döneceği ve eşinin onu öyle görmesini istemediği için de onu tembihler. Ancak eşi Kami Ho-wori merakına yenik düşüp kulübeden içeri bakar, gördüğü şey kocaman bir deniz canlısıdır. Dehşete düşen Kami Ho-wori uzaklara gider ve bir daha dönmez. Toyotama-hime çocuğuna Amatsuhiko ismini verir. Amatsuhiko genç bir delikanlı olduğunda Tamayoribe ile evlenir ve bu evlilikten dört çocuğu olur. Bunlardan biri de Wakamikenu'dur (Kamu-Yamato-Iharebiko/İmparator Jimmu). Japon imparatorluk ailesinin soyu Toyotama-hime dolayısıyla bir ejderhaya dayanmaktadır.

Japon mitolojisinde ön plana çıkan inanışlardan biri de doğaüstü canavarların, ruhların ve iblislerin varlığından söz eden yōkai (iblis) inancıdır. Yōkai hikâyelerinin çoğu kin, öfke, kıskançlık,

açgözlülük gibi duyguları yoğun bir şekilde yaşayan insanların metamorfozuyla ilgidir. *Nihon San Dai Aku Yökai*, yani *Japonya'nın En Korkunç Üç Yökai*'nden biri kabul edilen dokuz kuyruklu tilki Japonya'da Tamamo-no-Mae, Çin'de Da-Ji ismiyle tanınırken Kore'de *gumihō* olarak bilinir. Geçmiş sırlarla doludur ancak mitolojide ilk olarak Çin'in Shang hanedanlığı döneminde ortaya çıkar. Özellikle son Shang hanedanı Kral Zhou'nun gözde cariyesi olması ve hanedanlığın sonunu getirmesi ile Japonya'da Heian dönemindeki (794-1185) iç karışıklıklara sebep olmasıyla bilinir. Her alanda çok yetenekli ve aynı zamanda fiziksel olarak da çok güzel bir kadın biçiminde tasvir edilir. Bu sayede erkeklerin ilgisini çekip onları avucunun içine alır, sonra da yönetimde söz sahibi olur.

Dokuz Kuyruklu Tilki mitinde iblisin açgözlü ve ahlaksız olarak karakterize edilmiş bir kadın ile ilişkilendirilmesi ve aynı zamanda dokuz kuyruklu tilkinin Xi-Wang-Mu'nun Tanrıça'nın sembollerinden biri olarak kabul edilmesi oldukça dikkat çekicidir. Bayat'ın (2017: 58) aktardığına göre, "(...) bir şaman efsanesinde şamanların oluşması için ruhlarının getirildiği dokuz şaman ruhunun kaynağı, kadın başlangıçla ilişkilidir. Efsanede bu kötülük kaynağı olan dokuz ruh, kadın olarak betimlenir ve hatta onlardan birkaçının ismi de sayılır" (Ksenofontov, 1928: 102). Belki de bu mitin kaynağı Şamanizm inancıdır. Bir insana can veren ve onu besleyebilen kadının evrenin sırlarına da kadir olduğu inancı kadının Ana Tanrıça olarak yüceltilmesine yol açmış, ilahi güçlere sahip olduğuna inanılan kadınlar şaman-rahibe olarak hükümdarlık vazifesinde de bulunmuştur. Japonya'da bu durumun en iyi örneği, belki de Xi-Wang-Mu'nun Japon varyantı kabul edilen Kraliçe Himiko'dur.

Kore Mitolojisi

İlk Kore Kralı Tangun ve Ayı Totemi

Taihçiler Kore tarihinin M.Ö. 2333 yılında kurulan Gojoseon (Antik Joseon) devleti ile başladığı görüşünü kabul etmişlerdir. Kore tarihinin ilk yazılı kaynağı 13. yüzyılda yazılmış olan Samguk-Yusa'dır (Üç Krallık Hatıraları). Kore mitolojisi ve tarihinin başlangıcı şu şekildedir: "*İlah Hwanung cenetten, Taebaek Dağı'na indi*

Arslan, Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden İncelenmesi ve burada dişi bir ayı ile birleşti. Birleşmelerinden tahminen M.Ö. 2333 yılında, Eski Joseon olarak bilinen ülkeyi kuran ve bugün "Kore milletinin babası" olarak anılan büyük Lord Tangun doğdu" (Holcombe, 2016: 27). Göğün yüce Tanrısının oğlu Tangun, ilk Kore Kralı olmakla birlikte Kore halkının ata Tanrısı olarak kabul edilir.

Kore'nin etnik inancı Kore şamanizmidir. Bu inanç belirgin olarak totemizm, animizm ve şamanizmin harmanlanmasıyla oluşturulmuştur. Kore şamanizmi animist ve şamanist olması yönünden muhtemelen Japon halkının Shinto inancına benzemektedir. Totemizm ise Shinto inancında olmasa da Japonya'da yaşayan ancak Japon olmayan Ainu halkının *Kamui*¹ inancının bir parçasıdır. Totemizm kısaca, bir toplumun kendi atası olarak kabul ettiği bir canlıyı kutsal sayması inancıdır. Kore ve Ainu halklarının her ikisi de ayı totemine sahiptir. Kore Devleti'nin kuruluşuna dair mite dönülecek olursa, Kore halkının ata annesinin bir ayı olduğundan söz edilir.

Sinizm, Singyo ya da Sindo olarak da bilinen Kore şamanizmi tıpkı Shinto gibi *tanrıların yolu* ya da *tanrıların dinidir*. Korece *şaman* kelimesinin karşılığı *mu'*dur ve bu sebeple bu inanca Musok, Mugyo ya da Muizm de denilir. Şamanizmde tıpkı animizde olduğu gibi her varlığın bir ruhu olduğuna ve bu ruhların şamanın da bulunduğu orta dünyada bir araya geldiğine inanılır.

"Ritüel – mitolojik bağlamda şaman, kozmosla kaosu birleştiren arabulucu, ikili zıtlıkları birleştiren, zıtlıkları çözen, yaşamıyla kozmosla kaos arasında gidip gelen birisidir. Şamanda kaousun bütün işaretleri – delilik, ölüp dirilme, parçalanıp yenilme – vardır. O, bir bütün varlık olarak dikey dünyaları birleştirdiği gibi, yatay âlemleri de birleştirir. Ve her defasında da ruhlarla muhataptır" (Bayat, 2017: 19). Şamanın başlıca görevi insanları kötü ruhlardan korumak, hastalıkları tedavi etmek, ruhların huzur içinde öteki dünyaya gitmesini sağlamaktır. Ayrıca

¹ Ainu inancında doğadaki her varlığın bir *ramati* (ruhu) olduğuna, dolayısıyla bütün bu nesnelere bir *Kamui* (tanrı) olduğuna inanılır. *"Japonca Kami kelimesi muhtemelen kökenini, Japonya'nın birçok yer ismi gibi, Ainu kelimelerine borçludur"* (Batchelor, 1894: 19). Çünkü Japonya'nın en eski yerleşik topluluğu olan Ainuların sözlü geleneğe ait anlatıları muhtemelen Japon halkınınkinden çok önce başlamış ve onları pek çok alanda etkilemiştir.

şaman, bir aracı olarak ruhların ve tanrıların kendi bedenine girmesine izin verir, onların ağzıyla konuşarak kehanetlerde bulunur. Şamanlık, aileden gelebildiği gibi, sonradan tanrı hastalığı ile de elde edilen bir *statü*dür.

Şamanlar, icra ettikleri törenler esnasında kılıç, çingırak ve ayna kullanarak bir bakıma fal bakarlar. Choi (2008: vii) bu törenlerin önemini şu şekilde açıklamıştır, “Kore şamanizminin bir ritüeli olan Kut, Kore’nin sözlü mitlerinin kökenidir ve efsaneleri nesillerce aktarmak için gerekli olan temel mekanizmadır. Kut olmasaydı bugün hiçbir Kore sözlü mitinin olamayacağı kesindir. Bu nedenle kut, inkar edilemez bir şekilde Kore’nin tüm sözlü geleneğinin annesidir”. Törenlerde kullanılan üç objeden kılıç ve ayna Japon imparatorluk ailesinin üç kutsal nesnesini çağrıştırması açısından önemli olsa da bu iki kültürün aynı coğrafyada bulunduğunu ve her ikisinin de antik dönemlerde ticaret yoluyla etkileşimde bulunduğunu unutmamak gerekir.

Kore Mitleri ve Tanrıları

Kore yarımadasında mitolojik olarak bir bütünlük söz konusu değildir. Belirli bir mit kalıbı olsa da bu mitler bölgelere göre farklılaşmış, yani çeşitli varyantlar ortaya çıkmıştır. Kore tanrıları arasında belirli bir hiyerarşi olmadığı gibi bir bütünlük de yoktur. Kore’nin farklı bölgelerinde aynı işleve sahip farklı isimli tanrılara rastlanabilir. Bu duruma bir örnek verilmesi gerekirse, Kore mitolojisinin ana tanrıçası, Kral Tangun’un atası Göksel Kral Hwanin’in annesi olan Tanrıça Sungmo’dur. Ama Jeju adasının mitolojisine bakılacak olursa ana tanrıça annelerin, çocukların ve ebelerin koruyucusu olan Hayat ve Doğum Tanrıçası Samshin-Halmang’dır.

Kore yaratılış mitlerinden sel felaketi ile ilgili olanında selden kurtulan sadece iki kardeş vardır. Gök Tanrılarına danışmak için yüksek bir dağa tırmanan kardeşler, oraya bir değirmen taşı döşerler. Alttaki taş erkek kardeşi, üstteki taş ise kız kardeşi temsil eder. “(...) Üst üste oturan taşları bulduktan sonra, erkek kardeş ve kız kardeş evlenmeye karar verdiler. İnsanoğlu böylelikle varlığını sürdürmeyi başarabilmiş ve böylece atalarımız bu erkek kardeş ve kız kardeşten var olmuştur” (Choi, 2008: 2). Bu tam olarak Nu-Gua ile Fu-Xi, Izanami

Arslan, Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden İncelenmesi

ile Izanagi ve diğer mitolojilerin kardeş çiftlerine paralel giden bir mittir.

Cennetin ve Dünya'nın yaratılışı hakkındaki mitte kaosun yerini Maitreya alır. Maitreya, Hinduizm'de yer alan bir bodhisattvadır.² Başlangıç ile ilgili mite göre, hiçliğin ortasında bir anda gök, yer ve Maitreya oluşmaya başlar. Ardından Maitreya göğü ve yeri birbirinden ayırıp Dünya'nın dört köşesine sütunlar diker. *"O zamanlarda iki güneş ve iki ay vardı. Maitreya, parçalanmış ayın parçalarından Büyük Kepçe, Okçu ve büyük yıldızları, parçalanmış güneşin parçalarından ise küçük yıldızları yarattı"* (Choi, 2008: 21). Büyük yıldızlar kraliyet ailesinin, küçük yıldızlar ise halkın kaderinin belirleyicisiydi. *"Taeyolwang ve Sobyolwang doğduğunda, Cennetin kralı Ch'onji'ydi. O zamanlar gökyüzünde iki güneş ve iki ay vardı. İki güneş ve ay olması nedeniyle, insanlar gündüzleri yandı ve geceleri dondu."* (Choi, 2008: 30).³ Günlerden bir gün Cennet'in Kralı Ch'onji, güneş ve ay'ı zapt ettiğini hayal eder. Bu hayalinin iki güneş ve ay olmasından ötürü acı çeken insan ırkı için çok iyi olacağını düşünüp dünyaya iner. Burada Bayan Ch'ongmaeng ile evlenir. Ertesi gün Ch'ongmaeng'e iki oğlu olacağını ve onlara Taeyolwang ile Sobyolwang isimlerini vermesi gerektiğini söyledikten sonra Cennet Sarayı'na yükselir. Aradan yıllar geçer, çocuklar büyür ve okulda babaları olmadığı için zorbalığa maruz kalırlar. Babalarının Cennet'in Kralı olduğunu öğrendiklerinde annelerinden aldıkları talimatlarla göğe çıkarlar. Orada Kral Ch'onji oğullarından insanların iki güneş ve ay olmasından dolayı sıkıntı çekmeye devam ettiklerini öğrendikten sonra onlara iki güçlü yay ve ok vererek bir güneş ve bir ayı vurmalarını emreder. *"Kral Chonji'nin emri üzerine, Taeyolwang ve Sobyolwang güneşi ve ayı vurdular. Güneş, Doğu Denizi'ne düştü ve ay, Batı Denizi'ne düştü. O zamandan beri Doğu'da sadece bir güneş doğarken Batı'da da sadece bir ay vardır"* (Choi, 2008: 33). Güneş ve Ay'ın sayısının bire

² [Bodhisattva] – Geleceğin Budası, Nirvana'nın eşğine kadar geldiği halde insanların doğru yolu bulmalarında onlara yardımcı olmak için fani dünyada kalırlar.

³ Choi tarafından (2008: 37) Taeyolwan büyük yıldızların kralı, Sobyolwang ise küçük yıldızların kralı olarak tanımlanmıştır. Burada bahsedilen büyük ve küçük yıldızlar muhtemelen, ayı totemi bağlamında, büyük ayı ve küçük ayı takımıyıldızlarıdır.

Arslan, Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden İncelenmesi

indirilmesindeki kilit nokta olan *ok ile vurmak*, Çin mitolojisinde ilahi okçu Yi'nin dokuz güneşi vurması mitiyle aynıdır.

Güneş ve Ay ile ilgili farklı bir mit ise şu şekildedir: Haesik ve Dalsun adındaki iki kardeş, bir gün bir kaplanın kurbanı olur. Çocukların annelerini evde beklediğini bilen kaplan, kadının kıyafetlerini giyerek eve gider. Çocuklar ilk başta gelen kişinin anneleri olmadığını anlasalar da kaplanın ısrarları üzerine kapıyı açmak durumunda kalırlar. Karşılarında kaplanı gördüklerinde bir süre kaçar, ardından bir ağaca tırmanırlar. Kaplan ise çocukları yemek konusunda kararlıdır, çocukların aşağı düşmesi için türlü numaralar çevirir. O sırada Dalsun Göklerin Kralı'na onları kurtarması için yalvarır. Akabinde gökten güçlü bir ip iner ve çocuklar bu ipe tırmanarak göğe yükselirler. Bundan sonra Haesik güneş, kız kardeşi Dalsun ise Ay olur.

Kore şamanizminde ayı totemi olduğuna değinilmişti. Belki de bu yüzden Kore mitlerinde büyük ayı, diğer takımyıldızları ve gök ile ilgili mitler Çin ve Japon mitlerine oranla daha çok yer edinmiştir. Bu mitlerden biri büyük ayının yedi yıldızı ile ilgilidir. Bir zamanlar, gökyüzü sarayında yaşayan Ch'ilsong adındaki bir delikanlı, yeryüzü sarayında yaşayan Oknyo isimli genç bir kıza âşık olur. Bu ikili bir süre sonra evlenirler; ancak evlenmelerinin üzerinden on yıl geçmesine rağmen hiç çocukları olmaz. Bir gün Buddha'ya dualar ederler ve sonunda Oknyo tam yedi bebeği dünyaya getirir. Onlara bakamayacağını düşünen Ch'ilsong evi terk edip bir başkası ile evlenir. Oknyo da tek başına çocuklara bakamayacağını düşündüğünde onları Ejderha Kralı'na sunmak için sahile gider. O esnada gökyüzünden bir ses duyar. Ses ona bu çocukların Cennet'ten gönderildiğini ve hiçbir şey yemeseler bile yaşayacaklarını söyler. Aradan yıllar geçer, çocuklar on beş yaşına gelir, okullarında babaları olmadığı için zorbalığa maruz kalırlar. Bunun üzerine annelerinden babalarının gökyüzü sarayında olduğunu öğrenip oraya giderler. Babaları yedisinin de hayatta olduğunu görünce çok sevinmiş olsa da babalarının ikinci eşi çocuklardan kurtulmak için hasta numarası yapar. Anlaştığı bir falcı ile Ch'ilsong'a ancak yedi genç delikanlının karaciğerlerini yerse iyileşeceğine dair yalan bir bilgi verirler. Yedi genç üvey anneleri için ölmeye razı olurlar; ancak Ch'ilsong oğullarını

Arslan, Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden İncelenmesi

öldürecekken yoluna dişi bir geyik çıkar. Bu geyik çocukların annesi Oknyo'dur. Oknyo sayesinde Ch'ilsong ve yedi oğlu da üvey anneyi kandırırlar. Eşinin gerçek yüzünü gören Ch'ilsong oğullarına, kadını bir okla vurmalarını emrettiyse de çocuklar bunu yapmazlar. Yeryüzü sarayındaki eski evlerine döndüklerinde Oknyo'nun eşinin ve çocuklarının hasretine dayanamayıp öldüğünü öğrenirler. Bundan sonra Ch'ilsong, oğullarını "(...) kuzeydeki Büyük Ayı'ya, güneydeki yedi yıldız, batıda yedi yıldız ve doğuda yedi yıldız yolladı. Ve Bay Chillsong ve Bayan Oknyo, gökyüzünde Herdboy (Altair) ve Weaver (Vega) oldular." (Choi, 2008: 49).

Bu mit, Taoizm ve Konfüçyanizmin Kore mitolojisine olan etkilerini açık bir şekilde sunduğu için önemlidir. Ayrıca bu mitte dikkat çeken birkaç nokta vardır. Birincisi, Ch'ilsong'un gökyüzü ile ilişkilendirilen Yang ve Oknyo'nun yeryüzü ile ilişkilendirilen Yin'i temsil edışıdır. İlk Kore Kralı Tangun gökyüzünden yeryüzüne inmiş, burada kadına dönüşen bir ayı ile birleşmiş; Cennet'in Kralı Ch'onji de yeryüzüne inerek Bayan Ch'ongmaeng ile evlenmiştir. İkincisi, Güneş ve Ay'ın vurulması mitinde de olduğu gibi çocukların okullarında babaları olmadığı için zorbalığa uğramalarıdır. Belki iki mitte de yer alan bu olay Kore halkında ailenin reisi olarak annenin yanında babanın da olmasının ne kadar önemli bir unsur olduğunu vurgulamaktadır. Mitte yer alan üçüncü önemli nokta ise Vega ve Altair'dir.

Vega ve Altair, Dokumacı kız ve Çoban veya Sığırtmaç ve Vega gibi farklı isimlerle de anılan bu mit, Çin ve Japon mitolojisinde oldukça önemli bir yere sahip olan mitlerden biridir. Çin'deki hikâyeye göre, iki erkek kardeşten küçük olanı bir inek ile otlaklarda gezdiği sırada güzel peri kızlarının bir gölde yıkandığını görür. Perilerden birinin elbisesini saklayarak onun yanında kalmasını ve eşi olmasını sağlar. Ancak bu kız Göklerin Kralı'nın bulutları dokuyan kızıdır ve Kralın ona ihtiyacı vardır. Prenses Vega'nın annesi Batı Ana Tanrıça ile babası Göklerin Kralı, kızlarını yanlarına alsalar da her yıl yedinci ayın yedinci gününde iki sevgilinin buluşmasına izin verilir. Mitin Japon varyantında yine Göklerin Kralı ve onun bulut dokuyan kızından söz edilir; ancak bir anne figürü yoktur. Prenses ile Çoban'ın karşılaşması, Prensesin gezintiye çıktığı sırada Çoban'a rastlaması şeklindedir. İlk görüşte birbirlerine âşık olurlar ve

Prenses babasına dönmesi gerektiğini unuttur. Gökyüzü Kralı ikisini zorla birbirinden ayırsa da iki sevgilinin buluşmasına izin verdiği yedinci ayın yedinci gününde bir gökkuşağı köprüsü oluşturur. Japonya'da bu olay Tanabata festivali olarak kutlanmaktadır. Bu kadar farklı üç varyantı olmasından ötürü bu mitin çok eski zamanların sözlü geleneğinin bir ürünü olduğu söylenebilir.

Sonuç

Her üç mitolojide de Ay Tanrıçalarıyla ilgili mitlerde Ay'a yükselmek, yani *uçmak* söz konusudur. Bu oldukça açıktır, ancak önemli olan Ay'a uçanların hepsinin tanrıça oluşudur: Çin'de Zhang-E, Japonya'da Kaguya ve Kore'de Dalsun. Fakat Kaguya'ya ait hikâye 9. Yüzyılda literatüre girmiş, belki de Çin ve Kore'nin Ay'a yükselen tanrıçalarından ilham alınarak geliştirilmiştir. Shinto inancının ilk kaynağı olan Kojiki'de, Çin ve Kore mitolojilerinde olanın aksine, Ay Tanrısı Tsukuyomi'nin varlığından söz edilir. Üstelik Tsukuyomi göğün değil, yer altı dünyasının hâkimidir. Göğün tek hâkimi kız kardeşi ve eşi olan Güneş Tanrıçası Amaterasu'dur. Diğer yandan, Çin ve Kore mitolojilerinde gök, erkek ile ilişkilendirilmiş, Göklerin Kralı daima erkek bir karakter olarak mitlerde yer almıştır. Yine birbirine benzer olarak Çin ve Kore mitolojilerinde birden fazla güneş ve ay olduğundan bahsedilir. Güneşi vuran okçu Yi, Taeyolwang ve Sobyolwang Göklerin Kralı'ndan emir alırlar.

Çin mitolojisinde hayat ağacı bir şeftali ağacı olup Ana Tanrıça Xi-Wang-Mu tarafından korunmaktadır. Aynı zamanda Xi-Wang-Mu'nun evi olan Kwun-lun dağı yer altı dünyasına açılan bir geçittir ve Xi-Wang-Mu salgın hastalık yani ölüm ile ilintilidir. Japon mitolojisinde bu durum Izanami'nin bir şeftali ağacı olan hayat ağacına ev sahipliği yapan yer altı dünyasına inmesi, o bölgenin hâkimi ve ölümün efendisi olması şeklinde vuku bulmuştur. Bu iki mitoloji arasındaki bir başka benzerlik, Taoizm'de Güneş ve Ay'ın yaratım sürecinin erkek element Yang'a bağlanmasıdır. Bu durum Japon mitolojisinde Güneş ve Ay kamilerinin yine erkek olan Izanagi'den doğması şeklinde yer alır. Yine buna benzer bir biçimde taoist yaratılış mitinde Pengü'nün bedeninin başkalaşımında sol gözünden güneşin, sağ gözünden ayın doğduğundan bahsedilir.

Japon mitolojisinde bu durum Amaterasu'nun Izanagi'nin sol gözünden, Tsukuyomi'nin ise sağ gözünden doğması mitiyle oldukça benzerdir.

Japon mitolojisinin ilk kaynağı olan Kojiki'de Shinto inancının izleri oldukça belirgindir. Ülkeye Kore aracılığıyla Taoizm ve Konfüçyanizm'in girmesinin ardından bu mitlerde birtakım değişiklikler yapılmıştır. Kojiki'de Japon adalarının yaratılışından, Nihongi'de ise evrenin yaratılışı, yin ve yang'dan bahsedilir. Tıpkı Çin mitolojisinde olduğu gibi Japon mitolojisinde de pek çok olay nedenleriyle birlikte açıklanmıştır. İnsanların ve imparatorların ömürlerinin neden kısa olduğu, Güneş ve Ay'ın birbirlerinden nasıl ayrıldığı, yer altı dünyası ile orta dünyanın birbirinden nasıl ayrıldığı bunlardan sadece bazılarıdır.

Kore mitolojisine ait söylencelerin çoğu Kore şamanizmi ile ilintilidir. Bu yüzden belirli bir mit kalıbını kullanılmış olsa dahi o kalıplar, Çin ve Japonya'dan sonra derece farklı bir biçimde, gökyüzü yani takımyıldızlarıyla ilgili hikâyelerle doldurulmuştur. Bu özgünlüğün yanı sıra bir dönemden sonra Kore mitolojisinin de yaratılış mitolojisinde olduğu gibi Taoizm ve Konfüçyanizm'in etkisinde kaldığı aşikârdır. Kore mitolojisi genel olarak şamanların şarkılarına, yani sözlü geleneğe dayalı olduğu ve Kore'de yazım geleneği geç bir tarihte başladığı için yeterince toparlanamamıştır. Kore mitlerinde de olaylar, diğer iki mitolojide olduğu gibi, nedenleriyle birlikte açıklanmıştır.

Sonuç olarak Çin, Japon ve Kore halklarının aynı mit kalıplarını kullanarak hem benzer hem de farklı mitler ortaya koyduğu tespit edilmiştir. Bu üç ülke, söylenceler aracılığıyla ortak bir kültür oluşturmuş ancak bunu yaparken kendi kültürlerini korumayı da başarmışlardır. Özellikle Kore'de Şamanizm ve Japonya'da Shintoizm bu özgünlüğü sağlayan iki önemli araç görevini görmüştür. Çin ise Doğu Asya'nın kalbi olarak kültürü alan taraftan çok veren taraftır. Üç mitolojideki farklılıklar bunlarken mitlerdeki etkileri açık bir şekilde görülebilen ve Çin'den yayılan Taoizm ve Konfüçyanizm bu mitlerin ortak paydasını oluşturan temel öğeler olmuştur.

Arslan, Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden İncelenmesi

KAYNAKÇA

AKBAY, Okan H. (2014), *Kojiki Japon Mitolojisine Bir Yolculuk*, Çizgi Kitabevi, Konya.

BATCHELOR, John (1894), "Items of Ainu Folk-Lore", *American Folklore Society*. 27. S.15-44.

BAYAT, Fuzuli (2017), *Türk Kültüründe Kadın Şaman*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

BIRRELL, Anne (2016), *Çin Mitleri* (Çev. Melisa Pancar), Phoenix Yayınevi, Ankara.

CHOI, Won-Oh (2008), *An Illustrated Guide to Korean Mythology*, Global Oriental, UK.

COTTERELL, Arthur ve Storm, Rachel (2011), *Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi* (Çev. Emel Lakşe), Alfa Yayınları, İstanbul.

EBERHARD, Wolfram (2000), *Çin Simgeleri Sözlüğü* (Çev. Aykut Kazancıgil ve Ayşe Bereket), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

HOLCOMBE, Charles (2016), *Doğu Asya Tarihi* (Çev. Muhammed M. Özeren), Dergâh Yayınları, İstanbul.

LÉVI-STRAUSS, Claude (2018), *Ayın Öteki Yüzü* (Çev. Barış Tut), Everest Yayınları, İstanbul.

LIANSHAN, Chen (2015), *Çin Mitolojisi Efsanelerin Kökeni* (Çev. Hasan Böğün), Kaynak Yayınları, İstanbul.

MACKENZIE, Donald A. (1995), *Çin ve Japon Mitolojisi* (Çev. Koray Akten), İmge Kitabevi, Ankara.

NAUMANN, Nelly (2005), *Japon Mitolojisi* (Çev. Akın Kanat), İlya Yayınevi, İzmir.

ONO, Sokyō (2004), *Şinto Kamilerin Yolu* (Çev. Suat Ertüzün), Okyanus Yayınları, İstanbul.

YILMAZ, Didem (2018), "Çin mitolojisindeki kadın karakterler: Shan Hai Jing eseri üzerinden bir inceleme", *Curr Res Soc Sci*, 4 (1), S. 18-28.

Bölge Uzmanı İle Söyleşi / Interview with Regional Expert

Türkiye İle Benzer Kültür: Kore

Söyleşi: Prof. Dr. M. Ertan Gökmen (M. E. GÖKMEN)

Soran: Saliha Karaköse (SK)

Söyleşi Yapılan Tarih: 23 Kasım 2018

Söyleşi Yapılan Yer: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi (DTCF), ANKARA

SK: Türkiye'den bakıldığında Kore nasıl bir toplumdur? Kore'yi nasıl tanımlayabilirsiniz?

M. E. GÖKMEN: Türkiye'den bakıldığında, Kore toplumu bizim geleneksel yapımızdan çok farklı değildir. Çünkü 5. yüzyıl Goguryeo dönemi Kore kaynaklarında beraber yaşadığımızı dair az da olsa kayıtlar vardır. Dolayısıyla 5. yüzyıldan günümüze kadar bazı ortak değerler yaşaya gelmiştir diyebiliriz. Batı'nın tanımlamasıyla Doğu kültürü sınıflamasına hem Kore hem de Türkiye örf ve adetler bakımından girmektedir. Örnek verecek olursak, büyüklere saygı ve hiyerarşi, toplumsal yapının düzenlenmesi, dayanışmacı yapı özellikleri vs. Türkiye ve Kore'de aynıdır. Fakat uygulamada bazı farklılıklar da mutlaka vardır.

SK: Türk toplumunda Kore'ye nasıl bir bakış vardır? Herhangi bir dışlayıcılıktan bahsedebiliyor muyuz?

M. E. GÖKMEN: Türkiye'de Korelilere sempatik bir yaklaşım vardır. Bence, bunun ana nedenlerinden biri yakın tarihimizde gerçekleşen Kore Savaşıdır. 1950-53 yılları arasında gerçekleşen Kore Savaşına Türk Silahlı Kuvvetleri 4 tugay ile yaklaşık 21.000 kişi katılmıştır. 1953 yılındaki ateşkes sonrasında gidenlerle birlikte toplam 65.000 askerimiz Kore'ye gitmiştir. O dönem Kore'ye gidenlerin içerisinde günümüzde çok bilinen insanlar da vardır. Bunlardan bir tanesi önceki Cumhurbaşkanı merhum Kenan Evren'dir. Sayın Evren Ateşkes döneminde Kore'ye gitmiş ve yaklaşık bir yıl Kore'de kalmıştır.

Kore'den Türkiye'ye geri dönen gazilerimiz ülkemizde Korelilere dair yarattığı pozitif bir imajın doğmasına sebep olmuşlardır. İl ve

ilçe mezarlıklarında hatta Anadolu'daki bazı köy mezarlıklarında bile mezar taşlarında **Koreli** yazdığını görürsünüz. Kore'den dönen gazilerimizin bir kısmı döndükten sonra kendilerini Koreli diye adlandırmaya başlamışlar, hayatlarını kaybettikten sonra da mezar taşlarına Koreli yazılmasını vasiyet etmişlerdir. Bazı gazilerimizin de hayattayken açtıkları işyerlerine Koreli diye isimler verdikleri görülür. Mesela Ankara'daki Koreli kasabı, Koreli manavı gibi.

Kore gazilerinin ailelerine ve çevrelerine Korelilerle ilgili aktardıkları birtakım bilgiler vardır. Korelilerin ne kadar dürüst ve namuslu oldukları, kendileriyle Kore'de buldukları süre içinde ne kadar çok ilgilendikleri ne kadar vefalı oldukları ve güzel insanlar olduklarına dair bilgileri anlatagelmişlerdir. Gazilerimiz savaş ortamına rağmen Korelilerin kendilerine gösterilen yardım karşılığında vefalı davrandıklarını anlatırlar. Tabii burada Uzakdoğu mantığını anlamak gerekir. Koreliler kendilerini Kore Savaşında yalnız bırakmayan Türklere yaptıkları iyiliklerin karşılığını fazlasıyla ödemek için uğraşmışlardır. Bu sebeple bizim Korelilere bakış açımız oldukça sempattir. Dışlayıcı yahut ayrımcı bir yaklaşımda olmanın, aksine olumlu bir imajlarının olmasındaki temel sebep buz dağının su üstündeki kısmı olarak nitelendirebileceğimiz Kore Savaşıdır. Tersine de doğrudur; Korelilerin de Türkler hakkındaki imajı çok olumlu olmuştur. Mesela benim 4 yıllık Kore deneyimimde tek bir kötü hatıram yok. Ayrıca bu bana özel bir şey de değildir. Her ne sebeple olursa olsun Kore'de hayatlarının bir kısmını geçirmiş olan Türklerin Kore'de buldukları zamana ait hiçbir kötü hatıralarının olmadığı benim bilgim dâhilindedir.

SK: Türkler Kore Savaşına dahil olmasalardı, herhangi bir yardımlaşma ortamı bu şekilde sağlanmamış olsaydı da Kore - Türk ilişkileri bu denli gelişmiş, etkileşim sağlanmış olabilir miydi?

M. E. GÖKMEN: O tartışılır, ama benim kanaatime göre bu paylaşım ve etkileşim Kore Savaşı olmasaydı da olurdu. Çünkü buz dağının derinliklerinde yatan nedenlerin daha büyük olmasıdır. Kore savaşı gibi görünen sebepten daha fazla tarihi sebepleri vardır. Biz Korelilerle ortak bir geçmişe sahibiz. Ortak bir kültür çevresinden çıkmışız. Onların Altay dağları civarından Kore yarımadasına yaptıkları göçler bize nazaran çok küçük bir mesafeyi ve alanı kapsıyor. Kore yarımadasının güneyine kadar indiğiniz

zaman göç edilen yer takriben 1000 km'dir. Yarımadanın en kuzeyinde doğal sınır da diyebileceğimiz Tümen nehri civarını düşündüğümüzde ise, yapılan göç 300-350 km'lik bir alanı kapsıyor ama bizimki daha uzun ve geniş alanı kapsar. Konar göçerliğimiz o bölgeden Anadolu'ya kadar hatta Avrupa içlerine kadar devam eder.

Ama Korelilerin ve bizim göçlerimiz başlamadan önce biz komşu kabileler olarak yaşıyorduk. Onların hanlarının evlilik törenlerine ya da devlet erkânından ölenlerin cenazelerine bizim Kaanlarımızın katıldığı biliniyor. *Çin tarafından yapılan istilalarda bizden destek istedikleri de kaynaklarda geçiyor.* Bu kültürel ortaklığın bir diğer somut göstergesi ise dildir. Korece ve Türkçe aynı dil ailesinden geliyor; Ural Altay dil grubunun Altay grubundadır. Leksikolojik benzerlik haricinde diğer yapısal özelliklerin tamamı aynıdır. Sözdizimi, morfolojisi, fonolojisi, fonetiği aynıdır. Sadece sözcükler bakımından farklılıklar vardır. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra Arapça ve Farsçanın etkisi altına girdiği gibi Koreliler de bölgesel ve kültürel olarak çevresindeki ana güç Çin'den etkilenerek Çince den çok kelime ödünç almışlardır. O nedenle Korece ve Türkçe arasında kelime benzerliği yok denecek kadar azdır.

Az önce de söylediğim gibi kültürümüzde benzerlikler çoktur. Aile ilişkileri, onlar için de Doğu toplumlarındaki babanın mutlak güç olduğu ve ataerkil yapı temelinde şekillenmiştir. *Sonrasında Kore'de Konfüçyanizmin çok etkili olmasıyla bu hiyerarşi Konfüçyanizme bağlanmıştır.* Aynı kültürel doku bizde de vardır ancak temelde bizde Konfüçyanist etkiden bahsedemeyiz. *Aynı zamanda o bölgeden getirdiğimiz Şamanist etkileri bugün hala Kore'de de Türkiye'de de görebiliyoruz.* Sözelimi, bu Şamanist etkiler doğa isimlerinin kullanılmasında kendini göstermektedir. İnsan isimlerinde ırmak, güneş, kaya vb. doğada zor erişilen kavramları insan isimleri olarak kullanmışız ve kullanmaktayız. Kore'de de durum aynı. Koreliler de doğanın güç timsali olan nesnelere insan ismi olarak kullanmaktadırlar. Şamanizm'in getirdiği geleneklerimize sirayet eden unsurların aynı izdüşümü Kore'de de vardır.

Batıl itikatlar Türkiye'de dinle özdeşleştirilebiliyor fakat dinî olmayan batıl itikatların büyük bir çoğunluğunun benzerleri Kore'de de vardır. Mesela, gece tırnak kesilmemesi. Bu bizde günah

olarak söylenir. Sebebi bence, dini bir kısıtlama ile gece tırnak kesilmesinin önüne geçilmek istenmesidir. Kore’de de gece tırnak kesilmesi iyi değildir ama bizdekine benzer günah kavramı ile özdeşleştirilmemiştir. Her iki toplumda da tırnakların gece kesilmemesi gerektiği konusu, eskiden ışıkların yetersiz olduğu ortamlarda ve paslı olan makaslarla yapılan bu işlemi görünür ortamlarda yapılmasını özendirmek için olduğunu düşünebiliriz. Bu düşünce Kore’de de Türkiye’de de bulunmaktadır.

Dini kisve altında söylenen bir diğer konu ise; ıslık çalma ile ilgilidir. Islık çalmak bizde ayıp ya da şeytan gelmesi ile gerekçelendirilir. Kore’de ise ıslık çalmak, yılan gelir denilerek engellenmek istenmektedir. Diğer bir benzer konu da cenaze ile ilgili adetler, geleneklerdir. Cenaze gelenekleri tamamen Türkiye’dekilerle aynıdır. Anadolu kültüründe cenaze hemen defnedilmez, İslam kültüründe hemen defnedilir ama Türk kültüründe biraz bekletilir. Gerçekten öldü mü ölmedi mi diye emin olmak amacıyla. Aynı şekilde Kore’de de cenaze geleneksel nedenlerle defnedilmesi için 3 gün bekletilir. Bunu günümüz Kore’sinde hala görmek mümkün. Aynı zamanda cenaze evine yemek götürülmesi, bizdekiyle aynıdır. Dolayısıyla simgeler aynıdır ve yüzlerce örnek verilebilir.

Sonuç olarak, Kore Savaşı olmasaydı biz yine aynı yakınlıkta hissedebilir miydik sorusuna döndüğümde, evet hissederdik. Kore Savaşı bu yakınlığı, akrabalığı hatırlatmış ve daha fazla hissetmemize neden olmuş bir etkidir. Dolayısıyla Kore Savaşı olmasaydı da bir vesileyle bir araya geldiğimizde benzer noktalarımızla olumlu ilişkiler kurabilirdik kanısındayım.

SK: Hazır bu konuya girmişken Kore’nin yemek geleneğinden, yemek kültüründen bahseder misiniz?

Genel tanımlamalar yapacak olursak eğer, ***sofra adabı birebir aynıdır.*** Türkiye’de geleneksel yapıdaki ailelerde hala yaşayan; büyük yemeğe başlamadan küçük başlamaz, büyük sofradan kalkmadan küçük kalkmaz, yemek yerken konuşulmaz kuralı Kore’de de vardır. Batı toplumlarında aksine yemekte konuşulur. Çünkü Batı toplumlarında yemek bir toplantıdır. Bireyselci yaşadıkları için çok az bir araya gelirler ve genelde aile paylaşımlarını sofrada yaparlar. Sanayileşen toplumlar bu Batılı tarzı biraz daha pekiştirmiş durumdadır. Çünkü insanların görüşmek, buluşmak için zamanları yoktur. Ebeveynlerin çocuklarıyla temas kurmaları için bir zamanları yoktu. Sofra bu

iletişimi kurmak için bir vesiledir. Fakat Doğu'da Batılı toplumların aksine dayanışmacı yapı hâkim olduğundan herkes, tanışın ya da tanumasın, yakın olsun ya da olmasın, birbiriyle her zaman ilişki içindedir. Dolayısıyla sofrada bu türden bir ilişki kurma tarzına Doğu kültürlerinde pek rastlanmaz. Doğu toplumlarında sofranın hâkimi büyüktür, küçükler ise konuşmazlar. En önemli sebep, büyükler konuşurken küçüklerin susması gerektiği, diğer bir sebep de çocukların yemek yerken konuşmalarının yemek yemelerine engel olmasıdır. Çocuğun yemeğini yiyerek anne ve babasına ayak uydurması lazımdır. Özellikle babaya ayak uydurması lazımdır ki, baba kalktığında çocuk da kalkabilsin. Aynı şey Kore'de de vardır. Büyük eline kaşığı almadan küçük alamaz, yemeğe başlamadan yemeğe başlayamaz, büyük kalkmadan sofradan kalkamaz.

Bir başka konu ise ana yemektir; iyi ve kaliteli yemek hatta misafir ağırlanırken sunulan yemek Kore'de de Türkiye'de de ettir, hatta etin yağlısıdır. Bizde yemeğe misafir davet edildiğinde, cenazeye yemek götürüldüğünde ana malzeme ettir. Etin şöyle bir anlamı vardır; et uzun süre tok tutar, insanların en önemli ihtiyacı olan protein ihtiyacını karşılar; ayrıca bulunması da zor bir yiyecektir. Eski avcı toplumları düşündüğümüzde et yiyebilmek için hayvanların uzun uğraşlar sonucu avlanması gerekirdi. Sebze meyve gibi tarlada yetiştirilebilecek bir şey değildir o bakımdan kıymetlidir. Dolayısıyla et Türk toplumunda olduğu gibi Kore toplumunda da özel ve önemli bir ikramdır.

Bir başka benzerlikten daha bahsedelim. Anadolu'da herhangi bir köye gidildiği zaman yemek için genelde, sofraya, yerde bir sofraya bezi üzerine sini konularak kurulur, yerde oturulur, yemek sininin ortasına konur ve aynı kaba kaşık çalınarak yenilir. Gerçi şimdi bizim köylerde bu durum değişti ama bu hala Kore'de görebileceğiniz bir özelliktir. Batılı gözüyle bakıldığında bu 'iğrenç' bir şey olarak algılanabilir. Aslına bakarsanız, hijyenik olmayan bir şey olarak algılanmasının haklı yanları da vardır. Burada önemli olan şudur: aynı kaptan yemek yemenin başka bir psikolojisi vardır; **paylaşım ve etkileşim ruhunu pekiştirir**. Doğu toplumlarında kolektif yapının olması yani bireyselci yaşamın olmaması, dolayısıyla aynı kaptan yemek yemenin de verdiği psikolojik bir mesaj vardır. Bu mesaj, paylaşım, hakkına rıza göstermek, paylaşımında eşitlikçi olmak vs. olarak açıklanabilir. Bu durum Kore'de de Türkiye'de de görülen ortak özelliklerdendir.

SK: Peki yemek yerken çubukla mı yerler? Yahut genellikle çatal bıçak mı kullanırlar?

M. E. GÖKMEN: Genellikle çubuk kullanırlar.

SK: Çubuk kullanımı Çin etkisiyle mi yaygınlaşmıştır?

M. E. GÖKMEN: Evet, Çin etkisiyle olabilir. Yemeklerinin bazıları Çin yemeklerine benzer ama çoğu oldukça ayrıdır. Ama onların yemekleri çubuk kullanmaya daha uygundur, daha rahat yerler. Mesela onların pilavları çatalla yenmez, bizimkinden farklı pirinç kullanırlar çubukla yemeye daha uygun ve daha kolaydır. Diğer yemek türleri de çoğunlukla bunun gibi çatalla yemeye müsait olmayan yemeklerdir.

SK: Türkler Kore'ye gittiklerinde içleri rahat ederek yemek yiyebilirler mi? Bu benzerlikleri yemek türlerinde de görebilir miyiz?

M. E. GÖKMEN: Yiyemez diye yanlış bir algı var. Bu yanlış algı, Koreliler kedi, köpek yerler vs. gibi söylentilerden kaynaklanıyor. Evet, Koreliler köpek eti yiyorlar ama köpek eti satılan lokantalar ayrıdır ve her Koreli de bu yemekleri yemez. Ayrıca, bu lokantalar daha önceleri şehir içinde yer alırken hazırlanma metodlarının uygunsuzluğundan dolayı şehirlerden uzak yerlere taşınmıştır. Yani *köpek eti yemek isteyen bir kişi, ciddi bir mesafe kat edip ciddi bir para harcayarak yiyebilir.*

Kore'de domuz eti çok yenir ve çoğu yemeklerine katılır. Dini açıdan bakıldığında Türkler özellikle etin domuz eti olup olmadığını sorarlar. Kore'de çok yenir, çünkü yetiştirmede çok hijyenik zorunlulukları yoktur, çabuk ürer, et hacmi yüksektir, yüksek proteine sahiptir. Sığır, keçi gibi özenle bakılması gereken bir hayvan değildir.

Domuzun yenmesinin nedenlerinden bir tanesi de şudur; Kore 1910-1945 yılları arasında Japon istilasına uğruyor. Daha öncesinde Çin ve Japonya'nın baskı ve saldırılarına maruz kalıyor. İstila sonrasında Kore'de yetişen ürünlerin tamamı Japonya'ya götürülüyor ve Korelilere yiyecek hiçbir şey bırakılmıyor. Ek olarak pirinçten yaptıkları geleneksel içkileri olan Soju Japon istilasına kadar pirinçten yapılırken istiladan sonra bu içkiyi üretecek pirinç kalmadığı için tarımsal ürün olarak daha kolay yetiştirebildikleri tatlı patatesten yapmaya başlıyorlar. Şu anda da tatlı patatesten yapılan Soju tüketilmektedir. Demek istediğim domuzun bir

şekilde Kore'de yaygın olmasının sebeplerinden bir tanesi yine diğer hayvanlara nazaran kolay bulunabilmeleri, hijyenik koşullar aranmaması ve verimliliğidir. Japonlar ellerindeki birçok şeyi aldıkları için onlardan kaçırabilecekleri bir şey olarak domuzu tüketmişlerdir.

Onun haricinde acı ve baharatlı seven, kavurmalı, yahnili ya da ızgaralı yemek seven Türkler Kore'ye gittikleri zaman çok mutlu olurlar. Belki bir oranlama yapmak doğru olacaktır. Türklerin damak tadı alışkanlıkları ve dini yasaklar da hesaba katılırsa, *bence %70-75 oranında Kore yemeği bize uygundur diye düşünüyorum.*

SK: Kore'de içki içmenin sosyalleşmekle ilgili olabileceğine dair yaklaşımların olduğu söylenmektedir? Bu konuda ne söyleyebilirsiniz?

M. E. GÖKMEN: Evet sofrada ve sosyalleşmeyle ilgisi vardır.

SK: Bizde çaya verilen anlam gibi olabilir mi?

M. E. GÖKMEN: Evet olabilir. Mesela yemeğe gidildiğinde içki içilmesi âdettendir. Koreliler için, içki aslında bir araçtır. Yani, içkiyi streslerini, telaşlarını unutmak, günlük rutinlerinden kopmak için psikolojik bir rahatlama aracı olarak görürler. İçki Kore'de günlük rutinlerden biridir ama son zamanlarda Kore'de içki içmemek moda. İş yemeklerinde artık sadece adaptandır diye bardaklarına içki koyar ve kadeh kaldırır fakat içmeyenlerin de azımsanmayacak oranda arttığı söylenebilir. Özellikle gençler arasında son zamanlarda içki içmemek yaygınlaşmaya başladı.

Bir de toplumsal yapılarında içki içmekle ilgili adabları vardır, *büyük içki koyduysa küçük içmek zorundadır, bunu küçük tartışamaz bile.* Patron çalışanları yemeğe davet ettiğinde masaya içki koyarsa çalışanlar da içmek zorundadır. Fakat son zamanlarda Kore'de 20-25 yıl öncesine nazaran içki tüketimi oldukça azaldı. Koreliler yurt dışına çıktıklarında da sosyal ortamlarda içki içilmesi gerektiğini düşünür, bunu normal kabul ederler. *Fakat Kore'de sigara ve alkol kullanma oranı gittikçe düşüyor.*

Kore'de eskiden her alanda sigara içilebiliyorken artık açık alanlarda bile yasak konmaya başlandı. *Sigara içmek için genelde ağaçlarla çevrili ya da duvarlarla çevrili dışardan görünmeyecek ve 'zavallı' gibi hissiyat veren yerler belirlenmiştir.* Kore'de sigara içmenin cezası 100 \$ civarındadır ve oldukça etkili bir şekilde

uygulanır. İçki ve sigara konusunda son zamanlarda bilinçlendiklerini söyleyebiliriz.

SK: İş yaşamının yoğunluğundan kaynaklı olarak içki tüketiminin azaldığını söyleyebilir miyiz? Ayrıca içki tüketiminin bu denli artmasındaki etken yaşadıkları savaş ve ardından gelen bir buhran olabilir mi?

M. E. GÖKMEN: Evet tabi ki sağlık gerekçesiyle bir azalış söz konusu. Fakat iş yaşamının bir etkisi değil. Korelilerin geçmişine baktığımızda, öncesinde de içki tüketimine meyilli oldukları görülmektedir. Abdürreşit İbrahim'in *Alem-i İslam* kitabında bu konudan bahsedilmiştir. Tahmini olarak 1909 yılında Japonya'dan Kore'ye gidiyor ve Kore'yi, insanların, gördüklerini anlatıyor. Oradaki insanların hepsinin sarhoş olduğundan, gece olduğunda bir tane ayık insanın görülmediğinden, birçok insanın alkol etkisiyle dışarıda soğukta yattığından bahsediyor. Daha Japon istilasının başlamadığı dönemler bunlar. Dolayısıyla Kore'de bir adettir içki içmek ve sonuç itibarıyla o adetten sağlık gerekçesiyle yavaş yavaş uzaklaşmaktadırlar.

SK: Kore toplumunun diğer toplumlardan ayırt edici özellikleri nelerdir?

M. E. GÖKMEN: Koreliler için söylenen "*Çok çalışkandırılar*" söylemi doğrudur. İş yaşamında kendimizle karşılaştığımızda, bizde mesai başladığı zaman iş dışında birçok şey konuşulur ve işe tamamen başlamak biraz vakit alır. Fakat *bir Koreli masasına oturduğu an çalışmaya başlar. İş arkadaşlarıyla muhabbete dalmaz, molalarda arkadaşlarıyla iletişim kurar.* Ayrıca işine, işyerine sadıktır, aldığı ücretin hakkını ve karşılığını tam olarak verebilmek için elinden geleni yapar. Dolayısıyla iş ahlakı bakımından takdir edilecek özellikleri vardır.

Ancak hep gözümüzden kaçan bir şey vardır. Koreliler çalışkan, teknoloji üretiyorlar, ekonomileri 4.0 gibi durumların hepsi doğru. *Fakat bunlara eklenmesi gereken önemli bir şey vardır ki, o da şudur:* Koreliler sistem kurma bakımından çok beceriklidir. Büyük resme bakıldığında, herkes makinenin içinde bu ülke için bir şeyler yapmaya çalışıyor, bizler de bu makinenin birer parçalarıyız gibi düşünürler. Kimi bunun içerisinde küçüktür kimi büyüktür ama makinede yer alan herhangi bir parça çıkarıldığında sistem aksamaya başlar. Kore yapısının içerisinde herkes işini yaparken utanmadan, o sistemin bir parçası olduğu bilinciyle görevini çok iyi

yapmaya çalışır. Bazı parçalar makinenin içinden çıkartılır ve başka parçalar yerine eklenir. Bu metaforu insana çevirecek olursak bazı insanlar emekli olurlar ve yerlerine o iş için başka birisi gelir, o alan boş kalmaz. *Koreliler emekli olsalar da çalışmaya devam ederler. Hiçbir iş yapamaz hale geldikleri zaman apartmanlarının etrafını, mahallelerinde sokakları ya da ilçelerinde parkları ve sosyal alanları temizlerler.* Yerleşim birimlerinde en merkezden büyük halkaya gidinceye kadar sivil toplum örgütleri vardır ve aktiftir. Örneğin; çalışamaz durumdaki yaşlılar apartmanın etrafındaki çöpleri toplarlar, ağaçlar yaprak dökünce süpürürler. Bazı yaşlılar ana caddelerde yere atılan sakızları temizlemek için görevlidirler. Biri yere yapışan sakızı kazır, biri de kazınanları toplar. Bu birimlerde muhtarlar ya da o bölgenin belediye başkanları bu çalışmalara destek verir. Mesela öğlen yemeğini birlikte yerler yahut akşamları onlara içki gönderirler, temizledikleri yerlerde keyif yaparlar ve böylece yaptıkları işin sonucundan da keyif alırlar. Bununla birlikte, kendi etrafına fayda sağladığı gibi kendisine de fiziksel direncinin devamlılığı açısından fayda sağlarlar. Böylece hem spor yaparlar hem de çevrelerine faydaları dokunur.

O bakımdan Koreliler çok çalışkandırılar diyebiliriz. Kurdukları sistem içerisinde herkes kendi rolünü çok iyi oynar ve yaptıkları işi çok iyi yaparlar. Ne iş yaparlarsa yapsınlar, bir Korelinin yaptığı işten utandığını göremezsiniz ve işini de layığıyla yapar. Dolayısıyla bu aktivite ve programların hepsi birer sistem oluşturur. Çalışkanlıklarının yanında sistem kurma, sistemi yürütme, sistemi rehabilite etme, sistemi güncelleme becerileri de oldukça gelişmiştir ve bu özelliklerinin çalışkanlıklarından daha üstün olduğunu düşünüyorum.

SK: Böylece yaşlıların yaşam doyumları çok daha yüksek oluyor ve sosyalleşmeyi de kaybetmemiş oluyorlar.

M. E. GÖKMEN: Evet, işe yaradıklarını hissediyorlar, bizde de örneğin herhangi bir işlek kaldırımında yerlere yapışmış siyah sertleşmiş çöp kalıntıları vardır. *Bizde de keşke birileri temizlese hem topluma faydalı olsa hem de temizleyene faydalı olsa, bu konuda devlet de ayrıca bir bedel ödemeseydi.* Kore’de emekliler emekli maaşlarını alıyorlar ayrıca bu işlerle meşgul olarak toplumdan da kopmamış oluyorlar. Bölgede muhtarlar kendilerini bir yemeğe davet ediyor, birlikte çalışıyorlar ve böylece sosyalleşmekten de kopmuyor, fiziksel ve psikolojik dirençlerini de

düşürmüyorlar. Dolayısıyla çok yönlü kazanmış oluyorlar, bu da ancak bir sistemle gerçekleştirilebilecek bir şeydir.

SK: Kore’de dini hayattan biraz bahseder misiniz? Din ile kültür etkileşimi ne derece sağlanmaktadır?

M. E. GÖKMEN: Din Kore’de biraz rahattır, katı değildir. Hıristiyan etkisi gittikçe artıyor. Şu anda Kore’nin yaklaşık %50’si Protestan’dır. Gittikçe düşen yaklaşık %30’luk oran Budist, geri kalan %20’nin içinde ise Katolikler, Evangelistler, dinsizler, vb. vardır. Kore’de “*Tongil Gyo*” denilen marjinal bir dine inananlar da vardır. Dinsizler ise Kore’de son zamanlarda artmaya başlamıştır. Bazıları kendini Hıristiyan olarak görür, çünkü diğer gelişmiş ülkelerde de Hristiyanlık yaygın olarak benimsenmiştir. Onlar da kendilerini Hıristiyan olarak hissederek boyunlarına haç takmayı bir moda olarak görürler. Aynı zamanda kendilerini Hıristiyan olarak tanımlarken o dinin gerekliliklerini yerine getirmezler. Neye inandıklarını sorarsanız herhangi bir şeye inanmadıklarını söylerler. *Sonuç olarak din Kore’de rahattır ve aynı aile içerisinde bile farklı dinlere mensup kişiler olabilmektedir.*

SK: Az önce marjinal faaliyetlerin olduğundan bahsettiniz, aslına bakıldığında bir din üretiyorlar diyebilir miyiz? Bu konuyu biraz açabilir misiniz?

M. E. GÖKMEN: Korecesi “*Tongil Gyo*” denilen Türkçe karşılığı “*Birleşme Dini*” olarak adlandırılan bir nevi tarikat aslında bu. Hıristiyanlık temelinde Hz. İsa geri geldiği zaman tüm insanlarla uzlaşacak, Hz. İsa onları kurtaracak gibi bir inanca sahiplerdir.

Az önce söylediğim gibi *bir ailede birçok farklı dine inanan üyeler olabilir, kimse diğerinin dinine karışmaz.* Ancak *Kore’deki Protestan yapı dünyadaki misyonerlik faaliyetlerini ciddi manada hem finanse ediyor hem de misyoner yetiştiriyor.* Kore’de misyonerlik bir meslektir ve bu meslekten para kazanılır. Herhangi bir yere gidip birini Hıristiyan yaptığı zaman bu örgütlerden destek alır ya da maaş alır. *Özellikle bir Müslümanı Hıristiyan yaptıklarında cennetten özel yerler hak edeceklerine inanırlar.* O bakımından Kore’de din, Protestanlık özelinde ticarileşmiş durumdadır. Kore’ye gidip Seul’e yüksek bir yerden baktığınızda her yerin haç olduğunu görürsünüz. Hıristiyanlığa ilgisi olan, İncil okuyan biri hemen taraftar toplamaya başlar. Mahallesinde bir kilise açar ve mahalleyi dolaşarak üye bulmaya çalışır. Ne kadar

üye bulursa kilisenin ihtiyaçlarını karşıladığı gibi kendi hayatını da o kazandığı parayla idame ettirebilir.

Dinin bu denli ticarileşmesinin yanında Kore geleneklerini dejenere eden yaklaşımları da vardır. Mesela Kore’de iki tane geleneksel bayram vardır; biri hasat bayramı “*Chuseok*” olarak geçer Eylül ayında kutlanır, diğeri ise ocak ayında ay takvimine göre yılbaşı “*Seollal*” diye geçer ki, bizdeki Ramazan ve Kurban Bayramı gibidir. *Bizdeki dini, onlardaki geleneksel bayramlarda yapılan bütün pratikler ayındır.* Bizdeki büyükleri ziyaret, mezar ziyareti, birbirlerine ziyarete gitme, büyüklerin evinde toplanma gibi pratiklerin hepsi onların geleneksel bayramlarında da gerçekleştirilir. Fakat bazı kiliseler “*Chuseok*” ve “*Seollal*” bayramlarını tek tanrılı dinlerle çok bağdaşmadığı gerekçesiyle kutlanmasını yasaklamış ve bunların batıl itikat olduğunu söylemişlerdir. Ruhlarla iletişime geçtiklerini (mezarlıkları sulayarak, yiyecekler götürerek vs.) dolayısıyla bunun tek tanrılı inanç ile bağdaşmadığını söylemişlerdir. Böylece dini liderler dinden çıkacakları ve gerçek bir inanan olamayacakları yönünde telkinde bulunurlar. Dolayısıyla şu anda bazı dini örgütlerin Kore’nin geleneksel yapısına doğrudan müdahale ettikleri söylenebilir.

SK: Konfüçyanizm’in Kore’de etkili olduğunu biliyoruz. Sizce hangi alanlarda ne derece etkili olmaktadır?

M. E. GÖKMEN: Kore %100 Konfüçyanisttir. Konfüçyanizm bir yaşam biçimidir. Dile bile etkisi vardır, küçük büyüğüyle rastgele konuşamaz, belli dilsel hiyerarşik kuralları vardır. Hoca-öğrenci, ebeveyn-çocuk, kral-teba, kadın-erkek ilişkisinde bunlar belirgin ve belirleyicidir. Mesela küçüğün yaşadığı “ev” ile büyüğünün adlandırmaları farklıdır. Bunların tamamı Konfüçyanizmden kaynaklanır. Kore’de birine “sen Konfüçyanist misin?” diye sorduğunuzda size %100 Konfüçyanistim demez, çünkü artık orda bir yaşam döngüsü haline gelmiştir. Bütün hayatı idame ettiren sistemin ana unsurlarından bir tanesi Konfüçyanizmdir. Bütün prensipleriyle yaşayan bir kültür olan Konfüçyanizm’i din ya da felsefe olarak algılayanlar da vardır. Her iki görüşün de yaklaştığı konuların haklılık ve haksızlık payı vardır.

SK: Konfüçyanizm sadece sosyal hayatta mı bu kadar etkilidir?

M. E. GÖKMEN: Evet sosyal hayatta etkilidir. Konfüçyanizmi Kore’den çıkarırsanız oldukça sarsıcı olacaktır. Kore’nin her şeyinde etkilidir. Fakat onlar bu düşünceyi içselleştirdikleri için kendilerini Konfüçyanist olarak görmezler.

SK: Bizim ülkemizde de misyonerlik faaliyetleri yürüten Koreliler varmış, bu konuda ne düşünüyorsunuz?

M. E. GÖKMEN: Hangi din olursa olsun, bir dinin parayla satılmasına şiddetle karşıyım. Örtük yapıda başkasının dinini değiştirmeye çalışarak başka bir kisve altında ilişki geliştirerek bunu yapmak doğru değil. Maddi, gayri ahlaki, ticari, sosyal ve ailevi olmak üzere çeşitli ilişkiler geliştiriyorlar. Ama örtük yapıdaki amaçları din. Dolayısıyla yapılan faaliyetler ahlaki ve dürüstçe değil. Ek olarak Protestanlığa dönenlere de Protestanlıktan çıkmadıkları sürece para ödeyerek kendilerine bağlamaları hiç insani ve ahlaki değil.

SK: Kore’de nasıl bir eğitim sistemi vardır? Bizim ülkemizden farklılıkları nelerdir?

M. E. GÖKMEN: Kore’de eğitim ateşi yüksek diye bir söz vardır, Korelilerin tamamı çocuklarının iyi eğitim almasını ister. Hayatlarında yaptıkları ilk ve en önemli yatırım eğitimidir. Eğitimden kesinlikle parayı esirgemezler. Her anne baba öncelikle çocuklarının iyi eğitim almasını sağlar.

Bu sebeple Türklerin Koreliler tarafından sevilmesinin bir başka nedeni de eğitimidir. Sebebi şu; Türkler Kore Savaşına gittikleri zaman hem savaşıyorlar hem de yerleştikleri yerlerde inzibat görevi görüyorlar. İnzibat görevi örneğin; okula gidip okulu koruyor, çocukların güvenliğini sağlıyorlar. Ayrıca Türk birliklerimiz öksüzleri, yetimleri, sefil dolaşan çocukları buluyor ve onlar için Kore’de okul yapıyorlar. Kore’nin Suwon şehrinde kendi imkanlarımızla “Ankara Okulu” diye adlandırdığımız bir okul açıyoruz. Bu Koreliler için çok önemlidir. Görevimiz sadece onları korumak, düşmandan kurtarmak değil aynı zamanda okul açıp ve orada askerlerimizin öğretmenlik yaparak Kore çocuklarını eğitmesidir. Bize bu kadar sempatik bakmalarının sebeplerinden bir tanesi de budur. O bakımdan Koreliler tarafından eğitim üst perdede değerlendirilir.

Eğitimin iki ana unsuru vardır; öğretilen-öğrenci ve öğretmen-öğretmen. Öğrenciye gösterilen önemin öğretmen üzerinden

gösterilebileceğini düşünüyorlar. Bu şu demek; öğretmenin saygınlığı üst düzeyde, maddi imkânları üst düzeydedir. Aynı zamanda ebeveynler de öğretmenlere tam itaat ederler.

Tüm dünyada yapılan PISA Testleri ve Pearson'ın 2017 eğitim analiz sonuçlarına bakıldığında Kore eğitimde dünyada bir numaradır. Okulların yapısı, ders sistemleri, müfredatları, öğretmenlere ve eğitime yapılan yatırım şu anda Kore'nin gelişmesinin en önemli temellerinden bir tanesidir. Bu sebeple ileriki yıllarda eğitime çok daha fazla yatırım yapacaklarını düşünüyorum. Zira hem kamuoyu beklentisi hem de seçim öncesi tüm partilerin yaptıkları ana vaatler de bu yöndedir.

Kore'nin dünyada ilk 100'ün içinde 2-3 tane üniversitesi bulunur. Ayrıca bütün alanlarda da ilk 10 içerisinde bir tane üniversiteleri vardır. Bu yapılan yatırımlar AR-GE'nin ne kadar önemsendiğini gösterir. Bununla birlikte Koreliler refah seviyelerinin artmasında eğitimin pay sahibi olduğunun farkındadır. Ayrıca üniversitelerin bir kısmı dini üniversitelerdir. Protestan Üniversitesi, Katolik Üniversitesi, Budist Üniversitesi vardır ve bunlar serbesttir. Hatta en iyi Üniversitelerinden birisi Protestan Üniversitesi'dir.

SK: Kore ile kendi ülkemizi karşılaştırdığımızda, bizim eğitim sistemimizdeki eksikler neler olabilir?

M. E. GÖKMEN: Bu farklı parametreleriyle ve değişkenleriyle çok geniş bir konu. Özetle ve genel tabirle, Koreliler hem devlet anlamında hem bireysel anlamda eğitime çok ciddi maddi yatırım yapıyorlar. Analizlerini çok iyi yapıyorlar. Eğitimde çağdaşlaşma, modern çizgiyi yakalayabilme, öğrenme stratejilerini keşfedebilme adına çok önemli yatırımlar yapıyorlar. Eğitimin önemi konusunda çok gelenekselci yaklaşıyorlar fakat eğitimin uygulanması konusunda her türlü yeniliğe açıklar. Bu anlamda eğitim anlayışları bizdeki gelenekselci yapıdan ve katı eğitimden farklıdır. Mesela, Kore şu anda müfredatı kaldırıyor ve örnek okullar kuruluyor. Yavaş yavaş müfredatı, dersi ve öğretmeni kaldırıyor. Şu andaki öğrenme kanalları çok fazla ve bilgiye ulaşmak çok kolay. Bu bakımdan öğretmenler öğrencinin kendi özelliklerini keşfetmesine yardım edebilecekleri bir rehber olması konusunda eğitim alıyorlar.

Özellikle okul öncesi eğitime ciddi yatırımlar yapılıyor. Öğrencileri ilköğretimden itibaren o okullara yönlendirebilmek için yeni bir program deniyorlar. Bunların tabii faydalı olup olmadığı ancak 20

yıl sonra ortaya çıkar. Ancak 20 yıl sonra ortaya çıkacak programı ve deneklerini oluşturmuşlar, okullarını seçmişler ve ilk uygulamaları yapıyorlar. Bu okullar gittikçe yaygınlaşıyor. Fakat bizim eğitim sistemimize baktığımız zaman çok çeşitli geçiş sınavları yapılıyor. İsimlerini bile bilmediğim sınavlar. Çocuk ortaokula başladığı zamanki sistem sınava girdiği zamanki sistemle aynı olmuyor, hatta üç dört kez revize edilmiş bir sistem oluyor. ***Bizde çıktılar görülmeden sistem değişiyor.*** Mesela yabancı dil öğretimi konusunda Koreliler başarısızken iletişim odaklı bir öğretim gerektiğini keşfettiler. Daha öncesinde salt kelime ezberi, dilbilgisi öğretimi olarak düşünüyorlardı fakat dil öğretiminin iletişim kurmakla sağlanabileceğini keşfettiler. Bu becerilerin içerisinde yazı dili ile iletişim, sözlü iletişim, vücut dili ile iletişim vardır. Her ülkenin kendilerine has jest ve mimiği vardır ve bu da iletişimin büyük bir parçasıdır. Bunlar farklı parametrelerle öğretilmezse dilbilgisi tek başına anlamlı olmaz. Dolayısıyla dili doğal ortamında öğretmek gerekiyor. Fakat biz hala iletişim yöntemiyle dil öğrenimini gerçekleştiremiyoruz. ***Koreliler dil edinim sürecini doğal ortamında kullanmaya başladılar fakat bizde böyle bir yöntem şu anda uygulanmıyor.*** Ayrıca bizde iletişim becerileri öncelenmediği için geriye doğru bir gidiş var. ***İngilizceyi ben Anadolu Lisesinde öğrendim ve okumada, yazmada, iletişim kurmada hiçbir sorun yaşamam. Ana dili İngilizce olan bir ülkeye 41 yaşında gittim, fakat gittiğimde bu becerileri kazanmıştım.*** Bizde gittikçe iletişim becerisine verilen önem azalıyor. Ancak Koreliler yabancılarla şarkılar, oyunlar öğreterek onların iletişim becerilerini geliştirmelerini sağlıyorlar. Okulda öğretmenin rehber olduğu ve istediği zaman bir şey öğrettiği ya da öğrencinin belli başlı konular dışındaki konuları kendi istediği takdirde öğrendiği bu sistemde öğretmenin rehber olma işlevini keşfettiler. Tabi bunun için de donanımlı çok iyi eğitim almış, çok iyi düzeyde birkaç yabancı dil bilen, dünyada eğitim literatürünü takip edebilen insanlar olması lazımdır. Öğretmenin kafasının rahat olması, ekonomik bir sıkıntısının olabileceğini düşünmemesi gerekir. ***Öğretmenin çocuğunu devletin alıp okutması yetiştirmesi gerekir. Kore’de öğretmenlerin çocuklarının eğitim masraflarını devlet karşılar.*** Böylece öğretmen esas işi olan öğretmenliğe odaklanır, çocuklarla daha çok ilgilenir. Buradaki öğretmenler kendilerinden veriyor, sağlıklarından oluyorlar. Kendi ailelerine zaman ayıramıyorlar, kendi psikolojileri bozuluyor. Kore’de bu böyle değildir, o nedenle eğitime ciddi yatırım yapılır. Dolayısıyla eğitim

sistemine yapılan yatırım iki ülke arasında çok önemli bir fark oluşturur.

SK: Kore'de sosyal ilişkiler nasıldır? Ailede, cemiyette, iş yerlerinde...

M. E. GÖKMEN: Kore ataerkil bir toplumdur. Türkiye de ataerkil bir toplumdur. Batılılar bizi bu konuda eleştirirler. Bazı şeyleri görüp bunlarla uzlaşmak lazım. Bizim toplumsal algımız Batılıların bize gösterdiği gibi değildir. *Şöyle bir metafor vardır:* Köyde adam ata binmiş karısı yularından çekiyor. Batılılar bunun gibi bir örnekle kadın erkek eşitliği nerede diye eleştirirler. Fakat herkesin gördüğü bir vitrin var fakat vitrinin arkasında başka şeyler vardır. *Doğu toplumları kadın erkek ilişkileri bakımından ataerkil gözükse de arka planda ana güç kadındadır. Kadın parayı, evi yönetir çocukları yetiştirir, temizler vs.* Atın yularını çeken kadın görüntüsünü yorumlayacak olursam; beyi tarlada çalışıyordu, yorulmuştur, eve ekmek getiriyordu, karısı da yardımcı olayım, saygı göstereyim demiştir. Dolayısıyla roller paylaşılmıştır ve roller katı sınırlarla ayrılmıştır. *Bu rolleri Batı algısıyla görmek zorunda değiliz. Kadın kadınlığını, erkek erkekliğini bildiği sürece Doğu toplumlarında sorun çıkmaz.* Kore de Doğu toplumdur ve kadın kadınlığını erkek erkekliğini bilir.

Bunun yanı sıra, şirket sahipleri genellikle kadın istihdam etmek istemezler sebebi şudur; kadın bir gün evlenecek, evlendiğinde çocuk sahibi olacak ve dolayısıyla işi bırakacak. Dolayısıyla ona verilen emek, yapılan yatırım boşa gidecek diye düşünürler. Fakat patronun karısı da bu konumdadır, çocuklarıyla ilgilenir ve kocası gece gelir gündüz gider mesai yapar. Bunun yanında Kore'de kadınların işten ayrılma oranları yavaş yavaş düşüyor. Kadınlar, günümüz Kore'sinde iş yaşamı içerisinde daha çok ağırlıklarını hissettirmeye başladı. Eve yabancı bakıcı alınır ve çocuklar onlara emanet edilir, dolayısıyla kadın işini bırakmak zorunda kalmaz. Fakat *kadının işinden ayrılıp da çocuklarına ve kocasına bakma sorumluluğu Kore'de tartışılmaz bir gerçekliktir.* Bunun zaten kadının bir numaralı görevi olduğu düşünülür ve bununla uzlaşmışlardır. Kocası da zaten karısına olanca hürmeti gösterir ama dışardan bakıldığı zaman çok kaba saba görünür, bu angajmanlar dışardan görüldüğünde bambaşkadır. Çünkü *Doğu toplumlarında her şey gizlidir her şeyin özel yaşantısı vardır ve özel yaşantı içerisinde de bir dinamizm kurmak lazımdır.*

Kore’de iç huzuru bulabilmek için kadın kadınlığını, erkek erkekliğini biliyor. Kadın ve erkeğin odağında geçmişten beri çocukları vardır. Onları yetiştirmek isterler. Tek tanrılı dinlere inanmadan önce Budizm’e inandıkları için Budizm’de yer alan “iyi insan olmak”, bizdeki Anadolu tasavvufunda “insan-ı kâmil olmak” düşüncesini benimserler ve bunun en iyi yolunun çocuklarını iyi yetiştirmekten geçtiğine inanırlar. Çocuğa ne kadar eğitim verirsen o kadar insan-ı kâmil olma erdemine erişebilir düşüncesindedirler. O bakımdan odakta yüzlerce yıldır çocuk vardır. Bu nedenle kadın tanımlanan bir görevim yok düşüncesinde olduğunda Batılı tarzda bir yaşama yahut feminizme kayabiliyor. Bireysel yaşamak yahut “single mother” olmak isteyebiliyorlar fakat bekar annelik Doğu toplumlarında kabul edilebilir bir şey değildir. Dünya zıtlıklar üzerine kurulmuştur, eksiyi kaldırdığında artının, artıyı kaldırdığında eksinin anlamı yoktur. Kadın ve erkeği herhangi bir eksi yahut artı konumda sınıflandırmadan ikisinin de zıt olduğunu söyleyebiliriz. İkisinden birini kaldırdığımızda diğerinin anlamı yoktur. Herhangi bir tanesi kaldırıldığında denge bozulur ve Kore bunun farkındadır. Mümkün olduğunca çağdaşlaşma yönünde ilerlerler ama bir yandan da kendi özlerinden de kopmamaya çalışırlar. Onun için kadın-erkek ilişkisini de sistem içinde kendilerine has bir olgu olarak görürler. Genellikle uzlaşma içerisinde dirler.

SK: Zıtlıklardan bahsetmişken, Koreliler Tao inancında yer alan Ying-Yang felsefesini kendi bayraklarında da kullanmışlar, bu denge sembolünü hayatlarına da geçirdiklerini görüyoruz tüm bunları bir araya getirdiğimizde.

M. E. GÖKMEN: Tabi ki. Kore’nin temellerinde bu düşünce yatar. Ying-Yang felsefesi olmasa, kendilerini bu düşünceye adanmışlar bayraklarını bu şekilde üretmezler. Gökyüzü-yeryüzü ikilemini kendi bayraklarına yerleştirmişler ve bunu gerçekten içselleştirmişler. Mesela mahallelere köylere gittiğiniz zaman şu heykeltçikleri görürsünüz;

Biri yer altı tanrısını (soldaki, kadını yer altını temsil eder; sağdaki erkeği yer üstünü temsil eder) biri de yer üstü tanrısını temsil ediyor. Bütün her yeri geleneksel olarak koruyan batıl bir itikattır. İnsanlar bu heykeltçikleri evlerine, mahalle girişlerine, kent girişlerine, bazı gelenekselci şirketler ise şirket girişlerine koyarlar.

Rutinün dışına çıkılan her şey insanı strese sokar. Koreliler doğal ve geleneksel rutinlerini çok bozmamaya çalışıyorlar. Birebir uygulamaya çalışıyorlar bu onlara başka bir moral ve motivasyon veriyor. Bizdeki ana eksikliklerden bir tanesi odur. Mesela bayramların kutlanması dini, onun haricindeki her şey gelenekseldir. Şeker, baklava, kahve ikram edilmesi, büyüklerin ziyaret edilmesi gibi bayram rutinlerini biz kendimiz katmışızdır. El öpmek, boyun eğmek demektir, saygı göstergesidir. Bu Doğu kültürüdür ve İslamiyet ile alakası yoktur. Küçük büyüğün bayramını kutlarken el öper ama büyük böyle bir eylem gerçekleştiremez. Koreli de bunu selam verirken baş eğerek her gün yapıyor. Bizdeki el öpmenin eğilme hareketi gibi onlar bazen yerlere kadar eğilirler. Bu durumda eğilmeyi yahut el öpmeyi kadın erkeğe yapar. Bu uzlaşma içerisinde kadın daha çok boyun eğer. Böylece içlerindeki stresi de minimize ederler. Dolayısıyla Batıdan bakıldığında bu kültürel unsurlar garip görünebilir. *Doğu'nun orijinalini görebilmek için Batı'nın gözlüğünü takmamak, Batı'yı görebilmek için de Doğu'nun gözlüğünü takmamak gerekir.*

Son olarak sosyal ilişkilerinde bizden daha katı olarak uyguladıkları şeyler vardır. İnsanlara verdikleri değeri gösterebilmek adına onları değerlendirirken belli bir seviyenin üstünden değerlendirmezler. Sıfırdan değerlendirirler ve böylece birbirlerini aşağı görmekten kaçınırlar. Biz de belli bir seviyenin altında görürüz insanları, fakat Kore'de bu böyle değildir. Sınıf ayrımı onlarda sıfır noktasından başlar. Bunun en üstünde zirvede öğretmen vardır.

SK: Kore'nin ekonomisi ve yönetim şekli hakkında nasıl bir çerçeve çizebilirsiniz?

M. E. GÖKMEN: Güney Kore bir ada ülkesidir, Kuzey Kore'yle bağlantısı kesildiği için karayla bağlantısı olmayan bir ülkedir.

Dolayısıyla Kore’de bir ada psikolojisi vardır. Ada ülkesi olarak dünyada iki tane süper güç var; biri İngiltere bir tanesi Japonya. Şu anda da üçüncü süper güç olarak Kore geliyor. Ancak şu anda Kuzey Kore’yle yapılacak barış anlaşmasının Kore’yi biraz daha ileriye götüreceğini düşünüyorum. Çünkü karayla bağlantısı kurulacak. Kore ihracata dayalı bir ekonomi benimsemiş dolayısıyla sürekli ihracat yapmak zorundadır. Deniz ve hava yoluyla bunu sağlıyor fakat kara yoluyla sağlayamıyor. Özellikle Asya’daki ülkelerle kara yoluyla ihracat yapabilirse bu Kore’ye çok şey kazandıracaktır. Ayrıca bu barış anlaşması birleşecekleri anlamında değil, birbirlerini tanıyacakları anlamındadır. Kuzey Kore’de çok iyi yetişmiş insan gücü kaynağı vardır, Güney Kore’de ise beyin gücünü kullanabilecek insan kaynağı bulunmaktadır. Bunların ikisi birleştiğinde büyük bir sinerji olacaktır.

Kore’nin yer altı zenginlikleri olmadığı için hepsini ithal etmek zorundadır. Yani enerji konusunda dışa bağımlılığı olan Kore geldiği bu dönemde dışarıyı kendilerine bağlamaya başlamıştır. Bunun yatırımını da yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanma konusunda yapıyorlar ve dünyaya yakın zamanda bunu ihraç edecekler. ***Dünya şu anda fosil yakıtların kullanılmasına ne kadar muhtaçsa enerjiyi karşılama konusunda da ileride Kore’nin yenilenebilir enerji kaynakları teknolojisine o kadar muhtaç olacaktır.*** Şu anda bir adım ileriye düşünüyor ve Kore’nin bu çabası oluşacak yeni ihtiyaçlara cevap bulma niteliğindedir.

Burada önemli bir faktör bu yükselişin kalıcı ve sürdürülebilir olması konusudur ve bu husus Amerika’ya bağlıdır. Kore Amerika’nın çok iyi bir müttefiki, özellikle Sovyetler Birliği dağılmadan önce en önemli üssüydü. Sovyetler Birliğinin çökmesinden sonra yeni bir düzen içerisinde Kore yine müttefik olarak önemli bir yerde konumlandı. Ancak tüm bunların yanı sıra kendi ayakları üzerinde durabilen bir ülke olarak Kore’nin çok kırılğan bir yapısı vardır. Bu kırılğan yapısını sağlamlaştırmak yine Kore’nin elindedir. Bu yüzden Güney Kore ile Kuzey Kore barış anlaşması yapabilmek için Amerika’yı aracı olarak görüyorlar. Velhasıl Amerika burada önemli bir faktördür ama altını çizmem gerekir ki, belirleyiciliği gittikçe azalıyor.

Yönetim şekli ise parlamenter demokrasidir. Şu anda başkanlık sistemi vardır. Fakat demokrasi çabaları Kore’de çok kanlı olmuştur. Modern Kore kurulduktan sonra yaklaşık 20 yıllık bir askeri darbe

dönemi yaşamışlar. Geldiğimiz noktada ise kendilerine göre iyi bir yönetim tarzı geliştirmişlerdir. Kore’de kamuoyu baskısı çok iyi kullanılır ve STK’lar çok kuvvetlidir. *Hiyerarşi ve biat kültürü ahlakla sınırlıdır*. Bunun dışına çıktığımızda STK’lar oldukça baskı unsuru oluşturabiliyor. Bunun canlı örneği; *haksız kazanç sağlayan, rüşvet alan, gayri ahlaki işler yapan önceki Cumhurbaşkanı alaşağı etmeleridir*. Sivil toplum örgütleri onun görevden alınmasını, yargılanmasını istediği için adli makamlar bunu uygulamak durumunda kaldı. Bu gayri ahlaki işler karşısında Koreliler agresif yaklaşır ama genel karakter olarak saldırgan değildir. Bu yaklaşımı onların geleneksel sporu olan Taekwondo’dan anlayabiliriz. Bu spor saldırı değil, bir savunma sporudur. Dolayısıyla Koreliler saldırmaz savunmada kalır, rakibinin açığı bulduğu zaman da karşılarında kimse duramaz, doğru zamanda harekete geçerler.

SK: Modernleşme süreci dünyada birçok ülkenin deneyimlediği bir olgudur. Kore modernleşme sürecinde nasıl bir yol izlemiştir? Kendi kültürel yapılarını koruyarak teknik boyutunda gelişmeyi başarabilmişler midir?

M. E. GÖKMEN: Kore’de yaşam tarzları giyim kuşamları bakımından özellikle gençler üzerinde yaygın olan Amerikanlaşma göze çarpıyor. *Görüntüde Batılı tarzı yaşamı yaşarlarken, arka planda da Koreliliği de yaşatırlar*. Bu bakımdan gençler için ileride birtakım sosyolojik sıkıntıların yaşanabileceğini düşünüyorum. Fakat kuşaklar arası birtakım yargılarda bir adım geriden değerlendirme yapmak gerekiyor. Onların zaman hızıyla bizimki çok farklı. Dolayısıyla benim algılarım bu konuda yanlış bir yargıya ulaşabilir. Fakat gençlerin kendi özlerinden biraz koştuklarını düşünüyorum. Örneğin evlilik gençler arasında demode olarak algılanıyor. Kore’ye uygun bir şey değil bu, fakat ilerisi için uygun hale mi gelir bilinmez. Bu ve benzeri birçok düşüncenin gençlerin zihninde yer ettiği aşıkardır.

SK: Korelilerin estetiğe ve güzelliğe olan düşkünlükleri herkesçe bilinen bir gerçek. Ayrıca erkeklerin kozmetik ürünleri yaygın bir şekilde kullandığı bilinmektedir. Her iki cinsi de ilgilendiren bu güzellik anlayışı nereden gelmektedir?

M. E. GÖKMEN: Makyajı seviyorlar, yolda bile makyaj yapabiliyorlar. *Koreliler buldukları coğrafyanın en güzel insanlarıdır*. Japonlardan çok daha güzellerdir ve daha da

önemlisi güzel olduklarının da farkındadırlar. Bu onları daha özgüvenli kılıyor. Hem erkekler hem kadınlar daha beyaz tenli, uzun boylu ve narindirler, güzel kavramı içerisinde değerlendirilebilecek birçok özellikleri vardır. Güzelliklerini pekiştirebilmek içinde makyaj yaparlar. Koreliler için güzel olma kriterleriyle bizdeki kriterler farklıdır. Güzel olmayı gözleri büyük olmakla bağdaştırırlar, bu nedenle yaygın olarak göz kapağı ameliyatı olurlar. Burunları küçüktür, büyütmeğe çalışırlar, elmacık kemiklerinin belirginliğini azaltmaya çalışırlar, bizde bunların tam tersidir. Çok ciddi estetik ameliyatlar yapılır, erkeklerin de en büyük takıntısı saç dökülmeleridir, saç ektirirler. Ayrıca kozmetik ürünleri dünyasında da yer almak isterler, kendi kozmetik ürünlerini yaratırlar ve kendi ürettikleri ürünleri kullanırlar, kalitesine de güvenirler.

SK: Kore dizilerinin Türkiye’de popüler olmalarının sebebi sizce ne olabilir? Türkiye’deki medyanın hangi yönünü dolduruyor bu diziler? Bu kadar sevildiğine göre mutlaka bir boşluğu dolduruyor yahut alternatif oluşturuyordur.

M. E. GÖKMEN: Dünyada ülkelerin dizi ihracatlarına baktığımızda ilk sırada Amerika var, sonra Türkiye geliyor. Kore bu listede 6.-7. sıralarda. Kore’nin yaptığı işlerin başarılı olduğuna inanıyorum fakat ihraç etme konusunda Türkiye daha başarılı. Aynı zamanda Türkiye’de Kore dizilerini seven sonrasında bağımlısı oluyor. Bunu şuna bağlıyorum, Kore hala geleneksel yapısını koruyan bir ülke. Bunu dillerine, sosyal ilişkilerine yansıtmişler ve bunları içten yaşıyorlar. Bütün dizilerde bunların her biri görünebiliyor. Bizde de özellikle gelenekselci bakan insanlara Kore dizileri çok sempatik geliyor. Çünkü gerçek hayatta yaşayamadıkları bazı şeyleri bu dizilerden görüyorlar. Kendilerini dizinin içerisinde bir karakter yerine koyarak mutlu oluyorlar. Bu diziler kadın erkek ilişkilerindeki beklentileri karşılıyor. Genelde Türkiye’de muhafazakâr ve gelenekselci kesimler daha çok Kore dizilerine meraklı oluyor, bunlar kişisel görüşüm, gözlemimdir. Ayrıca Kore filmleri de oldukça başarılıdır.

SK: Dünya’da intihar oranının en fazla olduğu ülkelere bir tanesi Kore’dir. Bunun nedeni sizce ne olabilir?

M. E. GÖKMEN: Çok stresliler, iş hayatları çok stresli. Bir çocuk liseye başladıktan sonra dershaneye gidiyor ve babasını doğru düzgün görememeye başlıyor. Tam o dönemlerde baba iş

yaşamında kendini kanıtlamaya başlıyor, terfi almaya yaklaşıyor. Kore’de terfi almak çok zordur ve rekabet çok fazladır. Üniversitelerde bizimki gibi bölümlerde öğretim üyesi sayısı üçtür, dört olmaz hiçbir zaman. Bizde öğretim elemanı yetiştikçe kadro açılır, Kore’de böyle değildir üçse ya biri ölecek ya emekli olacak ya da istifa edecektir ki boşalan kadroya yeni bir akademisyen alınabilsin. Aynı zamanda bahsettiğim konumu da bekleyen yedi sekiz kişi vardır.

Kore’de herhangi bir işyerinde herhangi bir makamın “başı” olabilmek, çocukların babalarına, kadınların kocalarına bakışı, kısaca tüm aile bireylerinin tüm sosyal ilişkileri açısından önemli bir statü göstergesidir. Çünkü emir alan bir konumdan emir veren bir konuma geçer. Dolayısıyla başarı elde edemedikleri durumlarda ya da yüklendikleri stresi taşıyamadıkları durumlarda intihara meylederler. Son yıllarda alkol kullanma oranı düşüyor ama intihar oranı artıyor. Stresli hayatlarında psikolojik rahatlamayı sağlayamadıkları için yahut geçmiş yıllarda olan imkânları olmadığı için intihara meylediyor olabilirler.

Bizdeki aile sohbetleri, arkadaş ziyaretleri, akraba ziyaretleri yani bizdeki tabiriyle “*oturmaya gitmek*” Kore’de yoktur. Zira bunun için bile zamanları yoktur. Dolayısıyla konuşabilecekleri, streslerini atabilecekleri bir imkânları da yoktur. Sonuç olarak, her şeyin bir bedeli vardır, bu denli başarılı olmanın bedellerinden bir tanesi de intihardır.

SK: Kore’nin Güney Kore ve Kuzey Kore olarak ayrılmasının temel nedeni sizce nedir? Bu ayrılmayı sadece hudutların ayrımı olarak düşünmek bir yanılsama mıdır? Yoksa ayrılan her iki toplum sosyal, kültürel, ekonomik, yönetim şekilleri bakımından birbirinden taban tabana farklı bir şekilde ayrılmış mıdır? Bu ayrımın niteliği hakkında bize ne söyleyebilirsiniz?

M. E. GÖKMEN: Ayrılmaları kendi istekleri ve iradeleri dışında gelişmiştir. Japon istilasını bittikten sonra 1945 yılında, Japonlar 2. Dünya Savaşını kaybettikten sonra işgalden vazgeçiyorlar ve 35 yıl sonra Kore’nin işgaline son verip yarımadaı terk ediyorlar. 1945-1948 yılları arasında Pyongyang ve Seul’de iki tane hükümet kuruluyor. Bir tanesi Sovyet yanlısı (Pyongyang) bir tanesi Amerikan yanlısı (Seul). Bu yıllar arasında birbirlerine kendilerini kabul ettirmek için uğraşı içerisine giriyorlar. Sovyetler Birliği ve Amerika bu anlaşmazlıkta aktif rol oynuyorlar; sokak olayları,

değişik nümayişler, gazetecilerin ve üniversite öğrencilerinin örgütlenmesine varıncaya kadar hareketlerde bulunuyorlar. **1945'te Japonlar Kore yarımadasından çıkarken bütün Kore'yi yakarak taş üzerinde taş bırakmıyorlar.** Polis teşkilatı, eğitim sistemi, askeri sistem, ekonomi, tarım gibi birçok şey Japonlar tarafından düzenleniyor ve onlar gittikten sonra geriye Korelilerin yapabilecekleri hiçbir şeyleri kalmıyor.

Kore Savaşından sonra soğuk savaş dönemine giriliyor. Dolayısıyla o bölge Amerika ve Sovyetler için oldukça önemli hale geliyor. 1948'e kadar çabalar devam ediyor, 1948 Temmuzundan önce Güney Kore, ardından Eylül 1948'de Kuzey Kore ülkelerini resmi olarak kuruyorlar. Bu arada sınır yok, sadece ayrı ayrı hükümet ve devletler kuruyor. Her iki hükümette tüm yarımada'yı kendisinin sayıyor. Ancak *uluslararası örgütlerin ve özellikle Amerika'nın aldığı karar, 38. paralelin sınır olacağı şekilde devletlerin kurulmasına yönelik olmuştur.* Kuzeyli olarak düşünenler Güneye, Güneyli olarak düşünenler de Kuzeye herhangi bir tacizde bulunmayacağına dair ortak bir prensipte anlaşılması sağlanıyor. İki devletin arasında fiziki sınır olmayan bir şekilde ailelerin iletişimi de bu sırada devam ediyor. Nitekim 25 Haziran 1950 yılında Kuzey Kore tarafından 38. paralelin güneyine yönelik tecavüz saldırısı başlatılıyor. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Komünist saldırıları engellemek ve yardım etmek için güney hükümetine destek kararı alıyor. İlk katılımı Amerika verdikten sonra Başbakan merhum Adnan Menderes hükümetinin aldığı kararlar Türkiye de savaşa dahil oluyor. Savaş üç yıl devam ediyor ve bugüne kadar hala yürürlükte olan ateşkes Temmuz 1953'te ilan ediliyor.

Bu günlerde de barış anlaşması imzalayıp iki ülkenin de resmi olarak birbirini tanıma yolunun açılması planlanıyor. 2018'in ilk çeyreğinden bugüne kadarki gelişmeler baş döndürücü hızda. Her türlü gelişmeye rağmen kanaatim odur ki, birleşme ikinci plana atılacaktır. Güney, Kuzey hükümetini tanımaz, Kuzey hükümeti de Güney hükümetini tanımaz, tanyamaz; barış görüşmelerinde de birbirlerini muhatap almaz, Amerika'yı muhatap alırlar. Bu sene ilk kez birbirlerini muhatap almaya başladılar ki bu sevindirici ve ileriye dönük umutları artırıcı bir gelişmedir. Amerika herhangi bir pürüz çıkarmadığı sürece barış anlaşması imzalanacak gibi görünüyor, fakat birleşmenin olabileceğini yakın zamanda düşünmek oldukça güç.

SK: Söz konusu birleşmeden yahut barış anlaşmasından rahatsız olabilecek ülkeler olabilir mi?

E. M. GÖKMEN: Japonya bu konuda çok rahatsız ve iki ülkenin birleşmelerinden yana değil. Çünkü Japonya bölgede Amerika'nın en iyi üssüdür. Amerika şu anda özellikle Kuzey Kore ve Çin'e karşı üs kullanıyor. Eğer Kore sorunu biterse Amerika'nın da Japonya'ya olan ihtiyacı bitecek. Dolayısıyla bu birleşmeden en çok rahatsızlık duyacak olan Japonya'dır.

Kültürel ve dini olarak her iki bölge de aynıdır, hiçbir farklılıkları yoktur. 1948'den beri bir ayrılık var. Fakat kader birlikleri, geçmiş birlikleri bozuldu artık. O jenerasyon bitti yeni jenerasyonun da kader birlikteliği olmadıktan sonra birliktelik kurması oldukça zor.

SK: Kore'nin kendi içinde zihinsel olarak ayrışması ve sonrasında bir çatışmayla sonuçlanan ayrım yaşamasının altında yatan esas neden ne olabilir? Bu ayrımın zihinsel temelleri ne zaman kim tarafından yahut neyin etkisiyle atılmıştır?

E. M. GÖKMEN: Ayrımın temel nedeni Japonların Kore'yi işgal etmesidir. Meiji dönemi ile başlayan Japonya'da Batıya açılma politikaları ve Asya da yer bulma çabalarının ilk durağı ve ilk sıçrama noktası Kore'dir. Kore'yi işgal ettikten sonra Asya'ya yayılma politikaları gerçekleşeceği için ilk olarak gözlerini Kore'ye dikmişlerdir. Aynı zamanda, ada ülkelerinin emperyalist zihniyetleri ve amaçları vardır. Japonya ve İngiltere özellikle böyledir. Anakara ile bir şekilde bağlantı kurmaya çalışırlar. Mesela İngiltere'de olduğu gibi Japonya da aynı şekilde Asya'da var olmaya çalışmıştır. Söz konusu alanda en yakın coğrafya ise Kore'dir. Japonya Kore'yi işgal ederek Asya içerisinde ancak kalıcı olabileceğini düşünmüştür. O sebeple Japonya'nın Kore'yi işgal etmesi bu ayrımın yaşanmasında ana sebeptir.

İkincisi ise Japonya'nın işgalden sonra Kore'ye ait geride hiçbir şey bırakmamasıdır. 2. Dünya Savaşını da kapsayan bu dönem içerisinde Japonlar Güney Asya ve Pasifikte çıkartma yaptıkları yerlere öncü birlikler olarak Koreli askerler göndermişlerdir. Dolayısıyla en büyük zayıf en önce çıkan askerlerde olmuştur. Bu da genç ve dinamik nüfusun katledilmesi anlamına gelir. Yine bu savaş döneminde ihtiyaç duyulan gıda ürünlerin tedariki de Kore'den yapılıyor. Kore için bunun anlamı ise açlıktır. Ayrıca Japonlar Kore'nin toplumsal yapısıyla oynuyorlar, eğitim sistemini

tamamen Japonlaştırıyorlar. Yarımadada Korece konuşulmasını yasaklıyorlar ve sadece Japonca konuşulmasını istiyorlar. Eğitim dilini Japonca yapıyorlar, tarım politikalarını sadece kendileri belirliyorlar. Yapılacak yatırımlara, açılacak sanayi tesislerinin neler olması gerektiğine sadece Japonlar karar veriyorlar. Dolayısıyla 1945'te Japonya yarımadadan çıktıktan sonra arkalarında tam bir enkaz bırakıyorlar. Yıkımın yeniden toparlanabilmesi için en azından insan kaynağı, sistem oluşturma ve mali konularda dış yardımlara ihtiyaçları olmuştur.

1960'lı yılların sonuna kadar Koreliler çocuklarına bakamadıkları için Batılı ülkelere çocuklarını evlatlık verme programı yürütüyorlar. Özellikle kiliseler ve Hıristiyan birlikleri çocuklarını Batılılara, özellikle Amerika, Britanya, Fransa, Hollanda, Belçika'ya evlatlık vermeye başlıyorlar. Japonya arkasında bu denli büyük bir enkaz bırakıyor. Kore, Sovyetler ve Amerika'nın 2. Dünya Savaşından sonra birbirlerine güçlerini kabul ettirmek için çarpıştıkları ve sistem yerleştirmek için mücadeleye giriştikleri ilk yer haline geliyor. 1960'lı yıllarda Sovyetler Birliği kişi başına düşen milli gelir, sanayi üretimleri ve daha müreffeh olması bakımından Amerika'nın bir adım, Kore'nin ise iki üç adım önünde. Sonraki yıllarda Kore için böyle bir manzara ortaya çıkıyor. Tüm bu sebepler bağlamında ayrışmanın, bozulmanın ve savaşın bir numaralı sebebi Koreliler değildir.

SK: Türk-Kore ilişkileri Kore savaşı sonrasında mı başlamıştır? Ana hatları ile tarihsel süreçteki Kore-Türk ilişkilerini anlatır mısınız? Ayrıca Kore-Türk ilişkilerinin geleceği hakkında ne söyleyebilirsiniz?

M. E. GÖKMEN: Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu zaman Kore henüz yoktu, Japon istilasındaydı. Kore'nin Japonya'dan bağımsızlığını ilan etmesinden sonra yaşanan ve bizim de katıldığımız Kore Savaşından sonra 1957 yılında ilk diplomatik ilişkiler kuruluyor ve Güney Kore'yi tanımaya başlıyoruz. O zamandan bu zamana bizim Kore ile diplomatik ilişkilerimiz gelişerek devam ediyor. Ama Kore Türkiye'nin hep dikkatinden kaçan bir ülke olmuştur. O dönemlerde zengin değil, darbeler yaşıyor, insan hakları yok vs. Dolayısıyla Türkiye'nin ilerleme çabaları konusunda onlar bizim ülkemizi örnek almışlar. Sonrasında 1988 olimpiyatlarını düzenledikten sonra Kore'nin grafiği ciddi bir şekilde değişmeye ve bizim de dikkatimizi çekmeye

başlıyor. Daha sonra kültürel iş birliği ve ticari anlaşmalar yapıyor. Sonrası zaten malum, iyi bir ilişki çizgisi yakalıyoruz. Şu anda ekonomik ve siyasi anlamda aramızda herhangi bir problem yok. Ekonomik ve ticari anlamda ciddi bir partnerliğimiz var. Karşılıklı olarak serbest ticaret anlaşması da imzaladık. Fakat uluslararası arenada maalesef bizim yalnız bırakıldığımız konular var. Son zamanlarda yaşadığımız bizim için önemli siyasi olaylar konusunda Kore'den daha çok destek beklediğimiz bir gerçek. Yakın zamanda onların olası sorunlarıyla, bizim mevcut sorunlarımızla ilgili olarak karşılıklı konuşulması gerekiyor. İki ülkenin uluslararası arenada birbirlerini daha çok desteklemesi lazım. Bu konulara dikkat edilirse, iki ülke arasında çok daha iyi ilişkiler kurulabileceğini düşünüyorum.

SK: Türkiye'deki Kore araştırmaları hangi seviyededir? Önemli mi sizce?

M. E. GÖKMEN: Türkiye'de Korece bilerek yapılan araştırmalar 1989 yılında başladı. Şu anda emekleme aşaması geride kaldı, yürüme aşamasındayız. Fakat bu seviye de yetersiz, daha ileri gidilmesi gerekiyor. Bizim en büyük rakibimiz, bu şaka değil, yetiştirdiğimiz kalifiye elemanları aldıkları için Türkiye'deki Kore şirketleridir. Tabi bu sevindirici bir gelişme. Mezunlarımızın iş bulmaları bizim de en büyük amacımız.

Şu anda mevcut Kore alanında çalışan ve yetiştirmekte olduğumuz akademisyenleri düşününce, önümüzdeki dört beş yıl içerisinde ciddi bir öğretim üyesi ve araştırmacı sayısına ulaşabileceğimizi düşünüyorum. Bölümün kapatılması ve araştırmaların bitirilmesi gibi çok büyük problemler vardı ama artık zorlukları aştık. Artık böyle bir problem yok ve geçmişe nazaran çok daha iyiyiz. Bizde eksik olan bir konu bölge çalışmaları yapan pek fazla araştırmacımızın olmamasıdır. Bölgenin tarihini, siyasetini, kültürünü, her şeyini yüksek lisans ve doktora düzeyinde çalışan ve bölgeyle ilgili bilgi üretebilen yetişmiş akademik personele ihtiyaç var. Şu an için tatminkâr ve sağlıklı gidiyor fakat biz şirketlere öğrencilerimizi kaptırmamış olsaydık bir adım daha ilerde olabilirdik. Yine de ileriki yıllarda yapılacak faaliyetler benim için de ümit vad ediyor.

YAYIN TANITIMI / BOOK REVIEW

My Country and My People

Aybala LALE*

Künye: *My Country and My People*, Yazar: Lin Yutang, The Windmill Press, Britain, 1936, 363 sayfa.

Günümüzde yükselen güçlerin coğrafyası haline gelen Doğu Asya'nın tartışmasız en güçlü ülkelerinden biri Çin'dir. Dünyanın en büyük ikinci ekonomisine, üçüncü büyük ordusuna sahip olan Çin köklü medeniyetinin bıraktığı mirası da iyi bir şekilde kullanmakta ve dikkatleri üzerine çekmektedir. Çin'in 2000 yılı aşkın süredir varlığını sürdüren bir medeniyete sahip olması, bu gelişimini Batılı ülkelerin gelişimiyle bir tutmanın doğru bir yaklaşım olmayacağını ortaya koymaktadır. Nitekim Çin ve Çinli kavramı Batı'daki gibi bir ulus-devlet birikiminden ortaya çıkmamış, asırlar boyunca süren bir tarihi ve sosyolojik birikimin neticesinde oluşmuştur. Zira Lin Yutang eserine Konfüçyüs'ten yaptığı şu alıntı ile başlamıştır:

" Hakikat insan tabiatından ayrı olarak düşünülemez. Şayet hakikat olarak değerlendirilen şey insan doğasından ayrıkça o şey aslında hakikatin kendi olmayabilir." (Yutang, 1936)

Çin milletinin ve kültürünün devamlılığını ve gelişimini anlayabilmek için yazarın ışık tutmaya çalıştığı Çinli insanın tabiatını ve karakteristik özelliklerini iyi değerlendirmek gerekir. Yazar 20. yüzyılda Çin düşüncesinin ve bu düşüncenin mahsullerinin İngilizceye çevrilerek Batı dünyasında bilinir olmasını sağlayan öncü çevirmenlerden ve Sinologlardandır. Aynı zamanda ülkesini temel alan özgün çalışmaları, siyasete ve hayata dair aforizmalarıyla da döneminin özgün fikir adamlarından biri olma mertebesine ulaşmıştır. Eserlerini İngilizce ve Çince vermiştir.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü; lalea933@gmail.com

1936'da yayımlanan "Ülkem ve Halkım" adlı iki kısım ve muhtelif başlıklara ayırdığı eserinde Çin halkını, Çinlilerin felsefesini ve yaşayışını, hayatını ve Çin insanını farklı açılardan yansıtmaya çalışmıştır. Çalışma boyunca Çin düşüncesi, felsefesi ve yaşam tarzının kendine özgülüğü gösterilmeye çalışılmış, Batı dünyasının kültürel referanslarıyla yapılan kıyaslamalarda Çin kültürüne özgü farklılıklar yer yer eleştirilmiş yer yer üstün tutulmuştur. Yazar eserinde Çin düşünürünün fikri temellerini şekillendiren yakın dönem olaylarına değinmiş, akabinde Batı hayranlığı ve yozlaşmaya yol açan gelişmelerden bahisle Çin'e özgü uygarlaşmanın önünü açacak bir felsefi duruşu temellendirmeye çalışmıştır.

Kitap "Temeller" ve "Hayat" olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Her bölüm kendi içerisinde çok sayıda bütüncül başlığa ayrılmıştır. Yazar, çalışmasının giriş bölümünde meselenin yani Çin'in kültürüyle ve diğer yönleriyle ne derecede büyük bir muamma olduğunu belirtir. Ona göre Çin, 20. yüzyılın henüz çözülememiş en büyük muammasıdır. Tüm haşmetiyle insanlık tarihinin devamlılık arz eden en eski medeniyetidir. Çin'i ve insanını anladığını, kavradığını iddia edenlerin mutluluğu ancak onların cehaletinin sonucudur. Zira esasında Çin kısa bir tanışmayla sırlarını teslim etmeyecek kadar derin köklere sahiptir. Bu medeniyet antik Yunan'ı Roma'yı ve nicelerini geride bırakmıştır. Kendi topraklarına kök salmıştır. Hal böyleyken felsefesi ve tarz-ı siyasetiyle bu derece kendine has olan bir muammayı çözmek de samimi ve ön yargısız bir gayret gerektirecektir. Çin'de bulunan bir Avrupalının Çin'i anlaması ancak kendi kültürel ön kabullerini ve Çin'e yönelik ön yargılarını bir kenara bırakarak açık fikirli bir yaklaşımıyla mümkün olacaktır. Her şeyden önce arada büyük bir dil farkı ve diğer kültürel güçlükler vardır. Bunlar özyle anlaşılmadan Çin de tanınmış olmayacaktır. Yazar çağdaşı olan Çinlilerin de Çin'i ne derecede doğru bildiğini sorgulamaktadır. Evet, arada aşılması gereken bir dil engeli yoktur. *Ancak süreç hem mevcut ahvali hem de geçmişi sorgulayan bir eleştirel düşünceyi zorunlu kılmaktadır.*

Çağı kavrayabilmek adına insanlar öncelikli öneme sahiptir. Bu bağlamda Yazar "Çin İnsanı" alt başlığıyla Kuzey ve Güney

Çinlinin özellikleri, yozlaşma, kültürel istikrar gibi konuları incelemiştir. Çin'in Batı ile karşılaşması ve tarihi deniz ticareti ilişkilerinin bir sonucu olarak güney bölgelerinin kültürel olarak iç ve kuzey bölgelerden farklılaşmasını inceleyen yazar, bu farklılaşmanın sonucu olarak Batı menşeli düşünceler, adetler ve yaşam biçiminin bu bölgede Çin kültürüyle harmanlandığını savunmuştur. Bu etkileşim Çin'in iç ve kuzey bölgelerinde meskûn insanların ekonomik olarak daha zor şartlarda yaşayan ancak bununla birlikte kültürel öz konusunda daha muhafazakâr bir yaşam tarzını benimsemesine neden olmuştur. Güney kıyı bölgeleri insanlarıysa dış dünyanın etkisine ve yabancı dinlerin, fikirlerin tesirine daha açık bir konumdadır. Dönemin Çin bürokrasisi ve burjuvası ağırlıkla güneylidir.

Yazarın kanaatine göre, Çin'de kültürel değişimin toplum katmanlarına iletimi Avrupa'daki kadar kolay değildir. Yabancılarla temasın ve ticaretin yaygın olduğu güney şehirleri açısından bir kültürel yozlaşmadan bahsedilebilirse de kırsalda yaşayan köylü halk kitlelerine bunun sirayeti kolay değildir. Zira kırsal kesimin kültürü, zanaatı ve yaşam felsefesi yüzlerce yıl içinde yoğurulmuş ve kemikleşmiştir. Bu insanlar; kıtlıklara, savaflara ve bitmek bilmeyen salgınlara nasıl tahammül etmişlerse dış kültürlerin yozlaştırıcı tesirlerine de öylece göğüs germişlerdir. Savaş lordlarını ve bürokratları tesiri altına alan yabancı kültürler ancak tepeden inme ve zoraki bir şekilde kitlelerce benimsenmiştir. Ancak bunun köklere sirayeti ve kalıcılığı çok kolay bir mesele değildir.

Çin toprakları defalarca yabancı fatihlerin eline düşmüştür, ancak bunların yönetimi süresince ve sonrasında da özgün damarını koruyarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu başarının sırrının Çinlilerin geleneksel tahammül gücünde aranması gerektiği yaygın bir kanaattir. Yazara göre ise kültürel varlığın korunmasında esas başarı Çinileştirmede aranmalıdır. Zira Çin kültürü kendisini savafla mağlup edip ona hâkim olanları bile inanç, siyaset ve yaşam felsefesi alanında tesir altına alarak kendisine benzetmeyi başarmıştır. Yazar yaşadığı dönemdeki yabancı tesirlerinin de benzer bir yumuşatma ve kendine benzetmeden nasibini alacağını ummaktadır. Çin kültürel sağlamlığını büyük ölçüde Çinileştirme

stratejisine borçludur. Bu strateji yabancı kültürlerin yozlaştırıcı etkisinin giderilmesinde başlıca roledir. Bunun yanında Çin kültürü yazılı eğitim ve sözlü gelenek aktarımıyla iç kaynaklı dejenerasyonların da önüne geçecek şekilde sürekli bir biçimde kendini yeniden üretmekte ve yeni nesillere büyük ölçüde değişmeden iletilmektedir. Bunda ailesel bağların güçlü tutulmasının da büyük payının olduğu unutulmamalıdır.

Yazara göre Çin halkı genç bir halktır. Gelişim ve değişimler çok uzun süre alır. Meşhur Çin porselenlerinin bile bilinen kalitesine ulaşması yüzlerce yıl sürmüştür. Bu 'gençlik'ten anlaşılması gereken de esasında insanların çocukluk dönemine atfedilen öğrenme, esneklik, oyunculuk ve aceleci olmama hassalarının Çin kültürünü de yansıtıyor olmasıdır. Değişimin yavaş olması bu açıdan bir geri kalmışlık olarak değil, Çin' e has bir tercihi ağır kanlılığın neticesi olarak değerlendirilmelidir.

"Çin Karakteri" alt başlığında yumuşaklık, sabır, ilgisizlik, pasifizm, hoşnutluk, muhafazakârlık gibi Çinli insanın temel karakteristik özelliklerinden bahsedilmiştir. Çin felsefesinde genel olarak akıl duygulardan üstün tutulmuştur. Bunun sonucu olarak duygusallığa ve dürtüselliğe engel olma, uzun düşünce ve meditasyon seansları sonucunda olgunluğa ulaşma hayatın nihai amacı ve en üst seviyesi olarak görülmüştür. Konfüçyüs'ün hayata dair aforizmalarında da erdemlerin, olgunluğun ve nefse hâkimiyetin en üst değerler olarak yüceltildiği görülmektedir. Bu çerçevede *amaca doğrudan ulaşmaktansa incelikli politikalar izlemeyi, duygusal tepki verip ateşe atlamaktansa hislere hâkim olup maşa kullanmayı yani aklın yolunu tutkulara yeğ tutmayı Çinli karakterinin erdemleri olarak değerlendirmek gerekmektedir.* Bu erdemler ise yumuşak huyluluğu elzem kılmaktadır. Sonuç olarak yazara göre *ideal Çinlinin karakter özellikleri;* akliselim, sadelik, tabiat sevgisi, sabır, ilgisizlik, pasifizm, üretkenlik, espritüellik, kadercilik, hislilik, muhafazakârlık ve aile yaşantısına bağlılık olarak özetlenebilir.

Çin insanının *sabırlı* olmasında yaşam şartları ve çevre başlıca etkidir. Tarihsel olarak Çin bir tarım toplumdur. Ticaret ve zanaatkârlık tarımı takip eden ve bir yerde onun sonucu olan uğraşlardır. Mahsul almak, ticaret yapmak ya da zanaat eseri elde

etmek hep gayret ve sabır gerektiren şeyler olduklarından Çin insanı da asırlar boyunca sabırla yoğurulmuş ve sabrı en üstün erdemler arasında saymışlardır. **Sabır** aynı zamanda kıtlık, savaş ve istila gibi afetlere de tahammül edilebilmesini sağlamıştır. *Sonuç olarak sabır tarihsel olarak Çin kültürünün hem şekillendiricisi hem de bir ürünüdür.* Yazara göre *ilgisizlik* de sosyal çevrenin bir mahsulüdür. Yumuşak başlılığı ve sabrı erdem kabul etmiş bir toplum için sürekli bir güç mücadelesinin ve karmaşanın hâkim olduğu siyaset sahasına; 'kişinin boyunu aşan işlere' bulaşmamak bireyin varlığını sürdürebilmesi için elzemdir. İlgisizlik halk kitlelerinin alt tabakalarında geleneksel olarak yerleşen tahammül ve aza kanaat getirme hassalarının bir sonucudur.

Çin düşüncesi açısından *pasifizm* 'iyi' olan tavidir. İdeal Çinli kutupları keşfetmek ya da Everest'in zirvesine çıkmakla alakadar olmayacaktır. Onun nazarında doğa ve yaşananlar üstesinden gelinmesi gereken engeller değildir. Onlar kabul edilmeli, faydalanılmalı ve zorluklarına tahammül edilmelidir. Bu nedenle söz gelimi Avrupa'daki fikir ve çıkar uğruna yaşanan savaşlara Çininin hak vermesi beklenemez. Diğer erdemlerle bağlantılı olarak hayatın verdiklerine razı olmak ve eldekilerle mutlu olmayı bilmek Çin hoşnutluğunun özüdür. Beklentiler ve hırslar dizginlendiğinde aklın ve ruhen daha sağlıklı ve mutlu bir birey olarak hayatı olgunlukla sürdürmek mümkün olacaktır. Kaderinden razı olan, eldekiyle yetinen ve arzularını dizginleyen olgun bir birey için karşısına çıkan güçlükler ancak gülünç gelecektir. Hayat karmaşasını hafife almaktan duyulacak hazın yanında yazar *espritüelliği* Çinlilere has bir tür zekânın tezahürü olarak görmektedir. Çinliler hayatın anlamını keşfettikleri inancındadır. En üst yaşam felsefesine sahip olduğuna inananlar ulaştıkları bu yüksek olgunluğun ve hoşnutluğun devamı için geleneksel öğretilerine sıkıca bağlı kalacaklardır. (*Muhafazakârlık*)

"Çin Aklı" alt başlığında Çin zekâsı, kadınsılığı, mantığı, sezgisi ve hayal gücü incelenmiştir. Önceden de belirtildiği üzere Çin kültürü, akli duyguların ve materyal çevrenin üzerinde tutar. Hâkim konuma oturtulan aklın terbiyesi ve üstün eserler vermesi beklenir. Yazara göre geleneksel gelişim sürecinde Çin doğa bilimlerinde geri kalmış olabilir. Ancak *uygun imkânlar sağlandığında*

Çin insanı akla her zaman önem verdiğiinden doğa bilimlerinde ve sanayide de büyük atılımlar yapacaktır. Yazara göre Çin kültürü akademik ve bilimsel düşüncenin yerleşmesi için uygun bir sahadır. Analogik olarak düşünüldüğünde, Çin akli kadın aklıyla benzer tutulabilecektir. Kadınsılığa atfedilen munislik ve sezgisel kavrayış Çin aklının da temelidir. Akli kadınsılık doğal olarak aklın ürünü olan lisana da yansımıştır. Çince yapısal olarak dışıldır ve maskülenlikten uzaktır. Geleneksel olarak Çin insanı sezgi ve iç görüye meyyal olduğundan analitik düşünce ve mantıksal çıkarım metotları bu kültürde karşılık bulamamıştır. Ancak yazara göre, aklın gelişmesi ve terbiyesine ayrıca bireyin eğitimi ve olgunlaştırılmasına önem verildiğinden bilimsel düşüncenin üzerine kurulabileceği temeller de mevcuttur. Batı tarzı mantık gözlem ve analize dayanır. Tümevarım ve tümdengelimle bütüne ait parçaların ayrı ayrı faaliyetleri ve kümülatif fonksiyonları incelenmeye çalışılır. Bu analiz sonucunda edinilen sonuçlar maddeler halinde tasnif edilerek bilimsel camiaya sunulur. Çin düşünce sistematiği ise mantığı tabiattan ve insan doğasından ayrı olarak kabul etmez. Birbirini destekleyen mantıksal önermeler zincirinin sonucunda varılan kanaat mantıksal olarak ne derecede sağlam temellere oturursa otursun tabiata, aklıseline ve harmoniye aykırı görülürse Çin aklınca reddedilecektir. Çin aklının incelenen diğer özelliklerinin bütünsel bir sonucu olarak saf ve doğru bilgiye ulaşmakta doğru yolun sezgi olduğu sonucuna varılmıştır. Klasik dönemde bir Çinli düşünür şahsi tecrübesi ve başkalarından görüp duyduklarını birleştirerek elindeki sorunsala yönelik sezgisel bir çözüm bulacaktır. Çin kültüründe hayal gücü estetiğe ve günlük yaşamın erdemlerine sıkıca bağlıdır. Diğer kültürlerde olduğu gibi Çin kültüründe de olağanüstülükleri bünyesinde barındıran mitler mevcuttur. Ancak bu mitler nihayetinde gündelik hayatın erdemlerine usullerine bağlı olarak kurgulanmaktadır. Örneğin ölümden sonrası ya da ütopik hayat formlarına ilişkin kurgulamalara Çin kültüründe pek rastlanmaz. Esas ilgi eldeki, yaşanan hayata yöneliktir.

Birinci bölümün son alt başlığı olan “Hayat İdealleri” bölümünde yazar, Çin’de hümanizm fikrinin kaynağını ve din olgusunu incelemiştir. Ona göre Batı toplumlarında hümanizmin kökleri önce din ve ahlak felsefesinde atılmıştır. Öte dünyada

cezalandırılma ve ayıplanma korkusu bireyleri zalimlikten uzak tutmak için kurgulanmıştır. Akabinde modern çağda dini inançların gerilemesiyle rasyonel temellerde sürdürülebilir bir yaşam için iş birliği fikri insanları hizada tutmuştur. *Çin kültüründe ise öte dünya ve tanrı inancı ancak belli belirsiz bir durumdadır.* Çin hümanizminin temeli hayata ve içinde yaşanan dünyaya samimi bir saygı ve uyumlaşma tavrının üzerine kurulmuştur. *Çin inanç sisteminde köklü bir öte dünya anlayışı ve tanrı inancı mevcut değildir.* Tabiatın ve hayatın gizemlerini olduğu gibi kabul eden Çin düşüncesi bunlara kesin cevaplar bulan aşkın dinlere uzaktır. Atalar kültü mevcuttur ve ataların ruhlarının iletişim halinde olduğuna inanılır, ancak bu ruhların sadece günlük hayatını bir şekilde yaşamaya devam ettiğine inanılır. Konfüçyüs felsefesinin temel direklerinden biri Altın Mana Doktrindir. Arzuların ve erdemlerin terbiye edilmesini ve orta yolun tercih edilmesini savunur. Taoizm ise Konfüçyüsçülüğün aksine kırsala hitap eder. Konfüçyüs'ün eksik bıraktığı mistisizm ve bireysel tercih özgürlüğü Taoizm'de mevcuttur. Taoizm katı disiplindense romantizme ve serbestiye izin verir. Budizm Çin üzerinde büyük etkiye sahip olmuş tek yabancı din ve felsefedir. Bu başarısında hali hazırdaki Çin felsefesinin ve Konfüçyüsçülüğün Budizm prensipleriyle eklenilebilir olmasının etkisi büyüktür.

Kitabın "Hayat" başlıklı ikinci bölümünde Çin'de kadınların hayatı, sosyal ve politik hayat, edebi hayat, sanat hayatı ve yaşam şekillerinden bahsedilmiştir. Çin kültüründe geleneksel olarak cinsiyet eşitsizliği ve ayrımı mevcuttur. *Konfüçyüs sonrasındaysa ayırım ve kadının ikinci plana itilmesi daha şiddetli boyutlara ulaşmıştır.* Halen güç sahibi kadınlar vardır, ancak sosyal hayatın tüm pratiklerinde kadın pasifize edilmiştir. Söylemlerde kadınlara saygı esas alınmış, erdemli kadınlar övülmüş ancak bunun yanında hiyerarşik olarak kadın erkeğin ardında kalmıştır. '*Genç kız babasına itaat eder, evlenince kocasına, kocası ölürse de oğluna itaat eder*' şeklinde sosyal ritüeller kadınların toplumsal tavırlarını belirlemiştir. Bu düşüncüyü "*helpful wife and wise mother*" yani "*yardımsever eş, bilge bir anne*" şeklinde idealize etmişlerdir. Kadın için en iyi görev dünyaya bir çocuk getirmek ve onu yetiştirmektir. Yine kadınların küçük yaştan itibaren fazla büyümemesi için ayaklarına demir ayakkabılar

giymesi olarak adlandırılan “foot binding” kadın bedeninin idealize edildiğinin ispatı niteliğindedir. Ciddi deformasyona yol açan bu uygulamayı yazar cinsel çekicilik ve kadınların şahsi tercihi olması yönüyle savunuyor gibidir.

Klasik Çin kültüründe kadın gizemli bir buğu arkasında saklıdır. Kadına ve cinselliğine dair meseleler tabu olarak kabul edilir ve tartışma sahasının dışındadır. Bu durum Çin sanatı ile Batı sanatı arasında da derin bir uçuruma neden olur. Öyle ki Çin kültüründe Batı’nın kadın güzelliğini yansıtan pek çok sanat eseri pornografi başlığı altında değerlendirilecektir. Çin sanatında kadın güzelliği aforizmalar ve alegorilerle bezeli olarak yansıtılmıştır. Böylelikle ideal kadının evine ve mahremiyetine kapalı ve erdemli bir hayat sürmesi idealize edilegelmiştir. Genç kızların eğitimi özü itibariyle bir kadınlık eğitiminden ibarettir. Bu eğitim çerçevesinde genç kız evlilik hayatında ihtiyaç duyacağı ve kocasını mutlu edeceği meziyetleri öğrenmeye yönlendirilir. *Bu eğitimin konuları ev işleri ve adabından gündelik sanata kadar türevlenir. Şiir ve resimle alakadar olunması bir dereceye kadar makbul görülmele birlikte kadının çok okuması ve bilgili olması tehlikeli bir durum olarak değerlendirilmiştir.* Klasik Çin kültürü Batı’daki gibi serbest bir flörte izin vermez. Kadın erkek ilişkileri ve toplum içindeki davranış biçimleri evlendikten sonra bile büyük oranda toplumsal normların belirleyiciliği altındadır. *Çin toplumunda da evlilik dışı ilişkiler uygun bulunmamakla birlikte varlığını sürdürmektedir.* Evli bir erkeğin özellikle mevcut eşinden çocuğunun olmadığı durumlarda eşinin üzerine evlilik bağı olmayan bir kadını getirmesi uygulamalarına rastlanır. 1911 itibariyle cinsiyet eşitliği alanında iyileşmeler gerçekleşmiş ve modernitenin gereklerine uyan bir söylem geliştirilmeye başlanmıştır.

“Sosyal ve Siyasi Yaşam” alt başlığında yazar, Çin’de toplum fikrinin gelişmediğini, dolayısıyla Çin düşüncesinin kültür ağırlıklı olarak bireyselci olduğunu vurgulamıştır. Organize bir dinin yokluğunda Atalar kültürünün onun yerini tuttuğu önceki bölümlerde işlenmiştir. Aile sorumluluğuna sahip olmak da bir nevi soyun ölümsüzlüğünü devam ettirmek anlamına geleceğinden Çin kültüründe önemsenmektedir. *Konum sahiplerinin aile bireylerini ve diğer yakınlarını iş sahibi yapması ayıplanmaz hatta bu onlardan*

beklenen bir şeydir. Bu durum kamu çalışanları için de geçerli olduğundan kayırcılık yaygındır. Bu temayül o derecede güçlüdür ki reform çalışmaları da genel olarak başarısız olmuştur.

Konfüçyüs felsefesi tesirindeki Çin kültürü sosyal alanda hiyerarşi ve imtiyazlar yoluyla düzen kurmayı esas alır. Dolayısıyla toplumsal alanda hiyerarşinin ve farklılaşmış haklar manzumesinin mevcudiyeti garipsenmemektedir. **Esas olarak iki toplumsal sınıf mevcuttur: seçkinler** çeşitli kanun bağışıklıklarından istifade eder ve sosyal olanaklardan geniş ölçüde faydalanırlar, imtiyazlı makamlara yerleşirler. **Basit halk** ise ancak imkânları nispetinde değer görür ve toplumsal hiyerarşide aile mensubiyeti, varlık ve yeteneklerine göre yer bulurlar. Seçkin sınıftaki erkeklerin ayrıcalıklı konumu zaten tartışmadan uzaktır. Bedensel emeğe dayanan bireyler ise yaptıkları işe göre değer görür. Bu ikisi arasındaysa zihinsel faaliyetleri esas alan bilginler ve düşünürler bulunur. Değerleri bedensel çalışma yapanların üstünde fakat seçkinlerin altındadır. Sosyal bilincin zayıf olduğu Çin kültüründe doğup büyüyen toprak eksik halkayı tamamlar. **Bölgeselcilik anlayışı vardır.** Bir anayasanın yokluğu ve insan hakları ülküsü Çin yönetiminin karakteristiğidir. Kurallar zayıf olanı güçlünün zulmüne karşı korumaktansa her bireyin toplumsal konumu ve neye ulaşabileceğini belirleyici mahiyettedir. Seçkin-yönetici sınıfın kanun bağışıklığıyla halkın geleneksel yumuşak başlılığı birleşince kötü niyetli yöneticilerin ceza görmeden keyfi bir idare sürdürebilmesi sık rastlanan bir durumdur.

“Edebi Hayat” alt başlıklı bölümde yazar, edebiyatı “hakikatlerin aracı” ve “duyguların ifadesi” olarak tanımlamıştır. **Çin kültürü öğretici edebiyatla duygusal edebiyatı birbirinden kesin olarak ayırır.** Ahlaki öğretici metinler edebi metinlere göre ikinci sınıf olarak görülür zira bu alanda söylenmesi gerekenler zaten 2500 senedir söylendiğinden bu eserler özgünlükten uzaktır. Sanatsal ifadeler barındıran eserler ise bunlara göre daha üstün tutulur. Çince yazı dilinde kavramlar için özgün kelimeler türetildiğinden kapsamlı gramer kuralları ve ses benzerlikleriyle birlikte Batı dillerine nispetle epey karmaşık bir sistem ortaya çıkmıştır. Çinlilerin aforizmalarla düşünmeye yatkın oluşu kavramların yerini birebir tutan özgün kelimeler türetme ihtiyacını da

beraberinde getirmiştir. Bu zor yapıyla beraber yazı dilinin korunması binlerce yıllık birikimin günümüzde de ulaşılabilir kalmasını sağlamıştır.

Akli erdemlerin üstünlüğünü vaaz eden Çin kültüründe bilginlerin ve bilginlik sevgisinin önemi büyüktür. Çağlar boyunca bilgelik arayışında olanlar adeta el üstünde tutulmuştur. Ancak belirtmek gerekir ki bu bilginlerin kural ve kaideleri kendilerine hastır ve Batı dünyasındaki bilimsel yöntem ve yaklaşımlardan daha farklı ve daha öznel çalışma tarzları geliştirmişlerdir. *Eğitim kurumları Batılı anlamda bilimsel metodolojinin öğretildiği merkezler değildir.* Burada tahsil görenler daha ziyade Çin kültürü ve felsefesi üzerine uzun okumalar yaparak Çin bilgini idealiyle özleşmeye çalışmışlardır. Bu çalışmalarında gösterdikleri başarılarla nispetle yerelden ülke geneline uzmanlık gerektiren çeşitli kadrolarda istihdam imkânı bulmuşlardır. Yazara göre *Çin siyasetini anlamak için* Çin edebiyatını da anlamak gerekmektedir. Zira siyasi söylemlerin halkın ilgisini çekecek ve kabulünü sağlayacak derecede sanatsal değere sahip olması gerektiği düşüncesi hâkimdir. Siyaset adamlarının ve siyasi söylemin edebiyat üzerindeki etkisi bu nedenle yüksektir. 1900'lü yılların erken dönemlerinden itibaren edebiyatta ve gündelik dilde sadeleşme ve doğallığa kavuşma anlayışı revaç kazanmıştır. Bu eğilim yazı dilinin ve kullanılan kelime hazinesinin de sadeleştirilmesi ve kitlelerce daha ulaşılabilir bir hale gelmesi imkânlarını doğurmuştur. Batı'yla ilişkilerin kurulmasıyla birlikte Batı edebiyatı eserleri, türleri ve akımlarıyla Çin edebiyatını şekillendirmeye başlamıştır. Yazar bu durumu bir zenginleşme olarak değerlendirmekte ve olumlu karşılamaktadır. Zira Çin kültürünün bu yenilikleri dejenere olmadan yutabilecek derecede engin olduğuna güveni tamdır. Tiyatro ve roman Çin edebiyatında şiir geleneğini sarsacak seviyede revaç bulamamıştır. Ancak yazarın döneminde bu alanlarda çalışmalar yapan sanatçılar görece az da olsa mevcuttur.

“Sanatsal Yaşam” alt başlığında sanata ve sanatçıya dair hususlara değinilmiştir. Yazara göre, *Çin sanatı ve sanatçısı diğer pek çok şeyde olduğu gibi Batılı kalıplara uymayacaktır.* Bunlar kendi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Ancak üretkenlik, estetik

güzellik, harmoni ve insanın iç dünyasının ve türlü tasavvurlarının dışa yansıtılmasında Çin sanatının başarısının diğer medeniyetlerin sanatçılarından aşağı kalır yanı yoktur. Çin sanatının başta gelen branşlarından biri güzel yazıdır. Estetiğin ve uyumun yansıtılmasında güzel yazı Çin sanatçısı için sıkça başvurulan bir alan olmuştur. Çin ressamı akli yapısını ve algısını materyal dünyadan önce tuttuğu için yapılan resimlerin kahir ekseriyetinde sanatsal kaygı olanı yansıtmaktan ziyade olanın sanatçıda bıraktığı izlenimin görsel imgelem ile harmanlanması yönünde olmuştur. Mimarının esası ise doğal figürler ve doğal malzemelerdir. Çin felsefesinin tüm unsurları aynıyle mimarisini de şekillendirmiştir.

İkinci bölümün son alt başlığı olan “Yaşama Sanatı”nda hayata dair Çin ideallerine koşut olarak sakin ve huzurlu bir hayat sürmenin zevkli bir hayat için en uygun şartları sağladığı değerlendirilmektedir. Hırslardan, gündelik ve politik tartışmalardan uzak stressiz bir hayat idealize edilmektedir. Gastronomi, meditasyon ve sanatsal hobiler bu huzur alemine açılan birer kapı olarak görülmektedir. *Çinliler için doğal ve minimalist bir biçimde donatılmış bir ev, bakımlı ve huzurlu bir bahçe ideal yaşamın mihenk taşları olarak görülmektedir.* Yoğun nüfus ile savaşlar ve doğal afetlerle ara ara yaşanan kıtlıklar Çin mutfağının çeşitli bütçe ve imkânlarla cevap verebilecek şekilde gelişmesine yol açmıştır. *Günlük besin ihtiyacının ötesinde Çinli için yemek artistik ve filozofik tarafları bulunan çok önemli bir aktivitedir.*

Son sözünde yazar ülkesinin içinde bulunduğu çok yönlü sıkıntıları sıralamış ve bunlara yönelik çeşitli çözüm yollarını tartışmıştır. Yazara göre *dışarıdan şablon şeklinde ithal edilen ‘izm’lerin hiçbiri dertlere derman olamayacaktır.* Çin her alanda büyük bir potansiyele sahiptir. Ancak yine her alanda imkânlarla birlikte türlü çelişkiler mevcuttur. Yazar bu ahvale nihai çözümün bir kurtarıcıdan bir devrimden geleceğine yönelik inancını son mertebede ifade etmektedir. Bu kurtarıcı geldikten ve devrim gerçekleşikten sonra yozlaşma, yolsuzluk ve her türlü kusur giderilecek ve Çin layık olduğu derecelere yükselecektir.

Sonuç

İki temel amacın yazarı bu eseri yazmaya sevk ettiği varsayılabilir. Birincisi genellikle her aydın Çinlide var olan bir vatanseverlik dürtüsüdür. Dolayısıyla yazarın ülkesinin mevcut durumuna ve geleceğine dair hissettiği yoğun kaygı bu kitabı yazmasında en önemli etkindir. Yazar henüz kitabının ön sözünde Çin'in ne derecede karışık bir vaziyette olduğunu betimlemekte ve onu doğru şekilde anlamanın yapılacak ilk iş olduğunu savunmaktadır. Çinliler Çin'i doğru olarak anlamalı ve değerlendirmelidir ki onun büyük meselelerine çözüm bulabilsinler; yabancılar Çin'i doğru biçimde anlamalı ki onun tarihi kültürüne gerekli saygıyı gösterebilir ve buna uygun biçimde muamele etsinler. Bu anlama sürecinde yazar eleştiriden kesinlikle kaçınılması gerektiğini belirtmekte ve başlıklar altında Çin kültürünü hem ondan uzaklaşan vatandaşlarına hem de dış dünyaya anlatmaya koyulmaktadır.

Çin'e dair hususiyetlerin hem Batıyı hem de ülkesini tanıyan bir düşünür tarafından yazılmasının hemen göze çarpan iki pratik faydası vardır. Birincisi Çin kültürünün onu iyi tanıyan birince açıklanması ve yorumlanması imkânı; ikincisiyse aynı zamanda Batı dünyasını da iyi tanıması itibarıyla yazarın mukayeseli bir analiz yapabiliyor olmasıdır. Birincisiyle Çin kültürünün farklılıkları ortaya çıkarılmış, ikincisiyle Batı dünyasından ayrılan yönlerini daha iyi kavramak imkânı doğmuştur. Ülkesinin dönem şartlarına ve meselelerine ışık tutan yazarın muhakeme tarzı, dizgi ve tasnif biçiminden dahi çıkarılabilecek pek çok sonuç vardır. Örneğin canlıları, eşyayı ve örneklerini sıralayışında tasnif tarzında 20. yüzyıl Fransız düşünürü Foucault'nun da dikkatini çeken Çin'e özgü farklı bir mantığın izlerini sürmek mümkündür.

Çinlilerde millet olma şuurunun gelişmesinde çok kültürcülük ve çoğulculuğun söz konusu dahi edilmeyerek tek ulus ve tek kültüre dayalı bir "*Han Çinli*" millet idealinin var olmasının kuvvetli tesiri söz konusudur. Bu ideal "*Sino-Centric*" yani "*Çin Merkezli*" olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu bakış açısına göre kültürel mensubiyet duygusu ön plandadır ve homojen bir Han topluluğu için Çin anakarasında yaşayan Çinli olmayan unsurların

Çinileştirilmesi gerekmektedir. Çeşitlilikleri yok edici bu politika efsanelerle desteklenmiş ve böylece nesep ve soy şuuru gelişmiştir. Sağlam bir çekirdek olarak nitelendirilen Çin ve Çinlilik bilinci kendisini merkeze alarak çevresinde yer alan unsurları bünyesine katmayı nihai hedef olarak belirlemiş ve etkileşime geçtiği toplumlara bünyesi içerisinde eritmiştir. Nitekim kendisini çevreleyen kavimleri ve kabileleri “*Dört Barbar*” olarak nitelendiren Çin, tarih boyunca bu unsurlarla mücadele etmeyi şiar edinmiştir. Farklı olanı aşağılamak şeytan, köle ve köpek gibi benzetmelerle isimlendirmek Çin’in zihniyetinde ben ve öteki ayrımının ne derece kuvvetli olduğunun ispatı gibidir. Dolayısıyla kültürel bütünlüğünü koruyarak gelecek nesillere aktarabilme Çinlilerin en önemli hususiyetlerindendir. Öyle ki Çin’in egemen olduğu alanlarda kendi kültürel hâkimiyetini kurarak genişleme ideali tarih boyunca İpek Yolu’nun yalnızca bir ticaret güzergâhı olarak anılmayıp dillerin, dinlerin, fikirlerin, kültürlerin de aktarıldığı stratejik bir yol haline gelmesine sebep olmuştur. Bu yol üzerinde çok sayıda gayri Çinli topluluk Çin kültürüne bağımlı hale gelerek Çinleşmiştir ve Çin dili ve kültürünün etki alanı genişlemiştir. Günümüzde Yeni İpek Yolu Projesi de bu hususlar çerçevesinde değerlendirildiğinde güzergâh üzerindeki yerel toplum ve kültürleri etkileyeceği muhtemeldir. Çin bu yol kapsamında bilhassa Türkistan coğrafyasına önem atfetmekte; buralardaki projelerini ve yatırımlarını genişletmektedir.

Kitapta da varlığını hissettiren Çin kültürünü, görgüsünü, sanatını ve felsefesini yüceltme ve Batı karşısında üstün tutma fikriyatı bugün Çin’de “*Çin tarzı*” kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. “*Çin tarzı sosyalizm*”, “*Çin tarzı sosyalist piyasa ekonomisi*” ve “*Çin tarzı kalkınma modeli*” bunun örneklerindendir. Batıyla ilk karşılaşma sonrası yetişen genç entelektüel Çinlide bir kimlik karmaşası hâkim olsa da hem atalardan gelen Konfüçyüsçülük ve geleneksel değerler hem de Batı bilimi ve teknolojisi harmanlanmış ve “*Çin tarzı bir gelişim*” ortaya çıkmıştır. Bir başka misal olarak Hintlinin Budizmini almış, ancak onun dini tezlerini yüzeysel geçerek yaşam felsefesini ve tarz- ı hareketini kendince yorumlamıştır. Konfüçyüs’ün “yaşamın ne olduğunu bilmiyorum ki ölümü nasıl anlayabilirim?” ifadesine içrek felsefe ve

Çinli hayat tarzı Çinlinin dün ve dünya kavrayışının tamamına sirayet etmiştir.

Bu kavrayış çerçevesinde Çin düşüncesini, Batı düşüncesiyle mukayesesini ayrıca Çin'in 20. yüzyıl başındaki siyasal ve sosyal meselelerini incelemek ve bugününü anlamak isteyenler için *"Ülkem ve Halkım"* verimli bir eserdir. Çin'e özgü *"yayılmacılık"* anlayışının eserin yazıldığı dönemden bu yana değişmediği, yalnızca çağa uyum sağlayarak şekillendiği açıktır. Zira eserde *"üstün Çin aklı"*, *"zengin kültür"*, *"gururlu Çin milleti"*, *"bilge Çin"* gibi sıklıkla geçen adlandırmalar bu anlayışı desteklemektedir. Kitabın yazıldığı dönem ve öncesinde Çin'de çok sayıda etnik unsur ve kültür var olmasına rağmen tek *"felsefe, sanat, edebiyat ve yaşam şekli"* olarak Çinliliğin anlatılması ve idealize edilmesi dikkat çeken bir husustur. Günümüzde Çin'in diğer etnik gruplara yönelik katı tavrının, asimile etme çabalarının ve insan hakları ihlallerinin hız kesmeden devam etmesi Çin yazılımının ana hatlarının değiştirmeden güncellenerek geliştiğinin göstergesidir.

Güz/Fall 2018

İçindekiler/Contents

İletişim Bilgileri

Haberleşme adresi:

Kardelen Mh.1955. Cad.
Batıstar Sitesi B Blok D.40,
Batıkent, Ankara

E-Posta: editor@daadtr.com,
2017daad@gmail.com
kamucam13@gmail.com

www.daadtr.com

www.dergipark.gov.tr/dasad

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X

Abdürreşit C. Karluk

Takdim/Editorial

Ayşe Öztürk

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çin Guomindang Partisi Üyelerinin
Türkiye Ziyareti: Hu Hanmin'in Türkiye Gözlemleri

1-32

The Chinese Nationalist Party (Guomindang) Members' Visit to
Turkey in the Early Years of Turkish Republic: Hu Hanmin's
Observations on Turkey

Nureddin İZBASAR

Çin Halk Cumhuriyeti Tarih Ders Kitaplarında Çin ile Müslüman
Ülkeler Arasındaki İlişkiler ve Müslüman Coğrafyası İle İlgili
Beyanlar

33-61

Relations between China and Muslim Countries and Descriptions
About Muslim Geographies in History Textbooks of PRC

Hande KARADAĞ

Girişimcilik Politika ve Stratejilerinin Girişimcilik Ekosisteminin
Gelişimi Üzerindeki Etkileri: Doğu Asya Örneği

62-79

The Impact of Entrepreneurship Policy And Strategies On The
Development of Entrepreneurial Ecosystem: The Case of East Asia

Taner SABANCI

Yeni İpek Yolu Projesi: Tarihi Olanla Benzerlikleri ve Hakkındaki
Bazı Çalışmaların Kısa Bir Değerlendirmesi

80-98

The New Silk Road Project: Similarities with the Historical Silk
Road and a Brief Assessment of the Studies on the New Silk Road

Krzysztof MĘDRZYCKI

Poland and Japan: The Imagined Communities?

99-110

Polonya ve Japonya: Hayali Topluluklar?

Bölge Uzmanı ile Söyleşi / Interview with Regional Expert

A. Merhan DÜNDAR / Konuşan: Taner Sabancı
Bilinenin Ötesinde Bir Ülke: Japonya

111-132

Yayın Tanıtımı / Book Review

Veysel Gökberk MANGA: The Uyghur Community: Diaspora,
Identity and Geopolitics

133-139